

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

Ayhan DOĞAN

**HALK EĞİTİM MERKEZLERİ'NDE HALKLA İLİŞKİLER
KAPSAMINDA AFET BİLİNÇLENDİRMESİ
(ERZURUM HALK EĞİTİM MERKEZİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd.Doç.Dr. Fatma GEÇİKLİ**

ERZURUM-2008

TEZ KABUL TUTANAĐI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Gazetecilik Anabilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Fatma GEÇİKLİ

Danışman/Jüri Üyesi

Doç.Dr. Uğur YAVUZ

Jüri Üyesi

Y.Doç.Dr. Naci İSPİR

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 21 / 07 / 2008

Prof.Dr. Vahdettin BAŞCI

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO.</u>
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TABLolar.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
 BİRİNCİ BÖLÜM.....	 4
I. HALK EĞİTİMİ.....	4
1.1.Halk Eğitiminin Tanımı, Önemi, İlkeleri, Amaçları.....	5
1.1.1.Halk Eğitiminin Tanımı.....	5
1.1.2. Halk Eğitiminin Önemi.....	6
1.1.3. Halk Eğitiminin İlkeleri	7
1.1.4. Halk Eğitiminin İçeriği.....	9
1.1.5 Halk Eğitiminin Amaçları.....	12
1.2.Türkiye’de ve Dünya’da Halk Eğitiminin Gelişimi.....	14
1.2.1.Türkiye’de Halk Eğitimi.....	14
1.2.1.1.Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Halk Eğitimi.....	14
1.2.1.1.1.Medreseler.....	15
1.2.1.1.2.Enderun Okulları.....	15
1.2.1.1.3.Ahilik.....	15
1.2.1.1.4.Loncalar.....	16
1.2.1.1.5.Terbiye Okulları.....	16
1.2.1.1.6.Türk Ocakları.....	17
1.2.1.1.7.Ordu.....	17
1.2.1.2.Cumhuriyet Döneminde Halk Eğitimi.....	18
1.2.2.Halk Eğitimi Gerektiren Nedenler.....	19
1.2.2.1.Örgün Eğitimden Kaynaklanan Nedenler.....	20
1.2.2.2.Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Nedenler.....	22
1.2.2.2.1.Ekonomik Nedenler.....	22

II

1.2.2.2.2.Toplumsal Nedenler.....	23
1.2.2.2.3.Kültürel Nedenler.....	25
1.2.2.3.Halk Eğitiminin Hukuki Dayanakları.....	26
1.2.3.Halk Eğitimi Yönetimi Modelleri.....	27
1.2.3.1.Toplumsal Bilinçlendirme Modeli.....	28
1.2.3.2. Bireysel Gelişme Modeli.....	29
1.2.3.3. Bölgesel Kalkınma Modeli.....	30
1.2.3.4. Üretim Artırma Modeli.....	31
1.2.4.Halk Eğitiminde Halk Eğitim Merkezlerinin Yeri.....	33
1.2.4.1.Halk Eğitimi Merkezlerinin Görevleri.....	35
1.2.4.2.Halk Eğitimi Merkezlerinin Amaçları.....	36
1.2.4.3.Halk Eğitim Merkezlerinin Teşkilat Yapısı.....	37
1.2.5. Dünyada Halk Eğitimi.....	38
1.2.5.1. ABD’de Halk Eğitimi.....	39
1.2.5.2. İngiltere’de Halk Eğitimi.....	41
1.2.5.3. Japonya’da Halk Eğitimi.....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
2.HALKLA İLİŞKİLER.....	43
2.1. Halkla İlişkiler Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	43
2.1.1. Halkla İlişkiler Nedir?.....	43
2.1.2. Halkla İlişkilerin Tarihsel Gelişimi.....	47
2.2. Halkla İlişkilerin Temel İlkeleri.....	51
2.3. Halkla ilişkilerin Amaçları.....	54
2.4. Halkla İlişkiler Modelleri.....	56
2.4.1.Basın Ajansı/Duyuru Modeli.....	56
2.4.2. Kamuyu Bilgilendirme Modeli.....	57
2.4.3. İki Yönlü Asimetrik Model.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	60
3. AFET YÖNETİMİ VE BİLİNÇLENDİRME.....	60
3.1 Afet Tanımı ve Türleri.....	60
3.1.1. Afet Tanımı.....	60
3.1.2. Afet Türleri	60

III

3.1.2.1. Doğal Afetler.....	61
3.1.2.2. İnsan Kaynaklı (Teknolojik) Afetler.....	63
3.2. Afet Yönetimi.....	64
3.2.1. Afet Yönetim Sistemleri.....	64
3.2.1.1. Modern Afet Yönetim Sistemi.....	65
3.2.1.2. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi.....	67
3.2.1.3. Toplum Tabanlı Afet Yönetim Sistemi.....	79
3.3. Afet Bilinçlendirmesi.....	70
3.3.1. Afet Konusunda Bilinçlendirmenin Amacı.....	72
IV. BÖLÜM.....	74
4. YÖNTEM.....	74
4.1. Araştırmanın Modeli.....	74
4.2. Evren ve Örneklem.....	74
4.2.1. Evren.....	74
4.2.2. Örneklem.....	74
4.3. Verilerin Toplanması.....	74
4.4. Bulgular ve Yorumlar.....	74
SONUÇ.....	87
ÖNERİLER.....	89
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	97

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE HALKLA İLİŞKİLER KAPSAMINDA
AFET BİLİNÇLENDİRMESİ
(ERZURUM HALK EĞİTİM MERKEZİ ÖRNEĞİ)

Ayhan DOĞAN

Tez Yöneticisi: Yrd.Doç.Dr. Fatma GEÇİKLİ

2008 – SAYFA: 98

Jüri: Yrd.Doç.Dr. Fatma GEÇİKLİ

Doç.Dr. Uğur YAVUZ

Yrd.Doç.Dr. Naci İSPİR

Bu çalışmanın amacı, halk eğitiminin önemine değinerek, Halk Eğitim Merkezlerinin görevleri arasında sosyal ve kültürel kursların yanı sıra, bir doğal afet türü olan depremler konusunda da halkı bilinçlendirme faaliyetlerinin de olduğunu ve gerekliliğini vurgulamaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde halk eğitiminin önemine ve amaçlarına değinilmiş, Türkiye’de ve Dünya’da halk eğitiminin gelişimi aktarılarak halk eğitim merkezlerinin halk eğitimindeki yeri tartışılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, kurum ve kuruluşlar için vazgeçilmez olgu olan halkla ilişkilerin Türkiye’de ve Dünya’daki tarihsel gelişimi, amaçları, ilkeleri aktarılarak, halkla ilişkiler modelleri tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Afet yönetimi ve bilinçlendirme başlığı altında afet’in tanımı ve türleri üzerinde durulmuş, afet yönetim sistemleri aktarılarak, afet yönetiminde bilinçlendirme çalışmalarının önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Önemli bir deprem fay hattı üzerinde bulunan Erzurum’da hizmet veren Erzurum Halk Eğitim Merkezinin faaliyetleri arasında afet bilinçlendirmesine yönelik çalışmaların bulunup bulunmadığının tartışıldığı dördüncü ve son bölümde ise, elde edilen veriler doğrultusunda sonuçlar ve afet bilinçlendirmesine yönelik bir halk eğitim programı önerisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**DİSASTER AWARENESS WITHİN THE CONTEXT OF PUBLIC
RELATIONS IN PUBLIC TRAINİNG CENTRES (SAMPLE OF ERZURUM
PUBLIC TRAINİNG CENTRE)**

Ayhan DOĞAN

Consultant: Assist. Prof. Fatma GEÇİKLİ

2008—Page: 98

Jury: Assist. Prof. Fatma GEÇİKLİ

Assoc. Prof. Uğur YAVUZ

Assist. Prof. Naci İSPİR

The aim of the study is to put emphasis on the importance of the public training and stress the need for increasing awareness about the earthquakes, a natural disaster, which is among the duties of Public Training centres, as well as social and cultural courses.

The study consists of four parts. In the first part of the thesis, the importance and the aim of the public training is dealt with and the place of the public training centres in public training is discussed by addressing the development of pulic training in Turkey and the world.

In the second part, the models of public relations are discussed by addressing the historical development, objectives and principles of the public relations in Turkey and the world, an indispensable phenomenon for institutions and organisations.

In the third part, the description and types of the disaster are focused under the title of disaster management ,and the significance of increasing awareness about the disaster management is stressed by addressing the disaster management systems.

In the last part, it is discussed whether there are any attempts, among the activities of Erzurum Public Training Centre, to increase the public awareness about the natural disasters, which operates in Erzurum, situated along an important fault line. A proposal for public training program for the results and disaster awareness is tried to develop.

ÖNSÖZ

Yaygın eğitim kurumlarının etkin ve verimli bir eğitim programı uygulayabilmesi için, toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim alanlarının akademik araştırmalar ile belirlenmesi önem taşımaktadır.

Hızla değişen ve gelişen teknoloji, toplumları düzenli ve sürekli bir eğitim politikası izlemeye zorlamaktadır. Örgün eğitim kurumlarında verilen eğitim bu ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Yaygın eğitim kurumları, hem örgün eğitim imkanına ulaşamamış bireylerin, hem de toplumsal yaşantıda gerçekleşen hızlı değişime ayak uydurarak topluma entegre olmak isteyen bireylerin isteklerini karşılamak için gereklidir.

Halk eğitim merkezlerinin görevlerinin halk'a sadece biçki, dikiş, nakış, bağlama kursu vermekten ibaret olmadığını, bunun yanında depremler gibi doğal afetlerde hayat kurtarmak için bilinçli olunması gerektiğinin önemini vurgulayarak, Halk Eğitim Merkezlerinin bu konudaki işlevsel önemini ortaya koymak temel amaç olacaktır.

Bu çalışmayı rahat bir ortamda yapmamı sağlayan aileme, bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren ve rehberlik yapan danışman hocam sayın Yrd. Doç.Dr. Fatma GEÇİKLİ' YE teşekkürlerimi sunarım.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu.....	75
Tablo2. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu.....	76
Tablo3. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu.....	77
Tablo 4. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu.....	78
Tablo5. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005-2006 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu.....	79
Tablo 6. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005-2006 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu.....	80
Tablo 7. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006-2007 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu.....	81
Tablo8. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006-2007 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu.....	82
Tablo 9. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007-2008 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu(Haziran 2008'e kadar)....	83
Tablo10. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007-2008 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu (Haziran 2008'e kadar).....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
Doç.Dr.	: Doçent Doktor
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
H.E.M.	: Halk Eğitim Merkezi
K.H.K.	: Kanun Hükmünde Karanname
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
TODAİE	: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
Yrd.Doç.Dr.	: Yardımcı Doçent Doktor

GİRİŞ

Dünyanın hızla değişmekte ve gelişmekte olduğu günümüzde hizmetleri etkili sunmak önemli bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Bilim ve teknolojiadaki gelişmelere halkın ayak uydurabilmesini sağlama, bireyin topluma uyumunu sağlama, demokratik yaşamı destekleme, bireylerin bilgilerini güncelleme ihtiyacını karşılama, iş ve meslek edinmelerini sağlama, akademik çalışma ve yükselme ihtiyaçlarını karşılama, topluma uyum sağlamasına yardımcı olma, gelişim ödevlerini yerine getirmeye yardımcı olma, boş zamanlarını değerlendirmesini destekleme, eğlence vb. gibi diğer amaçları karşılamak için halk eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların yanında ülkenin kalkınması için istenen sayı ve nitelikte insan gücü yetiştirmede halk eğitimi önemli bir rol üstlenmektedir.

Günümüzde bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler, toplumun, ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapısında değişmelere neden olmaktadır. Bireylerin bu değişmelere uyum sağlaması, değişimin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri kazanmasını zorunlu kılmaktadır. Örgün eğitim yoluyla bu değişikliklerin getirdiği bilgi ve beceri, bireylere ancak belli bir yaşa kadar aktarılmaktadır. Bireyin örgün eğitim sonrasındaki yaşantısında ve örgün eğitimden yararlanamayan bireylerin bu değişikliklerin getirdiği bilgi ve beceriyi edinebilmesi, örgün eğitim sonrası eğitimle mümkündür. Bu nedenle halk eğitiminin eğitim sistemi içerisindeki önemi artmıştır. Halk eğitimi etkinlikleri başlangıçta gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yürütülürken, günümüzde devlet desteği ön plana çıkmıştır. Bu desteğin yeterli olmamasına karşın, halk eğitimi artık toplumun büyük bölümüne hizmet vermektedir.¹

Gelişmekte olan ülkelerde mesleki teknik kurslar ve sosyal kültürel kurslar arasındaki denge birbirine yaklaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise halk eğitiminin boyutu değişmektedir. Daha çok sosyal kültürel boş zamanları değerlendirmeye yönelik halk eğitim çalışmaları ön plana alınmaktadır. Bazı ülkelerde halk eğitimi okuma yazmaya ve meslek edindirmeye yönelik planlanıp uygulanmaktadır. Bazı gelişmiş ülkelerde ise boş zamanları değerlendirmeye yönelik bireysel gelişmeye yönelik uygulanmaktadır. Bu bireysel gelişme içerisinde özellikle doğal afetler konusunda bilinçlendirme çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Dünyada Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir çok ülke maalesef afet gerçeği ile yüz yüze kalmaktadır. Her ülkenin yaşadığı tecrübelerden kaynaklanan bilgi birikimleri vardır. Afet riskinin azaltılmasında, yaşanan olaylardan öğrenilen derslerle

¹ Cevat CELEP, “ Halk Eğitimi” Anı Yayıncılık, Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 4

ilgili bilgilerin paylaşımını içeren işbirliği ve diyalog önem kazanmaktadır. Yerel ve bölgesel yetkililer ve diğer ilgili uzmanlar tecrübelerin paylaşılması için etkin rol üstlenmelidirler. Bu nedenle doğa olaylarının afete dönüşmemesi için, idarecilere, kurumlara, sivil toplum kuruluşlarına ve üniversitelere görevler düşmektedir. Ayrıca deneyimler, geleneksel olarak uygulanmakta olan afetlerle ilgili bilginin çok değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle bilginin paylaşımı ve eğitim, hatta bu eğitimin okul seviyesinde çocuklardan başlayarak verilmesi ve bu eğitimlerin sürdürülebilir olması birçok afetle yüz yüze kalmak zorunda olan ülkemiz için kaçınılmaz olmaktadır. Eğitim ve toplumun bilinçlendirilmesi afetten korunma ve afete hazırlık açısından vazgeçilmez bir unsurdur.²

Bazı ülkelerde halk eğitimi hizmetlerini yürütme görevi yasayla il yönetimi, belediye ve halk eğitimi kuruluşlarına verilmiş olup, giderler devletçe karşılanmaktadır. Pek çok ülkede de halk eğitimi hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Ülkemizde halk eğitimi faaliyetleri yürütme görevi Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Genel müdürlüğün taşra teşkilatını Halk Eğitim Merkezleri oluşturmaktadır. Bunun yanında devlet bakanlıkları, bazı okullar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları halk eğitimini asli görevleri dışında yürütülmektedir.

Halk eğitimi, örgün eğitim dışına çıkmış ve toplumun çoğunluğunu oluşturan yetişkinlerin, eğitime her zaman ihtiyaç duyması nedeniyle önemlidir. Halk eğitim merkezleri halka eğitim hizmetleri sunan en önemli eğitim kurumları olup “ana görevi halk eğitimi” yapmaktır. Dolayısıyla halk eğitimini örgütlü, programlı, bilinçli ve halkla birebir yürüten Halk Eğitim Merkezlerinin doğal afetler konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapması oldukça önem taşımaktadır.

“Halk Eğitim Merkezlerinde Halkla İlişkiler Kapsamında Afet Bilinçlendirmesi Erzurum Halk Eğitim Merkezi Örneği” adlı bu çalışmada temel varsayımlarımız olan;

“Erzurum Halk eğitim Merkezi Afet Bilinçlendirmesine yönelik faaliyetlerde bulunmamıştır”

“Halk eğitimi afetlerden korunmak için önemlidir”

problem cümlelerini test etmek amacıyla, halk eğitiminin önemi, Türkiye’de

²Nehir VAROL, “Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi”, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi, TMMOB afet sempozyumu, s. 127

ve Dünya’da halk eğitiminin gelişimi, Halk Eğitim Merkezlerinin önemi ve örgütlenmesi, halkla ilişkiler, afet yönetimi, afet yönetim sistemleri, afet yönetiminde bilinçlendirme ve bilinçlendirmenin önemi üzerinde durulmuş, ve Erzurum Halk Eğitim Merkezinin asli görevleri arasında olan halkla ilişkiler kapsamında afetler konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapıp yapmadığı elde edilen bulgular değerlendirilerek belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada amaç, ana görevi halk eğitimi hizmeti sunmak olan Halk Eğitim Merkezlerinin afetler konusunda halka ne gibi hizmetler sunduğunu Erzurum Halk Eğitim Merkezi örneğiyle ortaya koyarak çözüm önerilerinde bulunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. HALK EĞİTİMİ

Halk eğitimi de, eğitim gibi insanlıkla yaşattır. İnsanoğlu, çevreyi tanımak, denemek, biriken deneyim ve bilgilerini yakınlarına aktarmak alışkanlığını, yeteneğini kazanmış, sürekli bir öğrenme ve öğretme süreci içinde yaşaya gelmiştir. Başlangıçta belli kümelere, belli sınıflara yönelmiş olan eğitim, zamanla toplumun tümünü içine almaya başlamıştır.³

Yüzyıllar boyunca her toplumda, ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımların yaşandığı, birlik ve beraberliğin bozulduğu, toplumların ahlak bunalımına düştüğü, toplumsal değerlerin gelişmelere göre değişmediği, insan yaşamının değerinin unutulduğu, toplumsal ve bireysel amaçların değerini yitirdiği, toplumsal bunalım dönemlerinde, toplumu yeniden kurma ve biçimlendirme girişimlerinin, hatta bazen devrimlerin yetişkinlerin eğitimi yoluyla başarıya ulaştırılabileceği kabul edilmiş ve bu yöndeki uygulamalara ağırlık verilmiştir. Böyle durumlarda ortaya çıkan toplum önderleri, toplumsal yapıyı yeniden düzenleme ya da kurma amaçlarının yetişkin nüfusun eğitimi yoluyla gerçekleştirilebileceğini görmüşler ve çalışmalarını bu alana yöneltmişlerdir.⁴

Halk eğitimi, okul eğitimi yanında ve dışında her düzey ve kesimdeki bireylere veya topluma yönelen bir eğitim etkinliğidir. Halk eğitimini toplumda kendiliğinden olagelen “kültürlenme” sürecinden ayırmak gerekir. Halk eğitiminin belli bir amacı vardır. Halk eğitimi okul eğitiminden faydalanamayan veya bu eğitimin belli bir kademesinden ayrılanlara gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmaya yönelmiştir. Halk eğitimi çalışmaları, Türk eğitim sistemi içerisinde, kısa ve uzun süreli planlarla, halk eğitimi örgütüncce sürekli olarak yürütülmektedir.⁵ Yurdumuzdaki halk eğitimi uygulamalarında başlangıç noktası toplumun ihtiyaç ve istekleridir. Bu sebeple yaygın eğitim, okul dışında bulunan yetişkinlere onların istekli olarak katılacakları programlar halinde devamlı olarak götürülmeye çalışılmaktadır.

³ Cevat GERAY, “Halk Eğitimi” İmaj Yayınevi, Ankara, Mayıs 2002, s.8

⁴ Sudi BÜLBÜL, “Halk Eğitime Giriş” Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 1991, s.3

⁵ Eşref KILIÇ, “Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama” Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 190, Ankara, 1981, s.1

Halk eğitimi, yetişkinlere yalnızca onların işgücü olarak yeterlik düzeylerini yükseltmeye yönelik sürekli eğitim fırsatı ve olanağı sunmakla sınırlı değildir. Buna ek olarak, yetişkinlere örgün eğitim düzeylerini yükseltmeye yönelik eğitim fırsatları ve olanakları hazırlamak; şehirleşme, toplumsal hareketlilik, istihdam alanlarının sürekli değişen sistemleri, kuşaklar arası çelişkiler ve hızlı değişimin tüm diğer etkileri hakkında onları bilgi sahibi yapmaktır. Ayrıca, onlara hızlı değişimin tüm toplum, yaşadıkları bölge, şehir, kasaba, köy için etkilerinin neler olduğu konusunda sağlıklı yorumlar yapabilmeleri ve kişisel sorunlarının olduğu kadar, toplumsal sorunların çözümüne nasıl katkıda bulunabileceklerini anlamaları konularında yardım etmektir.⁶

1.1 Halk Eğitiminin Tanımı, Önemi, İlkeleri, Amaçları

1.1.1.Halk Eğitiminin Tanımı

Halk eğitimi toplumların ihtiyaçlarına, bireylerin isteklerine, beklentilerine ve hizmet anlayışlarına göre dünyanın her yerinde farklı bakış açılarına göre farklı biçimde tanımlanmaktadır.

Çağdaş anlamda örgün eğitimden sonra hangi yaşta olursa olsun, bireyin, demokratik bir toplumun temel ilkeleri ile çatışmamak koşuluyla, gereksinme duyduğu bir konuyu dilediği amaçla öğrenmesi için, toplumun kamu hizmeti veya gönüllü kuruluşlar aracılığı ile sunduğu olanakları içeren⁷ halk eğitimi ile ilgili birçok tanım yapılmış olmakla birlikte, halk eğitimi ifadesi, yetişkin eğitimi, yaygın eğitim, kitle eğitimi ve sosyal eğitim gibi ifadelerle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)'nin tanımına göre halk eğitimi; zorunlu öğrenim çağının dışına çıkmış ve asıl uğraşısı okula gitmek olmayan bireylerin yaşamlarının herhangi bir kademesinde duyacakları öğrenme gereksinimlerini ve ilgilerini doyurmak üzere özellikle düzenlenen etkinlikler ya da programlardan oluşan bir süreçtir.⁸

⁶ Cevat CELEP “Halk Eğitimi” Anı Yayıncılık, Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 7

⁷ CELEP A.g.e. s. 8

⁸ OECD “Learning Opportunites for Adults” dan aktaran Celep, A.g.e. s. 8

Milli Eğitim Bakanlığı ise halk eğitimini; herhangi bir örgün eğitim kurumuna gitmeyen veya bitiren ya da örgün eğitimin bir kademesinden ayrılan bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamak ve belli bir meslek kazandırmaya yönelik olarak düzenlenen kısa süreli eğitim etkinlikleri olarak tanımlamıştır. Dikkatle bakıldığında OECD ve MEB tarafından yapılan halk eğitimi tanımlarının birbirlerine çok yakın olduğu görülecektir.

Ülkemizde de çeşitli kurum ve eğitim amaçlı oluşturulan gruplar tarafından ülke ihtiyaçları göz önüne alınarak farklı halk eğitimi tanımları yapılmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanununda halk eğitimi; “Örgün eğitimin yanında ve dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümü”⁹ olarak tanımlanmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ise halk eğitimi şöyle tanımlanmaktadır; “Örgün eğitim sistemini tamamlamış veya herhangi bir kademesinden çıkmış ve bu sisteme hiç girememiş fertlerin temel eğitim ve mesleki bilgi ve beceri kazanmalarını veya yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak üzere verilen kısa süreli eğitimi kapsamına alır.”¹⁰ Buraya kadar aktarılan halk eğitimi tanımlarına göre halk eğitimi ile bireyler ve toplumlar ihtiyaç duydukları temel bilgi ve el becerileri kazanmakta ve bu sayede sorunların çözümünde kendiliğinden harekete geçmektedirler.

Bütün bu yönleri ile halk eğitimi, topluma ve bireylere gereksinme ve isteğe bağlı programlar halinde sunulan, kişileri insancıl ve ulusal değerlerle donatan, onlara ekonomik, toplumsal ve kültürel ilerlemeleri için gerekli bilgi, beceri ve anlayışı kazandıran amaçlı, sistemli, planlı, sürekli ve örgütlü okul dışı bir eğitim etkinliğidir.¹¹

1.1.2. Halk Eğitiminin Önemi

Günümüzde bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler, toplumun, ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapısında değişmelere neden olmaktadır. Bireylerin bu değişmelere uyum sağlaması, değişimin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri kazanmasını zorunlu kılmaktadır. Örgün eğitim yoluyla bu değişikliklerin getirdiği bilgi ve beceri, bireylere ancak belli bir yaşa kadar aktarılmaktadır. Bireyin örgün

⁹ Resmi Gazete “Milli Eğitim Temel Kanunu” 1739 Sayılı Kanun

¹⁰ Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, s. 775

¹¹ KILIÇ, A.g.e., s. 6

eğitim sonrasındaki yaşantısında ve örgün eğitimden yararlanamayan bireylerin bu değişikliklerin getirdiği bilgi ve beceriyi edinebilmesi, örgün eğitim sonrası eğitimle mümkündür. Bu nedenle halk eğitiminin eğitim sistemi içerisindeki önemi artmıştır. Halk eğitimi etkinlikleri başlangıçta gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yürütülürken, günümüzde devlet desteği ön plana çıkmıştır. Bu desteğin yeterli olmamasına karşın, halk eğitimi artık toplumun büyük bölümüne hizmet vermektedir.¹²

Halk eğitimi, toplumu ve bireyleri insani ve milli değerlerle donatarak, ekonomik ve sosyal yönlerden dinamik duruma getirmek amacıyla onlara belli programlar halinde sunulan bir eğitim faaliyetidir.¹³ Halk eğitimiyle toplum ve bireylerin kendi çevrelerinde olup bitenlerin farkına varmaları, sorunların tespiti ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunabilmeleri sağlanabilmektedir.

1.1.3. Halk Eğitiminin İlkeleri

Eğitim sorununu kısa sürede çözümlmek, eğitimi sürekli ve verimli hale getirmek, ayrıca kalkınma ve ilerleme için toplumda gerekli anlayış ve davranış değişikliğini sağlamak, bireyleri ve toplumu ihtiyaç ve istekleri etrafında örgütlendirmek için; halk eğitiminde belli temel ilkelere uymak gerekmektedir.¹⁴ Herhangi bir hedefe ulaşmada olduğu gibi halk eğitiminde de başarıyı yakalayabilmek çalışmanın belli ilkeler doğrultusunda yapılmasına bağlıdır.

İlke, amaçlara ulaşmayı kolaylaştıran temel öncüdür. Halk eğitiminde temel amaç, eğitime katılanın beklentisine yanıt verecek, onun yaşamını kolaylaştıracak bir eğitim verilmesidir. Bu nedenle, halk eğitiminin temel ilkeleri şu şekilde belirtilebilir.¹⁵

1. Bireyin gereksinimleri ile işe başlama: Örgün eğitimin amaç ve programı önceden eğitim kurumu tarafından saptanırken, halk eğitiminde verilecek eğitimin içeriği, eğitime katılan bireylerin gereksinimleri doğrultusunda belirlenir. Bireylerin yaşam düzeylerinin iyileştirilmesinde güçlü bir etken olan ancak, bireyler tarafından hissedilmeyen gereksinimler ile yeni gereksinimler halk eğitiminin içeriğini oluşturur. Buna göre gereksinimler; bireylerin farkına vardıkları gereksinimlere hissedilen; toplum için önemli olan ancak, farkına varılmayan gereksinimler

¹² CELEP, A.g.e., s.4

¹³ İhsan KURT “Yetişkin Eğitimi” Nobel Yayıncılık, Ankara 2000, s. 2

¹⁴ KILIÇ, A.g.e. s. 11

¹⁵ Şevket GEDİKOĞLU , “Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitimine” Ankara 1991, s. 62

hissedilmeyen gereksinimler olarak belirtilebilir. Halk eğitimi etkinlikleri bu gereksinimlere dayandırılır.

2. İşe, eyleme yöneliklik: Bireye, ileriki yaşamında kullanabileceği bilgi ve becerilerin kazandırılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, eğitim süreci, bilginin yanı sıra, beceri kazandırmaya dayanan uygulamaları da içermelidir. Birey, halk eğitiminden elde ettiği bilgileri hemen uygulamaya aktaracağından, kuramsal yapıdan çok, beceriyi geliştirecek bir eğitimin ön planda tutulması gerekir.

3. Yararlılık: Halk eğitimi etkinliklerinin başarı derecesi, verilen bilgi ve becerinin katılan bireye yararlı olma derecesine bağlıdır. Yetişkinler için her iş, sağladığı yarar ölçüsünde ilginçtir. Bireyin gereksinimine uygun olmayan, işe yaramayan, uygulanmayan veya uzak geleceği amaçlayan çalışmalardan kaçınılmalıdır. Bireyi bilinçlendirmeyen, yarar sağlamayan etkinlikler halk eğitiminin verimsizliğine neden olur.

4. Bireyin eğitsel etkinliklere katılması: En etkili öğrenme, yaparak, yaşayarak öğrenmedir. Bu ilke, yetişkinler için daha da önem kazanmaktadır. Çünkü; her şeyden önce eğitime katılan yetişkinin bir deneyimi vardır. Gelişim özellikleri açısından da yetişkinin öğrenme hızında bir düşme olduğundan, öğrenmenin kalıcı olabilmesi ve önceki deneyimlerin olumsuzluklarının ortadan kaldırılabilmesi, eğitsel etkinliklere etkin bir biçimde katılımı gerektirir. Ayrıca, yetişkinin bir ürün ortaya koyması, onu yeni öğrenmelere güdüler.

5. Konuların öncelik sırasına göre planlanması: Toplumun ve bireylerin en çok gereksinme duydukları, istekli oldukları, çabuk çözüm bekleyen, zaman, para, emek açılarından yapılması kolay ve kısa sürede sonuçlanacak konular, öncelik sırasına göre planlanmalıdır. Mevcut ekonomik olanakların yetersizliği de konuların öncelik sırasına göre planlanmasını zorunlu kılmaktadır.

6. Yerel öncüllerden yararlanma: Halk eğitimi programlarının etkililiği, sürekliliği, yerel öncülleri bulup yetiştirmeye ve bunarın yetki ve sorumluluk üstlenmelerine bağlıdır. Belli bir yerde yapılan halk eğitimi çalışmalarından beklenen sonuçlar; çoğu kez girişimlerin, gösterilen çabaların kökleşmesini, sürekliliğini gerektirir. Önemli olan salt bir işe başlamak, saptanan amaçlara varmak değil; sağlanan sonuçları toplumun yaşamına katmak, yeni girişimlere ortam hazırlayabilmek, bilinçli atılım isteğini güçlendirmektir. Bu nedenle, halk eğitimi etkinliklerinin devamlılığını sağlayabilmek için, halk eğitimi etkinliklerine önceden katılmış olan bireylerin öğrendiklerini yaşamlarına aktarabilmelerine

destek sağlayarak, daha sonraki halk eğitimi etkinliklerinde onlardan öncül olarak yararlanma ortamı oluşturulmalıdır. Bu bireylerin başarısı, diğer bireyleri halk eğitimine katılmaya güdüler. Diğer taraftan, yerel bölgelerde etkin çalışmalar gösteren bireyler desteklenerek ve diğer bireylerinde bu tür çalışmalar ortaya koyabilmesi için, bu alanda düzenlenecek eğitsel etkinliklere katılımın sağlanması doğrultusunda çaba gösterilmelidir.

7. Çalışmaların izlenmesi ve desteklenmesi: Bir çalışmanın başarısı hakkında bir yargıya varmak, hata ve eksikliklerin neler olduğunu belirlemek, o çalışmanın izlenmesi ve desteklenmesini zorunlu kılar. Bu nedenle uygulama sürecinde eğitsel etkinliklerin eksiklerinin ve yanlışlıklarının belirlenmesi, düzeltilmesi ve yol gösterici dönütlerle daha başarılı olabilmesi için, etkin bir denetim kurulmalıdır. Yol gösterici, destek ve yardımcı olma niteliği taşıyan bir denetleme; uygulamaya katılan bireyleri daha verimli çalışmaya güdüler. Ayrıca, özendirici nitelikler taşıyan başarılı çalışmaların tanıtılması, etki alanlarının yaygınlaştırılmasını kolaylaştırır.

8. İşbirliği: Halk eğitimi etkinlikleri, bireylerin beklentileri açısından çok farklılıklar göstermektedir. Bu farklılık, farklı programların yapılmasını ve değişik eğitsel etkinlikleri gerektirmektedir. Bu nedenle her eğitsel etkinlikte, o etkinliklerle ilgili olan kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle bir yandan gerekli araç-gereç desteği sağlanmaya çalışılırken; diğer yandan da verilen eğitim, o kurum veya kuruluşların gereksinme duyduğu iş gücünü yetiştirmeye dayandırılmalıdır.

Halk eğitimi etkinlikleri mutlaka toplumsal, kültürel, ekonomik kalkınma planlarına uygun olmalıdır. Bu nedenledir ki düzenlenecek eğitsel etkinliklerde bu kalkınma planları göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun için ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği kaçınılmazdır.

1.1.4. Halk Eğitiminin İçeriği

Halk eğitiminde hedef kitle konumundaki toplum ve bireylerin farklı ihtiyaç ve istekleri bulunmaktadır. Halk eğitiminin içeriği de hedef kitledeki bu farklı istek ve ihtiyaçlara göre değişebilmektedir.

Halk eğitimi amaçlarının ve temel görevlerinin gerçekleştirilebilmesi şu tür etkinlikler düzenlemeyi gerektirir:¹⁶

¹⁶ CELEP, A.g.e s.28, KILIÇ, A.g.e. s.13, GERAY, A.g.e. s.13

1. Temel Eğitim: Okuma-yazma öğretiminin yanı sıra, örgün eğitimden yaranan imkânı bulamayanları yeterli eğitsel düzeye getirme amacına dayanır. Bireylerin en alt düzeyde ihtiyaç duydukları ve günlük yaşamlarında sürekli yararlandıkları temel bilgi ve beceriler temel eğitimin içeriğini oluşturmaktadır.

2. Akademik Halk Eğitimi: Zamanında örgün eğitime devam edemeyen bireylere belli bir eğitim kurumu diploması kazandırmak için yapılan eğitsel etkinliklerdir. Bu eğitimle belli bir eğitim kurumunu tamamlayan fakat bir üst öğrenime devam edemeyenler ile öğrenim çağında belli bir okulu bitiremeyenlere diploma sağlamak amacıyla verilen eğitimidir. Bireyin, ilköğretim, ortaöğretim, lise ya da yükseköğretim bitirmesi ön plandadır. Bu, okul çağında iken kaçırılan fırsatı, yetişkinlik çağında bir kez daha kullanmaya yarayabilir. Ancak, bu eğitim, örgün eğitimin yerini almamalı, onunla bütünleşmelidir. Okul dışı bitirmeler buna örnek verilebilir.

3. Genel Kültür: Belli bir temel eğitime sahip olan bireylere ekonomi, sosyoloji, anatomi, hukuk, yönetim ve güzel sanatlar gibi, bireyleri belli konularda aydınlatıcı alanları içermektedir. Bu tür eğitim, doğrudan bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş halk eğitimi programları ile yürütüleceği gibi, konferans, panel, açık oturum veya yayın yoluyla da yapılmaktadır.

4. Demokrasi ve Yurttaşlık Eğitimi: Bireylerin temel hak ve sorumluluklarını tanıması, sorunların çözümünde yeterli duruma gelmesi, demokrasi eğitiminin temelini oluşturur. Demokratik bir toplumda, bireylerin etkin bir duruma gelmesi, o ülke yönetiminin etkinliğini artırır. Bireylerin temel hak ve sorumlulukları ile üstlendikleri görevlerinin bilincinde olması, toplumda kendi kendine kontrolü sağlar. Bu durumda bireyler, birbirlerini ve yönetimi denetleme gücüne kavuşacağından, devlet hizmetlerinin daha etkili yürütülmesine imkân sağlanır. Bu nedenle, bir toplumdaki bireylere anayasa ve yasalardan kaynaklanan temel hak ve sorumluluklarının neler olduğuna yönelik olarak eğitsel etkinlikler düzenleme gereği vardır. Bireylerin, kamusal, siyasal işlere ilgisinin artırılması, siyasal sürece bilinçle daha geniş ölçüde katılması amacı güdülür. Demokraside, halkın karar verme sürecine katılması büyük önem taşıdığından, bu katılımın bilinçli olarak gerçekleştirilmesi, ancak eğitim yoluyla mümkündür.

5. Ev Yönetimi: Bu eğitim; çocuk bakımı, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri ve rolleri, eşler arası ilişki gibi değişik konularda yapılmaktadır. Kadınların eğitsel düzeylerinin, toplumsal saygınlığının az olduğu toplumlar için, bu alandaki

eğitimin ayrı bir önemi vardır. Özellikle ülkemizde kadın nüfusunun eğitiminin düşüklüğü ve kırsal kesimlerde ataerkil aile yapısından dolayı, kadınlar aleyhine gelişen bir durum söz konusudur. Kırsal ve gecekondu kesiminde kadının toplumsal statüsünün güçlendirilmesi ve erkeğin ailede ortak sorumluluk alabilmesi, bu konuda düzenlenecek halk eğitimi etkinliklerine bağlıdır.

6. **Mesleki ve Teknik Eğitim:** Halk eğitiminin en önemli amaçlarından birisi de bireye belli bir mesleki bilgi ve beceri kazandırmak suretiyle bir meslek sahibi olmasını sağlamaktır. Diğer yandan, belli bir mesleki eğitime sahip olanlara da meslekleri ile ilgili bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeni bilgi ve beceriler kazandırmaya yönelik eğitim de bu gruba girmektedir.
7. **Özdoyum (Güzel Sanatlar) Eğitimi:** Bireyin, müzik, güzel sanatlar, edebiyat, sanat ve el sanatları gibi, yaratıcı ve eğlendirici amaçlarla öğrenmek istediği her çeşit kültürel konuları içeren programlardır.¹⁷ Ayrıca, güzel sanatların belli bir dalında yeteneğe sahip olan ancak, örgün eğitimde bunu geliştirme imkânı bulamayanların, bu alanda düzenlenecek halk eğitimi etkinliklerine katılmak suretiyle kendilerini geliştirmelerine ortam hazırlanır. Müzik, resim, oyun ve benzeri imkânlarla güzel sanat eserlerini anlamaya, sevmeye ve uygulamaya yardımcı nitelikteki bir eğitimi söz konusudur.
8. **Sosyal Hizmetler Eğitimi:** Özellikle gelişmiş sanayi toplumlarında bu tür halk eğitiminin önemi daha da artmıştır. Yaşlıların, hastaların, sakatların ve suçluların topluma uyumunu kolaylaştırmak; içinde bulundukları psikolojik ve fiziksel koşullardan kaynaklanan olumsuzlukların bireye olan etkisini en aza indirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Yaşlı ve sakatların korunması, uygun yaşam kurallarının sağlanması, suçlu çocukların yeniden topluma kazandırılmasına dayalı olarak bu tür grupları içine alan halk eğitimi etkinlikleri düzenlenmektedir. Ülkemizde, bu tür halk eğitimi etkinliğinin yok denecek kadar az olduğu söylenebilir.
9. **Toplumsal Eğitim:** Küçük grupların veya yerel toplulukların sorunları ile ilgilenmelerine, bunları benimsemelerine, devletle sıkı işbirliğinde bulunmalarına, kendi aralarında örgütlenmelerine ve sorunlarını çözmelerine eğitsel yollarla yardımcı olmaya dayalı bir eğitimidir. Toplum eğitimi ile toplumlarda var olan ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel kurumların

¹⁷ OECD, A.g.e. s. 24

geliştirilmesine ve o topluluğun veya yerel toplumların kalkınmalarında önderlik işlevi gerçekleştirilir. Bu yolla toplumların kendi imkân, kaynak ve işgüçlerin, devletin imkân ve kaynakları ile birleştirerek kalkınmalarına destek sağlanır. Bu tür eğitim, toplum kalkınmasını sağlamaya yönelik olduğundan, toplum kalkınması olarak da ifade edilmektedir.

1.1.5 Halk Eğitiminin Amaçları

Halk eğitiminin amaçlarına OECD ve UNESCO gibi tüm dünyaya yayılmış büyük uluslararası organizasyonların yanı sıra ülkemizde halk eğitiminden birinci derecede sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığının nasıl baktığını incelemek konunun önemi açısından faydalı olacaktır.

OECD tarafından yayınlanan bir raporda halk eğitiminin amaçları ulusal ve yerel olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır.¹⁸

Ulusal amaçlar; bir toplumda ekonomik, kültürel, bilimsel, teknolojik ve siyasal değişmelere bağlı olarak bireylere, yeni bilgi ve beceri kazandırma amacına dayanmaktadır. Ayrıca, bireylere, mesleki bilgi ve beceri kazandırmak, bireylerde toplumsallaşmayı ve üretkenliği sağlayıcı davranış değişiklikleri oluşturmak, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmak, toplumda okur-yazarlık oranını artırmak, toplumsal değişmeye bağlı olarak bireylerin karşılaştıkları sorunları çözmelerinde gerekli ortamı sağlamak bu raporda belirtilen halk eğitimini ulusal amaçları içerisinde yer almaktadır.

Söz konusu raporda halk eğitiminin yerel amaçları ise; yerel toplulukların, yerel sorunlarını çözmelerine imkân sağlayacak ve bölgelerinde yaşamlarını sürdürmelerini kolaylaştıracak bir amaca dayanmaktadır.

UNESCO'nun Tokyo Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansında alınan tavsiye kararlarında ise halk eğitimi etkinliklerinde şu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmiştir¹⁹:

Manevi değerlerin, barışın, uluslararası anlayışın, işbirliğinin geliştirilmesi ve uluslararası ilişkilerde zorbalığın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması; eğitimin, ulusal ve uluslar arası düzeyde ekonomik, toplumsal ve kültürel eşitliği sağlaması; eğitimin, çevrenin korunması ve kalkınması ile kültürel kalkınmaya daha çok olanak

¹⁸John LOWE, "Dünya Yetişkin Eğitimine Toplu Bakış" Çev: Turhan Oğuzkan, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1985, ss. 35-39

¹⁹UNESCO, "Tokyo Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansı – Amaç, genel Rapor, Tavsiye Kararları- Çev: Sudi Bülbül, Ankara, 1972, s. 15

sağlayacak duruma getirilmesi; bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kalkınmasına katkıda bulunmalarını sağlamak için, katılımlarını etkili ve anlamlı yaparak gerekli tavırların ve becerilerin kazandırılması amaçlanmalıdır.

Halk eğitiminde ülkemizde birinci derecede sorumlu kurum olan Milli Eğitim Bakanlığı ise halk eğitiminin amaçlarını şu şekilde belirtmiştir²⁰:

1. Bireylere okuma-yazma öğretmek ve yaşam boyu eğitimlerini sağlamak
2. Toplum üyelerinin Atatürk devrimlerine bağlı bilimsel, özgür, demokratik düşünme güçlerini geliştirici çalışmalar yapmak,
3. Toplum kalkınmasını sağlamak için, kamusal, özel ve yerel kaynakları harekete geçirerek, kalkınma projelerine bireylerin katılımını sağlamak,
4. Ulusal kültür değerlerini korumak, evrensel kültüre açık olarak geliştirmek ve yaygınlaştırmak,
5. Yerel özellikler ve ihtiyaçlara göre eğitim-üretim-istihdam, pazarlama ve örgütlenmeye yönelik çalışmalar yapmak,
6. Sanayinin ihtiyacı olan işgücünün yetiştirilmesine yardımcı olmaya yönelik olarak çeşitli mesleklerde çalışanların hizmet içinde yetiştirilmesi için gerekli imkânları sağlamak,
7. Kırsal kesimden kente göç eden bireylerin bulunduğu topluluğa uyumunu sağlayıcı etkinlikler düzenlemek,
8. Halk sağlığının korunması, aile planlaması, sivil savunma, sağlıklı konuta kavuşmuş bir üretici, tutumlu bir tüketici oluşturmaya yönelik çalışmalarda bulunmak,
9. Boş zamanları sosyal ve kültürel etkinliklerle değerlendirmeye yönelik eğitim çalışmaları yapmak.

OECD, UNESCO ve MEB tarafından ortaya konulan ve yukarıda aktarmaya çalıştığımız halk eğitiminin amaçları incelendiğinde halk eğitiminin amacının; hedef kitleyi oluşturan halkın okur-yazar hale gelmesini sağlamak, toplum hayatı ile ilgili temel bilgi ve beceriler kazandırmak, toplumun ve gerektiğinde kendi çıkarlarını koruyabilecek girişimci bir ruh kazandırmak ve toplumun ve kendilerinin sorunlarının farkına varmalarını ve bunlara çözüm önerileri getirebilmelerine yönelik çalışmalar olduğu söylenebilir.

²⁰ MEGM, “Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Çalışmaları” Ankara, 1984, s. 16

1.2 Türkiye’de ve Dünya’da Halk Eğitiminin Gelişimi

Hemen her çağdaş toplumda halk eğitimi uygulamalarının uzun bir tarihi geçmişi vardır. Ülkeden ülkeye amaç ve işlev açısından farklılık gösteren halk eğitimi, kimi ülkelerde okur-yazar olmayanlara okuma-yazma öğretme olarak algılanıp uygulanırken, kimi ülkelerde de bir meslek edindirme olarak değerlendirilmiş ve süreç günümüze kadar gelmiştir.

Bu gün halk eğitimi karanlıktan sıyrılmış, her yerde uygulamada olmasa bile kuramsal olarak bazı son derece önemli işlevler üstlenmiştir. Halk eğitiminin işlevleri genişledikçe, içeriği de genişlemiştir; öyle ki şu veya bu kurumun himayesi altında herhangi bir anda grupların veya kişilerin insan aklına gelebilecek herhangi bir konuyu öğreniyor olma ihtimali vardır.²¹

1.2.1 Türkiye’de Halk Eğitimi

Halk eğitimi düşüncesi ve ihtiyacı Türk toplumlarında çok eski tarihlerde sezilmiştir. Sezilen bu ihtiyacı karşılamak üzere değişik tedbirler alınmıştır. Yapılan çalışmalar modern halk eğitimi anlayışından farklı olmakla beraber, halk eğitimi çalışmalarına hemen hemen tarihin her döneminde rastlamak mümkündür. Hunlar, Göktürk ve Uygur Türklerinin günlük yaşayış tarzlarında ve törenlerinde temelde bir halk eğitimi hareketi vardır. VIII. Yüzyılda Göktürklerin bilinen kitabeleri insanlığa yazılı armağanları olarak kalmıştır. Dede Korkut hikâyeleri de bu eğitimin tarihe mal olmuş birer canlı belgeleridir.²²

Bir ülkenin eğitim sistemini ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel yapısından soyutlamak mümkün değildir. Bu günkü eğitim sistemimizin, bir yandan tarihi gelişim süreci içerisindeki değişkenlerin, bir yandan da toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi yapılarla ilgili değişkenlerin bir sonucudur.²³ Bu nedenle Türkiye’deki halk eğitiminin tarihi gelişim sürecini cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası dönemler olmak üzere ele almak daha doğru olacaktır.

1.2.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Halk Eğitimi

Cumhuriyet öncesinde halk eğitiminin temellerinin bu günkü ile mukayese edilmese de Selçuklu Osmanlı dönemlerinde atıldığı söylenebilir. Bu dönemlerdeki

²¹LOWE, A.g.e., s. 19

²² KURT, A.g.e., s. 36

²³ CELEP, A.g.e., s. 86

medreseler ve Fatih Sultan Mehmet Han döneminde kurulmuş olan Enderun Okullarının en eski eğitim kurumları olarak az da olsa halk eğitimi etkinliklerinde bulunduklarını söyleyebiliriz. Bunlardan başka Loncalar, Terbiye Okulları, Türk Ocakları, Ordu ve Çıraklık Okulları gibi kuruluşlar da halk'a yönelik eğitim çalışmalarında bulunmuşlardır.

1.2.1.1.1 Medreseler

Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde yürütülen halk eğitimi çalışmaları içerisinde medreseler vasıtasıyla okuma yazmaya önem verildiği görülmektedir. Okuma yazmanın halk arasında yaygınlaştırılması hedeflendiğinden ele geçirilen topraklarda hemen bir medrese yaptırılıyordu. Medreselerin yanı başlarında yaptırılan kütüphaneler, bakım evleri, hastaneler halka yönelmiş birer eğitim kurumları durumundaydı.²⁴ Medreseler, Selçuklu döneminden başlayarak toplumun ihtiyacı olan öğretmen, kadı, imam, hekim, matematikçi ve din bilgini yetiştiren, ilköğretimden yüksek öğretime kadar kademeli eğitim veren örgün eğitim kurumları özelliğine sahipti.²⁵

Medreselerin Selçuklu dönemindeki örneği olan Nizamiye Medreseleri o günkü üniversite özelliğinde olan kurumlardı. Osmanlı döneminde de medreselere büyük önem verilmiş, İmparatorluğun büyük şehirlerine medreseler yaptırılmış ve halkın eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunulmuştur.

1.2.1.1.2 Enderun Okulları

Enderun okulları Fatih Sultan Mehmet Han tarafından, saraya yönetici ve devlet adamı yetiştirilmek üzere kurulmuştur. Enderun okulları dünyada kamu yönetimi alanında eğitim veren ilk kuruluş özelliğini taşımasının yanında bir diğer önemli özelliği de dini temele dayalı olmamasıdır.²⁶

1.2.1.1.3 Ahilik

Ahilik, Selçuklular döneminde gelişmiş, Osmanlı Devletinin ilk yıllarında ise en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sırasında Ahiler sosyal kurumlar halinde etkinlikler göstermişlerdir. Ahilik birlikleri esnafın, dini,

²⁴ KURT, A.g.e., s. 39

²⁵ CELEP, A.g.e., s. 89

²⁶ CELEP, A.g.e., ss. 89-90

ahlaki ve diğer yönlerden iyi yetişmesini amaç edinmişlerdir. Ahi adı verilen bilgili ve kültürlü kişilerin etrafında toplanıp sohbetler edilir, böylece esnaflar arasındaki birlik, beraberlik ve kardeşlik bağları kuvvetlendirilmiş olurdu. Özellikle esnaf çıraqlarının okuma yazmaları için büyük çaba harcanırdı.²⁷

1.2.1.1.4 Loncalar

Loncalar, 18. yüzyıldan başlayarak ahi birliklerinin yerini almış, iktisadi ve eğitici bir görev üstlenmiştir. Esnaf ve sanatkârlar arasındaki işbirliğini sağlamanın yanında iş ve ticaret ahlakını korumak, usta işçiler yetiştirmek ve onlara işyerleri açmak gibi görevleri de yerine getirmiştir. Loncalar sayesinde üretilen malın kalitesi yüksek tutuluyor ve üretimde standart sağlanıyordu.

1.2.1.1.5 Terbiye Okulları

Yazılı kaynaklarda, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethini izleyen yıllarda, halk eğitimi hizmetlerine başlandığını göstermektedir. İş aramak için Anadolu ve Rumeli'den İstanbul'a gelen vatandaşların şehir hayatına uymada zorluk çektiklerini ve bir takım sosyal problemlerin çoğaldığını gören idareciler, bu aksaklıkları önlemek amacıyla birisi Üsküdar'da, diğeri Rumeli yakasında olmak üzere, Terbiye Ocağı adı ile iki halk eğitimi kurumu açmışlardır.²⁸

Terbiye Ocaklarında uygulanan halk eğitimi programları çok dikkat çekicidir. Bu programlarda pratik konular öngörülürdü. Genel olarak İstanbul şehrinin tanıtılması birinci sıraya alınmak suretiyle iş merkezlerini, belli başlı işverenlerin adresleri, şehirde dolaşma, yemek yeme yerlerinin seçimi bu yönden iyi alışkanlıkların kazandırılması, insan ilişkilerinde, ayrıca iş verenlerle yapılacak ilk temaslarda ve iş içinde onların amir ve memurlarla ilişkilerinde dikkat edilecek hususlar, şehrin temiz tutulması, zamanın vasıtalarından faydalanma yolları, tabii ihtiyaçları gidermede dikkat edilecek hususlara yer verilmekte idi. Eğitim elemanlarınca, yurttaşları belirlenen konularda teorik olarak değil, yaşatarak yetiştirmek esas idi.²⁹

²⁷Yusuf EKİNCİ, "Tarih İçinde Türklere Meslek Eğitimi", MEB, Ankara, 1990

²⁸Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu, Ankara, 1984, s. 27'den aktaran, İhsan KURT, A.g.e., s. 40

²⁹KURT, A.g.e., s. 40

1.2.1.1.6 Türk Ocakları

Türk Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı 1989 yılında Ankara’da 25 üyenin katılımıyla, “Türk milliyetçiliği mefkûresinin ilelebet yaşatılması, yüceltilmesi ve gelecek nesillerin en büyük istinatgâhı kılınması, millî kültür, millî ahlâk ve manevî değerlerin korunması ve inkişafı ile millî birlik ve içtimaî ahengin sağlamlaştırılması ve Türklüğün yüceltilmesi için; Müslüman, milliyetçi, vatansever, öz değerlerine bağlı, medeniyetçi, çalışkan, vasıflı ve fedakâr nesillerin yetiştirilmesi, eğitilmesi, korunması ve desteklenmesi; bu ölçülerle yetişmiş gençlerin ilim, fikir, sanat ve iş hayatlarında, milletimiz için faydalı birer mümtaz şahsiyet hâline gelmelerinin teşviki ve onlar için iş ve faaliyet imkân ve sahalarının yaratılması, maddî ve manevî her türlü destekle mücehhez kılınmaları; gelecek Türk nesillerinin vücut ve kafaca sıhhatli olmalarını temin edecek tedbirlerin alınması; devlet, millet ve vazife uğruna şehit vermiş muhtaç ailelerle, aynı sebeplerle yaralanmış, sakat kalmış, işinden ve mesleğinden olmuş veya benzeri imkânsızlıklara duçar olmuş şahıslara maddi ve manevi yardımlarda bulunulması ve özellikle eğitim sahasında desteklenmeleri; millî düşünce, kültür, dil ve sanatın idâmesi, tekâmülü, korunması, yaygınlaştırılması ve her türlü vâsıta ile neşri; Türkiye dışında yaşayan Türk toplulukları da dâhil bütün Türk dünyasının kültür varlıklarının araştırılıp geliştirilmesi ve tanıtılması; yukarıdan beri sayılan bütün bu sahalarda gerekli teşebbüslerde bulunulması, müesseseler kurulması, kurulmuş bulunanlara iştirak edilmesi ve desteklenmesi³⁰” amacıyla kurulmuştur. Türk ocakları Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde halk eğitimi için kurslar düzenlemek, konferanslar vermek suretiyle halkı eğitmeye, bilinçlendirmeye çalışmıştır. Türk Ocaklarının önde gelenleri arasında Halide Edip Adıvar, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Adnan Adıvar, Mehmet Fuad Köprülü gibi isimler vardır.

1.2.1.1.7 Ordu

Türk devletlerinde ordu, tarihi süreç içerisinde halkın eğitime önem vermiş ve bu amaçla birçok etkinlikler düzenlemiştir. Özellikle Selçuklulardan başlamak üzere ordu, askere alınan gençleri, Acemi Oğlanlar Ocaklarında yetiştirmeye çalışmış, onlara okuma -yazma ve savaş eğitiminin yanında özel hayatta kendilerine gerekli

³⁰ <http://www.turkocagi.org.tr/toek.php>

olabilecek bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı döneminde de Acemi Oğlan Ocaklarından seçilen gençler Enderun okullarına alınmışlardır.

1.2.1.2 Cumhuriyet Döneminde Halk Eğitimi

Hızla gelişen ilmi metotların ve tekniğin sosyal bünyelerde meydana getirdiği devamlı değişme ve gelişme karşısında eskiden kalma bilgi ve becerilerin çağa ayak uyduramadığı ve emeğe karşılık üretilen verimin yetersiz olduğu ve değişen hayat şartlarını karşılamadığı cumhuriyetle birlikte anlaşılmaya başlanmıştır.³¹ Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yurdumuzda halk eğitimine hız verilmiş, okur-yazarlık, sağlık, ev ekonomisi, yurttaşlık bilgisi alanlarında geniş kesimlerin gelişmesini amaç edinen programlar uygulanmıştır.³²

Cumhuriyet sonrası yapılan halk eğitimi çalışmalarını şu şekilde özetlemek mümkündür³³:

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, toplumun içinde bulunduğu zor problemlerin çözümünde onlara yardımcı olabilmenin tek yolunun eğitim olduğu görülmüştür. Bu nedenle Cumhuriyet Hükümetinin ilk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey, 25 Kasım 1923 tarihli genelgesi ile valiliklerden, milli eğitim görevlileriyle birlikte halk eğitimi çalışmalarına başlamalarını istemiştir. Genelgede, yurdumuzun her köşesinin “cehalet ve irfansızlığın acısı altında muzdarip” olduğu belirtilmekte, halk ile okullar ve öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulması, eğitimin her yaştaki ve sınıftaki halkın ihtiyaçları durumuna getirilmesi istenmiştir. 789 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Kanununda ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş olan bireyleri kabul eden kuruluşların “bunlara ilköğrenimi de vermeye zorunlu” oldukları öngörülmüştür. Bu şekilde, özel kuruluşlar da halk eğitimi ile ilgilenmek zorunda bırakılmışlardır.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk halk eğitimi birimi, 1926’da “Halk Terbiyesi Şubesi” adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğünde, Talim ve Terbiyesine bağlı olarak kurulmuştur. 1927’de halk derslikleri ve halk konferansları için yönetmelik çıkartılmış, okuma-yazma ağırlıklı olmak üzere halk eğitimine önem verilmiş, uygulamalar yapılmıştır. 1928’de yeni harflerin kabulünden sonra Millet

³¹ KURT, A.g.e., s. 41

³² Turhan OĞUZKAN, “Yetişkinlerde Öğrenme” Hizmetiçi Eğitim ve Teknikleri, MEB. Eğitim Birimleri Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1966, s. 5

³³ Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu, Ankara, 1984, s. 27’den aktaran, KURT, A.g.e., ss. 41-42

Mektepleri açılmış, bu halk eğitiminde öğretmenlerle birlikte birçok aydın da görev almıştır. 1930 yılında vatandaşların okuma alışkanlıklarını sürdürmeleri ve öğrendiklerini unutmamaları için Halk Okuma Odaları Açılmaya başlanmıştır. Bunu müteakip 1932 yılında Halkevleri kurulmuştur.

1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından halk eğitimine yeni bir yön verilmeye çalışılmış, bu konuda çalışanlardan raporlar alınmıştır. Yurt dışından uzmanlar getirtilmiş ve bunlara raporlar hazırlanmıştır. 1951 yılında Türkiye'ye gelen Watson Dckerman tarafından hazırlanan raporda: halk eğitimi çalışmalarının bilimsel ve sistemli şekilde ele alınması ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir teşkilatın kurulması önerilmiştir. Bu öneriye uygun olarak 1952 yılında yeniden, Milli Eğitim Bakanlığında "Halk Eğitimi Bürosu" kurulmuş, 1953 de köy ve kasabalarda Halk Okuma Odaları, 1956 yılında da ilçelerde Halk Eğitim Merkezleri açılmaya başlanmıştır.

1960'dan sonra başlayan kültür ve eğitim seferberliği sonucu halk eğitimi çalışmalarının memleket ölçüsünde bir teşkilata bağlanması öngörülerek, 29 Ağustos 1960 tarihinde halk eğitiminin etki alanını genişletmek, dağınık etkinlikleri yurt düzeyinde teşkilatlanacak bir kuruluşla yürütmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak "Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu birim 13.12.1983 yılında "Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü" adını almıştır.

1.2.2 Halk Eğitimi Gerektiren Nedenler

Dünyamızdaki ekolojik, ekonomik, kültürel, siyasi ve teknolojik değişme ve gelişmeler insanların ihtiyaçlarına ve beklentilerine de yansımıştır. İnsanlar hemen her gün yeni bir takım ihtiyaçlarla karşılaşmakta ve bu ihtiyaçlarını karşılamak için çözüm yolları aramaktadırlar. Bu da insanların bu yeni gelişmelere karşı kendilerini yenilemeleri gereğini ortaya koymaktadır. Bunu kendi çabalarıyla yapabilmeleri olanağı, içinde bulundukları mevcut şartlara bağlı olarak değişebilmektedir. Ekonomik, kültürel ve sosyal şartlar bu konuda belirleyici olacaktır. Bu nedenle kendi devletlerinin yardımına ihtiyaç duymaları kaçınılmazdır.

OECD raporunda belirtildiği gibi; iyi desteklenen, ulusal çapta bir halk eğitimi hizmeti kurulması, bütün çağdaş toplumlarda, hem sosyal ve ekonomik, hem kültürel nedenlerle bir ana politika haline gelmiştir. Dinamik bir halk eğitimi hizmeti, kişilerin olduğu kadar toplumların hızlı değişimin etkilerine uyum sağlayabilmeleri için gereklidir; zira değişikliğin aksatıcı çatışmalara yol

açmaksızın, makul bir hızla gerçekleşmesi için halkın, sadece yukarıdan aşağı planlanan politikaları değerlendirmekle kalmayıp kendi inisiyatifleri ile değişime katılmalarına ihtiyaç vardır. Öte yandan, halk kendi hayatlarını etkileyen dış güçler ile genellikle içinde yaşadıkları topluluk hakkında çeşitli harekât tarzları içinden en isabetli olanı ayırt edip seçecek kadar bilgi sahibi değillerse, onlardan kişisel olarak yapıcı bir rol oynamaları beklenemez. Ekonomik büyüme, bilimsel, teknik ve yönetimle ilgili becerilerin her düzeyde sanayi ve tarım alanındaki üretime sürekli olarak uygulanması ile sağlanır. Bu ise ancak halk eğitimi genişletmek ve onun verimini arttırmakla elde edilebilir. Kısacası, halk eğitiminin görevi, sadece biçimsel eğitim olanaklarını yaygınlaştırmak ve iş gücünün yeterliliğini istenilen düzeyde tutmak olmayıp kentleşme, sosyal hareketlilik, istihdam piyasasında hareketlilik, kuşaklar arası çatışmalar ile içinde yaşadıkları toplum hayatı açısından çok daha hızlı değişimin diğer bütün etkilerini halkın değerlendirmesine yardımcı olmak ve onların sosyal refaha ve kendi kişisel sorunlarının çözümüne doğrudan ne gibi olumlu katılarda bulunabileceklerini saptamaktır.³⁴

İnsan hayatında böylesine önemli işlevi bulunan eğitim, hayatın hemen hemen her anında ve her mekânında planlı ve kasıtlı olarak veya kendiliğinden gerçekleşmektedir. Ancak insanlığın her gün biraz daha artan karmaşılaşan bilgi birikimini hem planlı bir şekle getirmeyi, yaygınlaştırmayı, hem de hayat boyu hale getirmeyi gerekli kıldığı da gözlenmektedir. Ekonomik, kültürel ve toplumsal hayatta görülen yenileşmeler bir yandan eğitime konu olabilecek istek ve ihtiyaçları arttırmakta, diğer yandan da eğitimi hayat boyu doyurulması gereken bir ihtiyaç haline getirmektedir. Buna karşılık, toplumun ve bireylerin eğitsel istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasında eğitim kurumlarının yetersiz kaldığı da gözlenmektedir. Dolayısıyla da halk eğitiminin önemi giderek artmaktadır.³⁵

Bu bilgiler ışığında halk eğitimi gerektiren nedenleri iki ana başlık altında incelemek uygun olacaktır.

1.2.2.1 Örgün Eğitimden Kaynaklanan Nedenler

Eğitim sistemlerinde; örgün eğitimle çocuklara ve gençlere, hayatlarının ilerki yıllarında karşılaşılabilecek sorunları çözmelerinde işe yarayacak bilgi ve becerilerin kazandırılması amaç edinilmişken, halk eğitimi; örgün eğitim sistemine hiç

³⁴OECD, A.g.e. s. 7

³⁵KUIRT A.g.e., s. 19

girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademelerden çıkmış bireylere; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlamak amacıyla, ihtiyaçları, ilgileri, istekleri ve yetenekleri doğrultusunda düzenlenen; katılımın isteğe bağlı olduğu; milli eğitim şartlarına aykırı olmamak kaydıyla akla gelebilecek her konuyu kapsayan; çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan, eğitim, üretim, rehberlik ve uygulama faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, lise eğitimi ve yüksek öğretimi içine alan uzun bir süreçtir. Bu eğitim imkânından faydalanmak her vatandaşın en tabii hakkı olmasına rağmen, ailelerin içinde bulundukları ekonomik ve kültürel şartlardan ve ülke şartlarından kaynaklanan bir çok nedenden dolayı bu haktan mahrum kalan vatandaş sayısı oldukça fazladır. Köylerdeki okul ve öğretmen eksikliği, ailelerin, özellikle de kız çocuklarını okula göndermek istememeleri, yine çeşitli nedenlerle eğitimlerini yarıda bırakmaları, ilköğretimi tamamlayan çocukların köylerinde lise ve dengi okul bulunmaması nedeniyle bir çok kişi eğitimlerini devam ettirememektedirler.

Örgün eğitimin, toplumun ihtiyacı olan nitelikli eleman ve yeni iş gücünü yeterince karşılayamaması da halk eğitimini gerekli kılmaktadır. Çünkü örgün eğitimde verilen bilgilerin bir kısmı da hızla değişmekte, dolayısıyla yeni bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için çocukların belirli nitelikleri kazanacak biçimde eğitilmesini beklemek yerine yetişkinlerin kısa süreli bir eğitimle beceriler kazanmasının daha verimli olacağı düşünülmektedir.³⁷ Örgün eğitimde derslerde verilen bilgiler neredeyse her yıl tekrarlanmakta, niçin okutulduğu da pek sorgulanmamaktadır. Bir bakıma pek kullanılmayacak kimi bilgiler çocuklara yüklenilmekte, kimi yararlı dersler ise yanlış öğretim teknikleri, yetersiz öğretmen, araç-gereç yetersizliği nedeni ile istenilen düzeyde öğretilmemektedir.³⁸

Bu durumda toplumun birer parçası olarak hayatın içinde yer alacak olan çocukların ve gençlerin karşılaştıkları sorunlarla etkili bir biçimde başa çıkabilmelerine yetmemekte dolayısıyla bu anlamda etkili bir halk eğitimine ihtiyaç duymaktadırlar.

Gelişme çabasında olan ülkelerin ticarete, sanayide, turizmde ve tarımda yeni iş gücüne ve nitelikli elemanlara ihtiyaçlar vardır. Örgün eğitim bir bakım abu

³⁶ Rıfat MİSER “Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması” Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s. 3

³⁷ Rıfat OKÇABOL “Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi) Der Yayınları, İstanbul, 1994., s. 16

³⁸ Rıfat OKÇABOL, A.g.e., s. 17

ihtiyaçları karşılaması gereken bir sistemdir. Ancak örgün eğitim bu konuda başarısızdır. Ayrıca iş gücünde aranan nitelikler kimi zaman hızla değişmektedir. 10-15 yıl sonranın insan gücünü hazırlama durumunda olan örgün öğretim bu değişime aynı hızla ayak uyduramamaktadır. Çoğu kez çocukların belli nitelikleri kazanacak biçimde eğitilmesini beklemek yerine yetişkinlerin kısa süreli bir eğitimle beceriler kazanması daha verimli olmaktadır.³⁹

1.2.2.2 Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Nedenler

1.2.2.2.1 Ekonomik Nedenler

Toplumların gelişimi, tarımdaki üretim biçiminin değişmesi ve daha sonra sanayi ve ticaret sektöründeki atılımlarla olmaktadır. Bütün bu basamaklarda yeni bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca kırdan kentlere göç olgusu da yeni yaşama şekillerine uyum ve yeni bilgilere ulaşmayı gerektirmektedir.⁴⁰

Kalkınmanın gerektirdiği yeni iş gücü gereksinmesi, Kalkınma Planlarında kestirilmektedir. Her plan dönemi için duyulacak iş gücü gereksinimi belli olduğundan eğitim dizgesinin, mesleksel halk eğitiminin işlendirme ve iş gücü planlamasıyla bağlantısı kurulmalıdır. Yüksek yöneticilik, mühendislik, tıp hizmetleri, ortaöğretim öğretmenlerini kapsayan iş alanları için yetişkin insanın ekonomik hayata katkıda bulunmasını sağlamak amacıyla halk eğitimi, bir “hizmet içi eğitim”, “tazeleme eğitimi” niteliğinde bir görev yapacaktır. Yardımcı tıp hizmetleri, ilkökul öğretmenliği, teknisyenlik gibi alanlarda gereksinim duyulan iş gücünün yetiştirilmesinde halk eğitimi, eğitim dizgesinin sürekliliğini sağlayıcı bir göreve sahiptir. Büro ve satış işleri, ustabaşılık, düz olmayan işçilik daha alt derecedeki işler ve hizmetleri için gerekli sayıda yeni iş gücünün yetiştirilmesi yalnızca örgün eğitimle sağlanamaz. Bu nedenle, halk eğitiminin, okuma-yazma eğitimi yanında mesleki ve uygulamalı teknik eğitime ağırlık vermesi, böylece örgün eğitimi tamamlaması gerekir.⁴¹

İşsizler; iş bulmak, çalışanlar; işlerinde ilerlemek, kimileri de işlerini koruyabilmek için, yeniliklerden haberdar olmak amacıyla öğrenmeye ihtiyaç duymaktadırlar.⁴² Bu ihtiyaçlarını çeşitli yollardan karşılamaya çalışan yetişkinler

³⁹OKÇABOL, A.g.e., s. 17

⁴⁰KURT, A.g.e, s. 21

⁴¹GERAY, A.g.e., s. 201

⁴²KURT, A.g.e, s. 21

halk eğitim merkezlerinin sunacağı etkinliklerden yararlanabilmekte ve bu merkezlerde edindikleri bilgi ve becerileri gerçek hayatta uygulayabilmektedirler. Halk eğitimi iş gücünün niteliğini artırır, eğitilmiş iş gücü ile daha az girdi, emek hammadde ile daha kaliteli ve daha fazla üretim yapılır. Ekonomini ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve tutumlar eğitimle kazandırılır. Bireyler gelirlerine göre giderlerini daha akılcı yaparlar. Ekonominin ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikteki iş gücü zamanında hazır olmaz ya da yetiştirilmezse kalkınmayı ve verimliliği olumsuz yönde etkiler.⁴³

İnsanların doğal kaynakları etkin kullanabilmesi için bazı bilgi ve becerileri kazanması, tasarruf yapma eğilimini kazanması, ekonomideki yeni teknik ve yöntemleri öğrenmesi, üretimi, pazarlamayı bilinçli ve örgütlü yapması ekonominin ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikte insan gücünün sağlanması kısacası ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için halk eğitimi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

1.2.2.2.2 Toplumsal Nedenler

Halk eğitiminin, ekonomik ve bireysel gerekliliğin yanında bireylerin bir arada yaşamak suretiyle oluşturdukları toplumların refah ve mutluluğu içinde kaçınılmaz bir gerçek olduğu söylenebilir.

Bireysel anlamda halk eğitimine duyulan ihtiyaçların ötesinde, halk eğitiminde toplumsal açıdan beklenen yararlar bulunmaktadır. Halk eğitimi ile toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi, görgü, beceri ve yeterlik düzeyine sahip bir yetişkinler toplumu oluşturmak; yetişkinlerde içinde yaşadıkları toplumun gelişmesini ve yaşamasını engelleyen sorunların üstesinden gelmeyle ilgili bir anlayış geliştirmek ve yetişkinleri bu sorunların çözümüne hazırlamak; kendini gerçekleştirme amacına yönelik olarak tüm yetişkinlere kendi tutum, bilgi, anlayış ve özelliklerini geliştirme fırsat ve olanakları sağlamak bu yararlar arasında en başta gelenleridir. Yetişkinlerin bilgi yenileme ihtiyaçlarının bilimsel verilerle ortaya konulmuş olması, gelişmiş batılı ülkelerde, ücretli eğitim (paid educational leave) uygulamasını da beraberinde getirmiş, bu durum giderek bir gereklilik haline gelmiştir.⁴⁴

Yetişkinlik; fiziksel gelişim özellikleri bakımından, kas gücünün, sinir sistemi anlamında tepki süresinin, görme keskinliğinin, itme yeterliliğinin ve beden sağlığının giderek olumsuzlaştığı bir süreçtir. Psikolojik gelişim özellikleri

⁴³Necla TURAL, “Eğitim ve Verimlilik İlişkisi” VD. XX, 3 (1991), ss. 176-192

⁴⁴Ahmet DUMAN, “Yetişkinler Eğitimi” Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, ss. 42-43

bakımından, birikimli zekânın akılcı zekâyâ oranla daha etkin hale geldiği, başkalarının kendisini denetlemesini kabul etmeyen, hayatına ilişkin kararları kendi başına vermek ve sonuçlarına katlanmak, kendi kişiliğine başkaları tarafından saygı duyulması ve toplum içinde bir birey olarak görülmek istediklerinin ağır bastığı, zaman algısının dolayısıyla hayata ve hayatta ilgi duydukları konulara olan bakış açılarının değiştiği bir dönemdir. Toplumsal gelişim özellikleri bakımından ise, daha üretken olmayı gerektiren, ilişkiye geçilen insanlar konusunda daha seçici davranıldığı, toplumsal anlamda diğer insanlar için kaygı duymaya başlanıldığı, ilgi alanlarında daha derinlemesine öğrenme ve geliştirme eğiliminin bulunduğu, toplumun kendisine yüklediği değişen rollere ve umutlara karşılık verme sorumluluğunun arttığı bir süreçtir.⁴⁵ Yetişkinlerin bu süreçte üstlenmiş olduğu bu sorumlulukları yerine getirirken yapacakları her işte toplumsal yararları düşünerek hareket etmeleri gerekmektedir. Bu ise örgün öğretim dışında yetişkinlere verilecek bir halk eğitimi ile mümkün olabilir.

Bireyler hayatlarının değişik evrelerinde değişik gelişim ödevleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Bir gelişim ödevinin üstesinden gelemeyen bireyin, bir sonraki ödevinde bocalaması, güçlüklerle karşılaşması beklenir. Öğrenimini tamamlamak, eş seçmek, eşiyle birlikte yaşamayı öğrenmek, çocuk büyütmek, çalışma yaşamına atılmak, yurttaşlık hak ve sorumluluklarını yerine getirmek, genç yetişkinlik dönemleri için birer temel gelişim ödevleridir. Belli bir ekonomik geçim düzeyine ulaşmak ve bunu sürdürmek, boş zaman geçirme etkinlikleri ve becerileri geliştirme, ergenlik çağındaki çocuklarının gelişimine yardımcı olmak, bazı bedensel değişimleri kabullenebilmek orta yaşlılık dönemlerindeki gelişim ödevidir. Emeklilik sonrası yaşama uyum sağlamak, bedensel güç ve sağlık bakımından gerilemelere uyum sağlamak ise yaşlılık dönemine ait gelişim ödevleri olarak görülebilir.⁴⁶ Yetişkinler bu gelişim ödevlerini yerine getirebilmek için yeni bilgi ve becerilere ihtiyaç duyacaklardır. Örgün eğitim dönemlerinde edinemedikleri bu bilgi ve becerileri düzenlenecek olan halk eğitimi etkinlikleri ile kazanmaları mümkün olabilir.

Toplumsal açıdan halk eğitiminin önemlerinden bir tanesi de toplumsal bütünlüğü sağlamada eğitimin etkisidir. Eğitim, herkesi belli bir eğitsel düzeye getirmek, eğitim görmemiş olanlara eğitim vermek yoluyla toplumsal bütünleşmeye

⁴⁵MİSER, A.g.e., ss. 21-23

⁴⁶DUMAN, A.g.e., ss. 42-43

katkıda bulunabilir. Halk eğitiminin; bireyleri belli bir eğitsel düzeye getirmek, toplumsal değişimin doğurduğu yeni koşullara bireyin uyum sağlamasına yardım etmek, bireyde çevreyi değiştirme istemini yaratarak bunun yolunu, yöntemini kavramasına, bu amaçla harekete geçip örgütlenmesine yardımcı olmak gibi toplumsal değişim açısından önemli etkileri vardır.⁴⁷

Dünyada her alanda olduğu gibi, teknolojik ve sosyal alanlarda da hızlı bir değişim ve gelişme kaydedilmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra hızlı nüfus artışı, aşırı çocuk ölümleri, okulsuzluk, ulaşım güçlüğü, içme ve sulama suyu eksikliği, gelirin düşüklüğü, kaynakların sınırlılığı, alt yapının yetersizliği, bilgi ve kaynak aktarımındaki eksiklik⁴⁸ eğitimdeki fırsat eşitsizliği gibi nedenlerle köylerden kentlere doğru bir nüfus akışı olmaktadır. Bu da büyük bir toplumsal uyumsuzluğa neden olmaktadır. İşte bu uyumsuzlukları azaltmada halk eğitimi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.2.3 Kültürel Nedenler

Kültür bir toplumun bütün maddi ve manevi güçlerin ve zenginliklerin bilgilerin toplamıdır. Toplumda var olan kültürün toplumun devamlılığı açısından bireylere aktarılması, benimsetilmesi gerekir. Ancak bu da aile ve çevreden sonra planlı bir şekilde yapılacak eğitimle mümkündür.⁴⁹

Toplumun bütünleşmesi, kültürel faaliyetlerinin sürdürmesine, toplumun dünyanın ilerleme ve gidişatına ayak uydurmasına, toplumda yeni kültürel değerlerin kazandırılmasına, toplumun gelişmesine halk eğitimi yardımcı olur.⁵⁰

Halkın dinlenmeye ve eğlenmeye ihtiyacı vardır. Halk eğitimi tiyatro, sinema gibi etkinlikleri halkın ayağına götürebilir. Çevre kirliliğine karşı çevre bilinci oluşturabilir. Halkın sağlık, trafik, işsizlik gibi sorunlarının çözümüne halk eğitimi katkı sağlayabilir.⁵¹

Halk eğitimi ile halkın sanatsal etkinliklere katılması sağlanabilir ve birer kültürel miras olan müzik, tiyatro, el sanatları, halk oyunları gibi değerlerin yaşatılması ve sonraki nesillere aktarılması mümkün olabilir.

⁴⁷GERAY, A.g.e., s. 43

⁴⁸KURT, A.g.e., s. 21

⁴⁹Hüseyin ÖZTÜRK “Eğitim Sosyolojisi” Ankara, 1993, s. 136

⁵⁰GERAY, A.g.e., s. 39

⁵¹MİSER, A.g.e., s. 16

1.2.2.3 Halk Eğitiminin Hukuki Dayanakları

Halk eğitimi, Türk Anayasası ve diğer kanun maddelerinde insanların temel hak ve özgürlükleri esas alınarak düzenlenmiştir. Türkiye’de halk eğitiminin hukuki dayanakları olarak 1928’de çıkarılan 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun”, 1961’de çıkarılan 222 Sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu”, 1973 yılında yürürlüğe giren 1739 Sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu” ile 1982 anayasasının oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Halk eğitiminin hukuki dayanaklarını Celep şöyle aktarmaktadır:⁵² 1928’de 1353 Sayılı Kanunun kabul edilmesiyle birlikte bu kanun çerçevesinde bütün yurtta okuma yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek amacıyla çeşitli kuruluşlar tarafından halk eğitimi etkinlikleri düzenlenmiştir.

1961 yılında çıkartılan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun da; “...tamamlayıcı sınıflarda ve kurslarda ilköğretim çağı dışına çıkmış olup da üst dereceli öğrenim kurumlarına gidememiş olan yurttaşlardan genel bilgilerini arttırmak ve kendilerini daha iyi bir iş ve öğrenim unsuru olarak yükseltmeleri amacıyla öğretim yapılır. Bu kurslar, gerçek ve tüzel kişilerle, belediyeler, özel idareler ve devlet tarafından açılabilir.” Denilerek örgün eğitimden yeterince yararlanma fırsatı bulamayan bireylere halk eğitimi verilmek suretiyle bir anlamda eğitimde fırsat eşitliği yaratılmaya çalışılmıştır.

Anayasa’nın temel hak ve hürriyetler başlığı altındaki 12. maddesinde “Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da içerir” denilmektedir. Yine kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı başlıklı 17. maddesinde de “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma hakkına sahiptir” denilmektedir. Ayrıca bilim ve sanat başlığını taşıyan 27. maddesinde “Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahiptir” denilerek halk eğitimine vurgu yapılmaktadır.

1982 Anayasası’nın başlangıç bölümünde “...Her Türk vatandaşının bu Anayasa’daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” yer almaktadır. Örgün eğitimden yararlanamayan bireylerin kültürel değerlerini geliştirebilmesi, çağdaş uygarlığın gereği olan

⁵²CELEP, A.g.e., ss. 95-97

değerleri edinebilmesi, halk eğitimi yoluyla mümkündür. Bireylerin bu anayasal haklardan yararlanma dereceleri, örgün ve halk eğitimi yoluyla bu konuda düzenlenecek olan eğitsel etkinliklere bağlıdır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 40. maddesinde yaygın eğitimin özel amacının, “milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedен çıkmış vatandaşlara örgün öğretimin yanında veya dışında okuma-yazma öğretmek, mesleki bilgi ve beceri kazandırmak, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek, ekonominin gereksinme duyduğu işgücünü yetiştirmek” olarak ifade edilmektedir.

Yine aynı kanunun 41. maddesinde “Yaygın eğitim, örgün eğitimle birbirini tamamlayacak, gereğinde aynı nitelikleri kazandırabilecek ve birbirinin her türlü olanaklarından yararlanacak biçimde bir bütünlük içinde düzenlenir” denilerek, yaygın eğitimin örgün eğitimin tamamlayıcısı olduğu ve bunun için yaygın eğitim etkinliklerinde, örgün eğitim kurumlarının olanaklarından yararlanmasının gereği vurgulanmaktadır. Ayrıca, 42. maddede “Genel, mesleki ve teknik eğitim alanında görev alan resmi, özel ve gönüllü kuruluşların çalışmaları arasındaki eşgüdüm Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır.

Halk eğitimi etkinlikleri konusunda gerek Anayasa’da gerekse yasalarda önemli hükümler bulunmasına karşın, uygulamada bunların gereği yeterince yerine getirilmemektedir. Örgün eğitimde olduğu gibi halk eğitimi etkinliklerinde de bir plansızlık ve programsızlık söz konusudur. Özellikle kurumlar arasında bir eşgüdümsüzlük olup, yerel bölgelerin ekonomik ve toplumsal kalkınmasında etkin rol oynayacak eğitsel etkinliklere ağırlık verilmemektedir.⁵³ Halk eğitimi ile ilgili bu yasal dayanaklara rağmen halk eğitimi konusunda özellikle de bilinçlendirme konusunda yeterli etkinliklerin düzenlenmediği söylenebilir.

1.2.3. Halk Eğitimi Yönetimi Modelleri

Halk eğitimi hizmet ve etkinlikleri bir bütünlük içinde incelendiğinde, bu hizmetlerin yapılmasının ve yönetiminin değişik ülkelerde, ayrı biçimlerde ele alındığı görülür. Bu farklılık, o ülkelerin genel yönetim ve eğitim sistemlerinden doğmaktadır. Her ülkenin halk eğitiminden beklediği genel amaçlar, bu hizmetin

⁵³CELEP, A.g.e.,s. 97

düzenlenmesine esas olan temel ilkeler, hizmetin kapsamı, örgüt ve kurumları, kullanılan yöntem, eğitim araç ve gereçleri, devletin bu konuda yüklendiği görev ve sorumluluklar ayrı ayrıdır.⁵⁴

Yukarda belirtilen farklılıklar göz önüne alınmak suretiyle halk eğitimi çalışmalarının yönetimi; Toplumsal Bilinçlendirme Modeli, Bireysel Gelişme Modeli, Bölgesel Kalkınma Modeli ve Üretimi Arttırma Modeli olmak üzere dört ayrı model içerisinde toplanabilir.⁵⁵

1.2.3.1. Toplumsal Bilinçlendirme Modeli

Toplumsal bilinçlendirme modeli günümüzde çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, eğitim eksikliklerini gidermek ve eğitimde ortaya çıkan boşlukları tamamlamak için, halk eğitiminde bu modele sarılmaktadır. Böylece biryandan örgün eğitim alanında karşılaşılan güçlükler giderilmekte, bir yandan da herkese eğitim fırsatı ve olanağı verilmektedir. Ayrıca, eğitim bir kampanya biçimini almakta, eğitimde süreklilik ve geçerlik sağlanmaktadır.⁵⁶

Kılıç, toplumsal bilinçlendirme modelinin genel amaçlarını ve ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır:⁵⁷

Toplumsal Bilinçlendirme Modelinin Amaçları:

- 1- Toplumsal gelişme ve kalkınmaya yardım.
- 2- Toplumsal bilinçlenme, ulusal kaynaşma ve bütünleşmeyi sağlamak.
- 3- Toplumda özgür ve bilimsel düşünmeyi, kişi haklarına saygıyı geliştirmek.
- 4- Yurttaşların ilgi, eğilim ve yeteneklerini geliştirmek suretiyle, onlara temel bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmak.
- 5- Yurttaşları beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından sağlıklı ve dengeli bir kişiliğe kavuşturmak.
- 6- Topluma ulusal kültürü ve çağdaş uygarlığı tanıtmak ve benimsetmek.

Toplumsal Bilinçlendirme Modelinin İlkeleri:

- 1- Eğitimde herkese fırsat ve olanak eşitliği sağlanır.

⁵⁴Marc-Antoine JULLIEN, “Mukayeseli Eğitim Üzerine Bir Eserin İlk Taslağı” Çev: Kemal AYTAÇ, Ankara, 1971, s. 17-27 den Akt. Eşref KILIÇ, A.g.e. s. 89

⁵⁵KILIÇ, A.g.e. s. 89

⁵⁶ Enver METİNEL, “Diğer Ülkelerde Halk Eğitimi Çalışmaları”, Çoğaltma, Ankara, 1974

⁵⁷ KILIÇ, A.g.e. s. 93

- 2- Eğitim toplumun gereksinmelerine, bireylerin ilgi ve isteklerine göre yürütülür.
- 3- Herkese doğal bir hak olarak, eğitimden yararlanma olanağı verilir.
- 4- Bu eğitim hayat boyu ve sürekli olarak devam eder.
- 5- Eğitim gönüllülük esasına göre planlanır, ilgi ve isteğe göre yürütülür.
- 6- Eğitim, eğitici ile eğitilen arasında yakın ve sıcak bir işbirliğine dayanır.

Bu modelde halk eğitimi; aydınlatma, inandırma ve halka yararını göstermeyi hedef alan bilimsel yöntemle yürütülür. Eğitim genellikle doğrudan görülür ve yüzyüze uygulanır. Bilimsel yöntemin uygulanmasında, önderlerin önemli bir işlevi vardır. Bu eğitim bazen önderler aracılığı ile dolaylı olarak da verilebilir. Bu modelde halk eğitimi bir kamu hizmeti olarak devlet tarafından yürütülür. Eğitim politikası, devletin ulusal felsefe ve politikasına uygun olarak saptanır. Bu politikaya uygun olarak ve gönüllü kurum ve kişilerin yardım ve desteğini sağlayacak şekilde eğitim devletçe planlanır, örgütlenir ve uygulanır. Uygulama kamu görevlileri tarafından izlenir ve değerlendirilir. Eğitim devletin başta gelen hizmetlerinden biridir. Bu eğitimden yararlanmak her yurttaşın en doğal hakkıdır.⁵⁸

Toplumsal bilinçlendirme modelinde eğitim örgütü, devletin genel örgüt modeline uygun olarak ulusal bir yapıya sahiptir. Bu nedenle eğitim örgütü genel ve ulusaldır. Eğitim örgütü bütün ülkeyi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılır. Bu örgüt merkezde bir organ tarafından yönetilir. Merkez organının değişik düzey ve kesimlerde kuruluşları vardır. Her kuruluş diğerleri ile ortak bir çalışma içerisinde. Ayrıca, bu kuruluşlara bağlı kurumlar ve kişiler hizmeti toplumun her katına götürülür. Merkez halk eğitimi örgütü eğitim hizmetlerini planlar ve uygularken diğer kuruluşlarla da sıkı işbirliğinde bulunur.⁵⁹

1.2.3.2. Bireysel Gelişme Modeli

Bireysel gelişmeyi temel alan halk eğitiminde, öğretim etkinlikleri toplumda bazı bireylere kişisel imkân sağlamaya yönelmiştir. Özellikle eğitimin lüks sayıldığı bir hak olarak düşünülmediği ilk ve orta ağ toplumlarında bireysel gelişme modeli yaygın olarak uygulanmıştır.⁶⁰

⁵⁸KILIÇ, A.g.e. s.92-93

⁵⁹ KILIÇ, aAg.e., s. 93

⁶⁰ Cevat GERAY, "Halk Eğitime Giriş", A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 17

Cramer, bireysel gelişim modelinin amaçlarını dört madde halinde ifade etmiştir.⁶¹

Bireysel Gelişim Modelinin Amaçları:

- 1- Bireyin beden, zekâ ve duygu bakımından gelişimine yardım etmek.
- 2- Bireyin ekonomik imkânlarla kavuşturulmasını sağlamak.
- 3- Bireye toplum içerisinde daha üstün bir yer kazandırmak.
- 4- Bireyin boş zamanını istediği şekilde geçirmesine yardımcı olmak.

Eğitimde bireysel ilgi ve isteklere göre hareket etmek, bireyin kişisel doyum sağlaması ve kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olma temel ilkelerine dayanan bireysel gelişim modelinde yöntem; koşullandırma yöntemi ile yürütülür. Bu yolla bireye, toplumda farklı bir yeri olduğu, doğuştan üstün yetenekler taşıdığı, seçkin bir kişiliğe sahip olduğu anlatılır. Bireyin kişisel doyum sağlamasına yardımcı olunur.⁶²

Bu modelde eğitim özel kurum ve kişiler tarafından götürülür. Bu amaçla kurulmuş okullara ancak belli kişiler devam edebilir. Öğretim özel dersler ve yetiştirme programları ile yapılır. Eğitim kurumları kimi zaman bir merkeze bağlanır, kimi zaman da ayrı bir yönetim altında, bağımsız olarak etkinlik gösterir.⁶³

Bireysel gelişim modelinde eğitim kurumları genellikle yerel şekilde örgütlenmiştir. Yerel eğitim örgütleri kimi zaman bir merkezi örgüte bağlanabilir. Kimi zaman da eğitim kurumları daha büyük bir kurumun alt kurumları olarak çalışırlar.⁶⁴ Ancak bu modelin işleyiş şekli açısından bakıldığında, sadece belli kişilerin okullara alınıyor olması, eğitimde fırsat eşitliğine aykırı olması nedeniyle uygun olduğu söylenemez.

1.2.3.3. Bölgesel Kalkınma Modeli

Kılıç'a göre; bu modelde halk eğitimi hizmet ve etkinlikleri bir ülkenin geri kalmış bölgelerinin ilerlemesi ve kalkınmasını sağlayacak şekilde yürütülür. Bu modelde amaç; halk eğitimi ile bölge halkının ulusal bünyeye kaynaştırılması ve ulusal bütünlüğün sağlanmasıdır. Ayrıca, yerel toplumlarla genel yönetim arasında anlayış ve güven sağlanmaya çalışılır. Böylece, bölgesel kalkınma için gerekli güç sağlanmış olur.

⁶¹ J.F. CRAMER, G.S. BROWNE, "Çağdaş Eğitim", Çev. Ferhan OĞUZKAN, İstanbul, 1974, ss. 241- 322

⁶²KILIÇ, A.g.e., ss. 89-90

⁶³Ferhan OĞUZKAN,"Mukayeseli Eğitim Dersi Notları", Çoğaltma, Ankara, 1976

⁶⁴KILIÇ, A.g.e., s. 90

Bölgesel gelişme ve kalkınmaya yardım etmek, bölge halkının toplum bünyesinde kaynaşmasını ve bütünleşmesini sağlamak, bölgenin birikmiş güç ve kaynaklarını harekete geçirmek, yerel önderliği geliştirme yoluyla bölge halkının örgütlenmesini ve sorunlarını çözümlmek üzere harekete geçmesini amaç edinen bu modelde ilke; eğitime bölge halkının istek ve gereksinmelerini saptamakla başlamak, bölge halkını sorunları ve ihtiyaçlarına ilişkin olarak aydınlatmak, yerel ve bölgesel kültür ayrılıklarını gidermek ve bölge halkını kendi kendine örgütlenerek kalkınmaya yöneltmektir.

Eğitim sezgi, aydınlatma ve sorun çözme yöntemleri ile götürülür. Böylece, halkın kendi sorunlarını sezmesi, bu sorunlarla ilgilenmesi ve çözümlmesi sağlanmaya çalışılır. Bu modelde eğitim çeşitli kuruluşların ortak bir etkinliği olarak planlanır ve uygulanır. Yerel ve özel kuruluşların işbirliği amaçlanmaktadır. Bölge halkının belli kuruluşlar içinde toplanmalarına ve birleştirilmelerine çalışılır. Bu yolla bölge halkının kendi kendine harekete geçmesi sağlanır.

Bu modelde eğitim örgütü bölgesel yapıdadır. Bölge eğitim örgütü yerel gereksinimlere göre kendi arasında bölümlere ayrılır. Eğitim örgütünün merkezi bölge merkezinde yer alır. Ayrıca, bu merkeze bağlı organlar ve kurumlar vardır. Bunlar bölge merkezi ile sıkı ve sürekli bir ilişki içindedir. Çalışmalar merkezde planlanır. Merkeze bağlı organlar ve kurumlar aracılığı ile uygulanır. Bu çalışmalar merkezden görevlendirilen elemanlar tarafından sürekli olarak izlenir. Alınan sonuçlar merkezde değerlendirilir ve yayılır.

1.2.3.4. Üretim Artırma Modeli

Bu modelde eğitim tümü ile üretimi arttırmada etkili bir araç olarak ele alınır. Üretimin en doğal ve zorunlu unsuru insandır. İnsanın daha iyi ve daha çok üretebilmesi için üretim tekniklerini ve araçlarını iyi bilmesi ve en iyi biçimde kullanması gerekir. Öyleyse insan, teknolojinin gelişme doğrultusunda eğitilmeli ve yetiştirilmelidir. Üretim artırma modelinde her şey üretim içindir. İnsan da üretim için eğitilir, yetiştirilir ve üretimde etkili bir araç haline getirilir.⁶⁵

Üretimi arttırmaya, daha çok ve nitelikli ürün elde etmeye yardım etmek, kişileri üretimin teknik ve araçlarını en iyi kullanacak hale getirmek, teknolojik gelişmeleri izlemek ve bu gelişmelere uyum sağlamak, bireyleri iş kazaları ve hastalıklardan

⁶⁵KILIÇ, A.g.e., s. 94

korumak, çalışanlarla, işveren ve iş yeri arasındaki ilişkileri düzenlemek amacını güden üretimi artırma modelinde ilkeler; eğitimde ekonomik gereksinmeler ve teknolojik gelişmeleri temel almak; bireyleri, ekonomik yaşamda oynayacakları role göre eğitimden yaralandırmak; eğitimde beceri kazandırmayı ön planda tutmak, herkesi kendi ilgi ve isteği yerine, ekonomik gereksinme ve zorunluluğa göre eğitmek ve eğitimi halka rağmen fakat halk için planlayıp uygulamaktır.

Yöntem olarak bu modelde eğitim öğretim toplumu ve bireyleri koşullandırmaya yönelir. Öğrenme sürekli tekrarlarla pekiştirilir. Çalışmalar kampanya havası içinde yoğun ve yaygın biçimde yürütülür. Eğitim merkezde toplanır. Eğitim programları katı ve kalıplaşmıştır. Ulusal ekonominin gerektirdiği sayı ve nitelikte insan, merkezi planlamaya göre eğitilir. Eğitimde kişilerin istek ve ilgileri ekonomik gereksinme ve verimlilikten sonra gelir. İnsanı üretim aracı olarak düşünen bu modelde, her şey teknolojik gelişme doğrultusunda düşünülür. Merkezi düzeyde planlanan eğitim devlet tarafından yürütülür. Devlet ekonomik gereksinmelere karşılık verecek halk eğitimi kurumlarını açar. Bu kurumları ve eğitim örgütünü kendisi yönetir. Bütün eğitim teknikleri devlet tarafından denetlenir. Her etkinlik devletin denetimi ve gözetimi altındadır.

Eğitim örgütü devlet yönetiminin bir parçasıdır. Eğitim genellikle devlet adına yürütme organı tarafından merkezden yönetilir. Yerel eğitim kuruluşları merkezi örgüte sıkı sıkıya bağlıdır. Bu kuruluşlar merkez halk eğitimi kuruluşunca yönetilir. Eğitim devlet adına, merkez halk eğitimi organınca merkezde planlanır. Bu organa bağlı alt kuruluşlarca ülke çapında ve her kuruluşça ülke çapında ve her düzeyde uygulanır. Eğitim örgütü içinde belli düzeyde ve belli yetkilere sahip alt organlar bulunur. Bu organlar eğitim kurumlarının çalışmalarını ve eğitim programlarının uygulanmasını izlerler.

Eğitim teknikleri genellikle eğitim kurumlarında yürütülür. Ayrıca, bu modelde iş başında ve iş içinde eğitim ve yerleştirme önem kazanmıştır. Böylece, gelişen teknoloji sürekli olarak izlenmekte ve her türlü yenilik halka zamanında öğretilmektedir.⁶⁶

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız halk eğitimi yönetimi modelleri olan; bölgesel kalkınma modeli, bireysel gelişim modeli, toplumsal bilinçlendirme modeli ve üretimi artırma modelleri içerisinde tezimizin ana problem cümlelerinden biri

⁶⁶Neff ve Lauwerys, "Mukayeseli Eğitim" Çev. Fatma VARİŞ, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1972' den Akt. Eşref Kılıç, A.g.e., s. 95

olan; halk eğitimi ile insanların afet yönetimine karşı bilinçlendirilebileceği ve muhtemel zararların azaltılabileceği noktasında bize faydalı olabilecek model toplumsal bilinçlendirme modelidir. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde bu model baz alınarak gerekli tespit ve öneriler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.4. Halk Eğitiminde Halk Eğitim Merkezlerinin Yeri

Türkiye’de ekonomik, kültürel ve toplumsal nedenlerle ortaya çıkan halk eğitimi görevini Milli Eğitim Bakanlığı üstlenmiş durumdadır. Halk eğitimi, toplumun bütününe hitap eden bir eğitim faaliyetidir. Bu yolla toplumun değer sistemi geliştirilir, kültür değerleri topluma mal edilir, ekonomik hayatın gelişmesi sağlanır ve gelişen teknoloji toplumun en küçük birimlerine kadar yayılır ve böylece ulusal bütünlük ve kalkınma sağlanmaya çalışılır.

Türkiye’de halk eğitimini aktif olarak yapan açıkça halk eğitimi grevinin verildiği Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğüdür. Halk eğitimi yasalar gereği Milli Eğitim Bakanlığınca Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü’ne verilmiş olup, bu konuda Halk eğitim Merkezleri ve Çıraklık Eğitim Merkezleri faaliyet göstermektedir.⁶⁷

Bir halk eğitim uzmanı olan Watson DICKERMAN, 1951 yılında Türkiye’ye halk eğitimi konusunda araştırmalar yapmak üzere davet edilmiş ve DICKERMAN’ın hazırlamış olduğu “Türkiye’de Halk Eğitimi Hakkında Rapor”a binaen 1952’de Milli Eğitim Bakanlığında Halk Eğitimi Bürosu kurulmuştur. Genel Müdürlük olarak 29 Ağustos 1960’da Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1977’de Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü adını alan kurum, 1983’de Çıraklık Eğitim Genel Müdürlüğü ile birleştirilmiş ve bu günkü adıyla Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Vatandaşlarımıza; okuma-yazma, sosyal, kültürel ve mesleki teknik bilgi ve beceri kazandırmak amacıyla 1956’da il ve ilçe merkezlerinde halk eğitim merkezleri kurulmuştur.

Halk Eğitim merkezleri; kurs, seminer, toplantı, sempozyum, kulüp ve benzeri etkinlikleri, yaş eğitim düzeyi, cinsiyet, dil ve din farkı gözetmeksizin örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, ya da her hangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış kişilere okuma-yazma öğretimi ve diğer etkinlik eğitimlerini

⁶⁷CELEP, A.g.e., s. 106

tamamlamasına destek sağlayıcı eğitim vermek, tamamlama programları uygulamak, mesleki, sosyal ve kültürel bilgi ve becerileri kazandırmak ya da mevcut bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla il ve ilçe merkezlerinde kurulur.⁶⁸

Halk eğitim merkezleri yürüttükleri hizmetler itibariyle örgün eğitimi bitirmiş yetişkinlerin birebir eğitim alabilecekleri merkezlerdir. Halkın ihtiyaç duyduğu anda gerekli olan eğitimi alabilmesi için en uygun eğitim birimleri olan halk eğitim merkezleri, ülkedeki dağılımı açısından ele alındığında yaklaşık olarak her ilçede bir halk eğitim merkezi vardır. Büyük şehirlerde ve büyük ilçelerde bu sayı ikiye çıkabilmektedir.⁶⁹ Türkiye genelinde bu gün itibariyle (2008), 933 halk eğitim merkezi bulunmaktadır.

Halk Eğitim Merkezlerinin yapacağı çalışmalar arasında; sempozyum ve seminerler, folklor, kitaplık açmak, açık oturumlar düzenlemek, halkı bilgilendirmek, dernek ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmak⁷⁰ önemli bir yere sahiptirler. Halk'a okuma yazma öğretmek, sportif, sosyal ve kültürel, güzel sanatlar eğitimi vermek, milli kültür ile bilimsel ve teknolojik uyum konusunda çalışmalar yapmak, mesleki teknik eğitim programlarını uygulayarak işi olmayanlara meslek edindirme, mesleği olanlara meslekte gelişmelerini sağlamak, ara iş gücünü yetiştirmek, turizm, ev ekonomisi, toplum kalkınması, doğal hayatı koruma, bulaşıcı hastalıklardan korunma v.b. çeşitli konularda eğitim vermek, milli kültür değerlerini tanıtmak, konut dışı sergi, gezi panel gibi etkinlikler düzenlemek, örgün ve yaygın eğitim kurumları arasında işbirliği çerçevesinde mesleki teknik eğitim programlarını düzenlemek, kurslar açmak, döner sermaye işletmesine bağlı kurslar açmak, kamu, özel, sivil kuruluşlarla işbirliği içinde kursları açıp denetlemek, emekliliğe uyum için yaşlılara uyum kursları vermek, aile ve çocuk eğitimi, bakımı, aile iletişimi, anne baba eğitimi ve çocuk eğitimi,⁷¹ doğal afetlerden korunma yolları, sivil savunma gibi konularda kurslar düzenleyip, eğitim vermek sayılabilir.

Kısacası, halk eğitim merkezleri, bulundukları ilçe sınırları içinde köy, belde ve merkez olmak üzere her türlü halk eğitimi faaliyeti yapmakla görevli kurumlardır. 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunuyla; Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri belirlenmiş, örgün ve yaygın eğitim hakkında geniş

⁶⁸ MEB, "Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği" 14-02-2006 Tarih ve 26080 Sayılı Madde. No: 7

⁶⁹ OKÇABOL, A.g.e., s. 129

⁷⁰ Şevket GEDİKOĞLU, "Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitime" Ankara, 1991, s. 197

⁷¹ MEB, "Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği" 14-02-2006 Tarih ve 26080 Sayılı Madde. No: 8

açıklamalar getirilmiştir. "YAYGIN EĞİTİM" başlığı altında 40. maddede kapsam, amaç, görev, kuruluş ve koordinasyona değinilmiş, yapılması gerekli işlemler açıklanmıştır.

1.2.4.1. Halk Eğitimi Merkezlerinin Görevleri

- Okuma-Yazma bilmeyen vatandaşlar için halk dersaneleri açılmasını sağlamak,
- Vatandaşların temel ve genel bilgisini, anadilini geliştirmek için gerekli kursları açmak,
- Yetişkinler için ilkokul, ortaokul ve lise bitirme kursları açmak,
- Vatandaşların mesleklerini doğru seçmelerine, meslek edinmelerine ve işlerinde ilerlemelerine yardım etmek,
- Vatandaşların ilgi duyduğu tarih, coğrafya, aktüalite, ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve benzeri konularda seminerler düzenlemek, kurslar açmak,
- Toplum kalkınması ve halk eğitimi konusunda sorumluluk almış resmi görevlilerle gönüllü elemanların ve önderlerin halk eğitimi konularında yetiştirilmeleri için kurslar açmak,
- Konferanslar, açık oturumlar, paneller, sempozyumlar, konserler, temsiller, edebiyat toplantıları, çeşitli yarışmalar ve spor faaliyetleri, geziler, folklor gösterileri, kahramanlık günleri, grup tartışmaları, film gösterileri düzenlemek,
- Halkın güzel sanatlara olan ilgisini teşvik edici çalışmalar yapmak ve güzel sanatlarda yetenekli görülenlerin geliştirilmelerine çeşitli yollarla yardım etmek,
- Sergiler düzenlemek, mevcut sergi ve galerilerden, mahalli müzelerden halkın geniş ölçüde yararlanmasını sağlamak,
- Vatandaşların mesleki ve genel kültürlerini geliştirecek özellikte halk seviyesine uygun yayın yapmak; bu tür çalışmaları teşvik etmek, desteklemek, gerekirse halk eğitimi ile ilgili yayınların yapılmasına önderlik etmek,

- Folklor derlemelerini teşvik etmek, desteklemek; sonuçlarının yayılmasına ve yayımlanmasına yardım etmek,
- Vatandaşların, özellikle gençliğin boş zamanlarını değerlendirmelerine yardım için gerekli eğitsel çalışmaları teşvik etmek, desteklemek, çalışmaların geliştirilmesine yardım etmek,
- Türk kadınının sosyal yapı içinde daha aktif hale getirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak, bu konuda kadın dernekleri ve kuruluşlarıyla sıkı bir işbirliği sağlamak,
- Halkın mevcut kütüphanelerden daha geniş ölçüde yararlanmalarını sağlayacak çalışmaları teşvik etmek, okuma salonları açmak,
- Bölgede ekonomik önemi olan, karakteristik özellik taşıyan el sanatlarının geliştirilmesine, yayılmasına ve değerlendirilmesine yönelik çalışmaları teşvik etmek,
- Vatandaşlara, ihtiyaçlarını sezdirerek, onlarda öğrenme, daha iyi ve daha ileri bir hayat seviyesine ulaşma isteği uyandırmak, problemlerini kavramalarına, çözmelerine ve bu yönde örgütlenmelerine eğitsel yollarla yardım etmek,
- Başka kurum ve kuruluşlarca ele alınan halk eğitimi çalışmalarının planlanmasına, planların uygulanmasına ve değerlendirilmesine yardım etmek, onlarla işbirliği yapmak,
- Çevreden gelen istek ve ihtiyaçlara uygun diğer halk eğitimi çalışmalarını, imkânların elverdiği oranda yapmak⁷²

1.2.4.2. Halk Eğitimi Merkezlerinin Amaçları

- Yurttaşlara Atatürk devrimlerini, Cumhuriyet esaslarını, hukuk düzenini, demokratik yönetimi tanıtmak, Türk ulusunun insancıl, ulusal, kültürel ve ahlaki

⁷² www.apk.meb.gov.tr/

değerlerini benimsetmek, onların karşılıklı anlayış, sevgi, saygı ve hoşgörülülük duygularını geliştirmek.

- Yurttaşları özgür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik sahibi, girişime değer veren, toluğa karşı sorumluluk duyan yapıcı ve yaratıcı kişiler olarak yetiştirmek.
- Yurttaşlara ilgi, eğitim ve yeteneklerini geliştirmek yoluyla gerekli bilgi, beceri, davranış, birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak. Bu yolla onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.
- Yurttaşları okur-yazar hale getirmek ve onlara aile, toplum hayatı, yurttaşlık görevleri, sağlık kuralları hakkında temel bilgi ve alışkanlıkları kazandırmak.
- Yurttaşların beden, zihin ve ahlak ve duyu bakımından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip olmaları için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmak.
- Yurttaşlara ulusal kültürümüzü ve batı uygarlığını tanıtmak, benimsetmek ve onları özgür uluslarla dayanışmanın gereğine inandırmak.
- Yurttaşların dil, anlatım, düşünce ve ülkü birliğini sağlamak, estetik duygularını ve zevklerini geliştirmek.
- Yurttaşlara ülkemizin bütün özellikleri, kaynak ve olanakları ile tanıtmak, onların boş zamanlarını değerlendirmelerine iş ve mesleklerinde ilerlemelerine yardımcı olmak.
- Topluma ve bireylere gerçek ve temel sorunlarını sezinlemeleri, benimsemeleri, çözüm yöntemlerini araştırmaları, kendi olanak ve kaynakları etrafında örgütlenmeleri için gerekli yardım ve rehberlikte bulunmak.
- Yurttaşların yaratıcı yeteneklerini ve girişim güçlerini geliştirmek.⁷³

1.2.4.3 Halk Eğitim Merkezlerinin Teşkilat Yapısı

İllerin merkez ve ilçeleri ile köy-kent merkezlerinde Milli Eğitim Bakanlığınca açılan yaygın eğitim kurumları olan halk eğitim merkezleri, toplam nüfusu;

- a- 50.000'e kadar olan ilçelerde en az bir yönetim odası, bir dersliği,
- b- 50.000-200.000 arasında olan ilçelerde en az bir yönetim odası iki dersliği,

⁷³KILIÇ, A.g.e.,ss. 137-138

c- 200.000'den yukarı olan ilçelerde en az iki yönetim odası ile üç dersliği olan binalarda açılır.

İl düzeyindeki örgütlenmede, halk eğitim planlama ve işbirliği kurulu, halk eğitimi başkanı, halk eğitim merkezi müdürü, halk eğitim uzmanı, halk eğitim geziciliği, halk eğitim kurs öğretmenliği; İlçe düzeyindeki örgütlenmede ise, İlçe halk eğitim planı ve işbirliği kurulu, halk eğitim merkezi müdürlüğü, halk eğitimi geziciliği, halk eğitimi kurs öğretmenliği birimleri bulunmaktadır.

Halk eğitimi merkezi müdürleri, ilgili yönetmelik gereğince ilk ya da ortaöğretim kurumlarında öğretmen olarak başarıyla çalışmış olanlar arasından atanmaktadır.

Halka en yakın düzeyde kurulan halk eğitimi merkezlerinin yönetimi çalışmaların tasarlanması, uygulanması, halka işbirliği yapılması konusunda çok önemli sorumluluklar yüklenen bu çalışmaların beş yıllık öğretmenler arasından seçilmesi ilkesi yürütülmektedir. Merkez müdürlerinin yardımcısı durumunda olan gezici halk eğitimcisi de öğretmenlikten atanmaktadır.⁷⁴

1.2.5. Dünyada Halk Eğitimi

Hemen her çağdaş toplumda halk eğitimi uygulamalarının uzun bir tarihi vardır. Ancak bu uygulamalar her zaman halk eğitimi olarak görülmedikleri gibi, son zamanlara gelinceye kadar, birkaç ülke dışında bu uygulamaları önemseyen veya birbiriyle ilişkili gören ülke göstermek zordur. Halk eğitimi bir sosyal hizmet olarak görüldüğü sürece, bu tür eğitim, örgün eğitiminin eksiklerini gidermek için başvurulmuş bir çare sayılıyordu. Bu gün halk eğitimi karanlıktan sıyrılmış, her yerde uygulamada olmasa bile hiç değilse kuramsal olarak bazı son derece önemli işlevler üstlenmiştir.⁷⁵

Geçmişte her ülke halk eğitimine, zamanla değişmesi kaçınılmaz olan dar bir anlam vermiştir. Örneğin ABD'de halk eğitimi bir süre geniş ölçüde Amerikanlaştırma eğitimi, bir sürede işe yerleştirme için eğitim anlamına gelmiştir. Ayrıca, ülkesine göre halk eğitimi, farklı işlevleri yerine getirmiştir; bir ülkede okuma-yazma öğretimi olarak görülürken, bir başka ülkede erkin eğitim olarak görülmüştür.⁷⁶ Ancak bu gün halk eğitimi, diğer dünya devletlerince de önemi

⁷⁴GERAY, A.g.e., s.231

⁷⁵LOWE, A.g.e., s.19

⁷⁶LOWE, A.g.e., s.19

gittikçe anlaşılmış ve artık bütün dünya devletlerinin bilinçle benimseyerek, büyük destekler verdiği bir ihtiyaç hatta elde edilmesi gereken bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada halk eğitime karşı farklı bakış açılarını yansıtmak, bu bakış açılarının bir sonucu olarak hangi dünya devletlerinin bu gün gerek ekonomik, gerek toplumsal ve gerekse kültürel olarak hangi noktalara geldiklerini, buna binaen halk eğitime verilen önemin devletlerin gelişmesinde ne kadar etkili olduğunu görebilmek amacıyla dünyanın farklı ülkelerindeki halk eğitimi çalışmalarını aktarmaya çalışacağız.

1.2.5.1. ABD’de Halk Eğitimi⁷⁷

Bu gün ABD hakkında çıkan eserlerden bu memleketin halk eğitiminde şu esas hedeflere ulaştığı görülmektedir: Aydın vatandaşlık, Kazanç gücünün artırılması, Daha tatmin edici hayat. Birleşik Devletler’de - hayat mücadelesinin sürekli bir didinme ile kazanıldığı her memlekette olduğu gibi- çalışan kesimlerin üniversite öğretiminden istifade edebilmeleri, üstünde dikkatle durulan bir davadır.

ABD’de son yıllarda yetişkinlerin eğitiminde süratli ilerlemeler kaydedilmiş ve bu eğitime katılanların sayısı hızla artmıştır. Mesela, Akşam Okullarında, çoğu gönüllü olan 100.000 öğretici en az 30.000.000 kişiye ders vermektedir. Halk hummalı bir öğrenme ve öğretme faaliyeti içindedir. Yetişkinlerin rağbeti, özellikle, meslek, sanat, fen ve içtimai ilimler üzerinde olmaktadır. İşleri dolayısıyla gündüzleri üniversiteye devam edemeyenler için bütün üniversitelerde Gece Kursları mevcuttur; hatta bir kısım üniversiteler, sırf bu amaçla kurulmuştur. Üniversiteler çıkardıkları broşürlerle kursların konularını, tarihlerini bildirirler. Kurslar yılda üçer aylık üç devrededir. Sekiz haftalık Yaz Seminerleri, yaz tatillerini faydalı ve eğlenceli bir şekilde geçirmek isteyenleredir. Seminere gelen çocuklu ailelere kolaylık olmak üzere *Nursery School*=Çocuk yurtları vardır.

Bakanlıklar, ofisler kendi ödevleri içine giren konularda yayınladıkları rapor ve bültenlerle halkı aydınlatırlar.

Şehir idareleri, umumi konferans salonları, kütüphaneler, spor ve oyun yerleri, halk okulları, mesleki kurslar vücuda getirir. ABD’de , tarım ve tarım-savaş metodları, yeni malzeme etrafında pratik bilgiler veren, müşküleri halleden Köylere

⁷⁷James Truslow ADAMS, “Amerika Tarihi” I-II Çev. Ziya Yamaç’tan aktaran Süleyman TÜRK, Hikmet Sami TÜRK “Aydınlık Türkiye İçin Halk Eğitimi” TESAV, Ankara, 2007 ss. 79-82

Modern Bilgileri Ulaştırma Servisleri, 35 yıldan beri başarılı sonuçlar elde etmektedir.

Halk eğitime pek çok vakıf, tesis ve cemiyet iştirak ve yardım eder. Hükümetçe desteklenen 4-H Kulüpleri, gençlere okul dışında ve eğlenceli bir şekilde tarım ve ev hayatı ile ilgili çeşitli konularda bilgiler verir.

1830 yılında Philadelphia’da toplanan bir işçi kongresinde şu karara varılmıştır: herkes eşit şartlar dahilinde öğrenim görmedikçe, gerçek kültür yayılmadıkça demokrasi manasız bir sözden ibaret kalacaktır. Bu gün işçi sendikalarının, üyelerinin mesleki ve bedeni gelişimini sağlayan programları vardır. Amerikan İşçi Federasyonu’na bağlı İşçi Haber Bürosu, bütün sendikaların üyelerine bilgi verir. Büro, işçileri sendika faaliyetleri ve son havadislerden haberdar eder; işçi davasıyla ilgili kitap, dergi ve broşürler çıkarır; sendikalara toplantılarda göstermeleri için işçi meseleleri veya siyasetle ilgili öğretici filmler verir; irfan müesseseleri ve yabancı sendikalarla temas ve işbirliği yaparak işçi dershaneleri açar, konferanslar düzenler; burslarla Amerikan işçilerinin başka memleketlerde işçi durumunu incelemelerini kolaylaştırır.

Community House denilen halkevleri, çeşitli sosyal, kültürel hareketlerle insanların yakınlaşmasını, topluluk olarak müşterek gayelerde işbirliğini sağlar. Faaliyetleri arasında geziler, toplantılar, konferanslar ve temsiller yer alır.

Kütüphaneler, Federal Hükümet ve bölge idarelerince yönetilir. Birleşik Devletler Eğitim Ofisi’nin Kütüphane Servisi, bu alanda incelemeler yapar, halkı okumaya teşvik eder. Kütüphaneler, halka en iyi şekilde yararlı olabilmek için mevcut imkânları koordine etmiştir: Küçük yerlerde oturanlar için Kasaba Kütüphane Servisleri ihdas edilmiştir. Ayrıca kütüphanelerim köylerde şubeleri, okuma odaları vardır. Yine birçok kütüphanenin hastane, cezaevi, fabrika ve istirahat yerlerinde şubeleri bulunur. Seyyar kütüphane sistemi gelişmiştir. 33 eyalet bu sistemi uygulamaktadır. Bir seyyar kütüphane, düzenli aralıklı seferlerinde yolu üzerindeki postane, okul, köy odası, ev ve dükkânlara uğrar, yeni kitap listesini ve evvelce istenilen kitapları bırakır; okuyucuların yeni istedikleri kitapların listesini ve iade edilmiş kitapları alır. Seyyar kütüphanelerle beraber gezen memurlar, okuyuculara aradıkları kitabı bulma konusunda yardım eder. Bu ülkede yaşayan insanlar istediği kitabı parasız olarak okuyabilmektedir.

Okullar, öğretmen-ebeveyn birlikleri, gençlik kulüpleri, kiliseler, sendikalar, sosyal hizmet grupları öğretici filmlerden büyük faydalar sağlamaktadır. Özenle

hazırlanan ve genellikle hayattan alınmış sahneler halinde perdeye aksettirilen öğretici filmler; bilhassa iş, mesleki rehberlik, teknik, edebiyat, başka memleketlerde yaşayış, iktisat, ev idaresi, evlilik, aile ilişkileri gibi sosyal ve kültürel konular üzerinedir.

1.2.5.2. İngiltere’de Halk Eğitimi

İngiltere’de denizciler birliği 1776 yılında denizcilere gemicilikle ilgili eğitici hizmetler vermeye başlamakla, halk eğitimi başlatılmıştır. Nottingham Yetişkin Okulu 1798 yılında açılmıştır. 1823’te Londra’da açılan Mekanik Enstitüsü, 1854 yılında açılan Çalışan İnsanlar Koleji, din eğitimi vermek üzere açılan Pazar Okulları, Kilise Okulları ve akşam dersleri ile yetişkinlere yönelik eğitici hizmetler artmaya başlamıştır. İngiltere’de üniversitelerin halk için eğitici etkinlikler düzenlemesi 1867 yılında üniversite dışında konferanslarla başlamıştır.⁷⁸

1914’te oluşturulan Ulusal Yetişkin Okullar Sendikası yetişkinlere yönelik eğitim birimleri açmaya, Yıllık Çalışma El Kitabı yayımlamaya ve 1917’de mektupla öğretim uygulamalarına başlamıştır. İngiliz Yetişkin Eğitim Enstitüsü 1921 yılında kurulmuştur. İngiltere’de yetişkin eğitimi artık, yerel eğitim yetkililerince, üniversitelerin yayın hizmetleri olarak, Açık Üniversitede, sürekli eğitim kolejlerinde, yetişkin eğitimi kurumlarında ve Toplum Kolejlerinde, Çalışanların Eğitimi Birliği vasıtasıyla, Açık Tek (sanayi ve ticaret alanında yatılı kolejler), bağımsız eğitim kurumları ve Kent Kadınları Loncası, Kadın Enstitüleri ve Gönüllü örgütler Ulusal Birliği gibi gönüllü kuruluşlarca sürdürülmeye çalışılmaktadır.⁷⁹

İngiltere’de Umumi Kütüphaneler Kanunu, halkı kütüphanelere kavuşturmak amacıyla çıkartılmıştır. Umumi kütüphanelerin hepsi ve hususi kütüphanelerin bir kısmı, aralarında, ödünç kitap alma-verme hususunda anlaşmıştır. Memleket 10 bölgeye ayrılmıştır. Bölge Merkez Büroları, ellerinde umumi kataloglar bulundurur. Okumak amacıyla bir kitap almak için Merkez Bürosuna başvurmak yeterlidir. Büro, eseri, bölgesindeki kütüphanelerden, orada yoksa Londra’daki Milli Kütüphane Merkezi’nden ister. Burada bütün kütüphanelerdeki kitapların katalogları vardır. Milli Merkez aranılan kitabı ya kendi stoklarından verir, ya da diğer bölge kütüphanelerinden edinir veya satın alır; fakat %99 istek

⁷⁸ KURT, A.g.e., s. 60

⁷⁹ KURT, A.g.e., ss. 60-61

karşılır. Burada prensip: Herhangi bir kimseye uzun bir formaliteye gerek kalmaksızın istediği herhangi bir kitabı temin etmektir.⁸⁰

1.2.5.3. Japonya’da Halk Eğitimi

1868 yılındaki Meiji reformundan II. Dünya Savaşına kadar halk eğitimi “Toplumsal Eğitim” adı altında imparatora bağlı bir millet yaratma amacıyla yarı resmi kuruluşlar olan Genç Erkekler Birliği, Ulusal Savunma İçin Genç Kadınlar Birliği ve Eski Askerler Topluluğu gibi kuruluşlarca sürdürülmüştür. Halk eğitimi ABD’nin işgalinden sonra “halkın demokratik hayatı öğrenmesi” aracı olarak ele alınmıştır.⁸¹

8 Temmuz 1853 günü Amerikalı Komodor Perry kumandasındaki “siyah gemiler”in Yedo şehrine çevrilen topları, Japonları acı acı düşündürmüştür. Kurtuluş, ancak bu topları meydana getiren güçle boy ölçülebilir hale gelmekle mümkündü. Ve Japonya, hızla büyük endüstri devletleri arasında yer aldı.⁸²

Türk’e göre, Japon eğitimi örnek teşkil edecek bir yapıya sahiptir. Bütün halk okuma-yazma bilmektedir. Japonlar, öğretmene” “Dünyaya ikinci defa getiren” anlamına gelen “Sensei” adını vermektedirler. Japonlar çok okumaları nedeniyle “Kütüphane Fareleri” olarak tanınırlar. Gerçekten de Japon Milleti bilgiye bu kadar aşk ile sarılmasaydı, ebediyen o topların tehdidi ve ağır hakareti altında kalabilirlerdi.⁸³

Japonya devleti, halkını sadece okuma yazma, ekonomi, sanayi gibi konularda eğitmemiş, bunun yanında doğal afetlerle mücadele konusunda da gereken eğitimi vermiştir. Dünyanın en çok deprem yaşanan ülkesi olan Japonya da halk, deprem öncesinde, deprem anında ve sonrasında nasıl hareket edeceği konusunda da eğitilmiştir. Bu nedenledir ki halk, depremle yaşamayı öğrenmiş, depremden hemen sonra bile gündelik yaşama dönebilmeyi başarmışlardır.

⁸⁰ TÜRK, TÜRK, A.g.e., ss. 86-87

⁸¹ KURT, A.g.e., s. 61

⁸² TÜRK, TÜRK, A.g.e., s. 87

⁸³ TÜRK, TÜRK, A.g.e., s. 88

İKİNCİ BÖLÜM

2.HALKLA İLİŞKİLER

Çalışmanın bu bölümünde halkla ilişkiler kavramının tanımı ve genel çerçevesi ile halkla ilişkilerin tarihsel gelişimi, ilkeleri, halkla ilişkiler modelleri, ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışılmaktadır.

2.1. Halkla İlişkiler Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Halkla ilişkiler, önemine binaen, 2000’li yılların altın çocuğu olarak adlandırılmaktadır. Bu altın çocuk için günümüze kadar yüzlerce farklı tanım yapılmıştır. Temelinde iletişim olan halkla ilişkilerin, yöneten ve yönetilenin olduğu günlerden itibaren adı her ne kadar halkla ilişkiler olmasa da, var olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.1. Halkla İlişkiler Nedir?

Halkla ilişkiler disiplinler arası bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, halkla ilişkiler araştırmacıları ve uzmanları çeşitli disiplinlerden alınan değişik kavram, araç ve teknikleri kullanmaktadırlar. Sosyoloji, işletme yönetimi, psikoloji, sosyal psikoloji, felsefe ve antropoloji gibi disiplinlerden alınan çeşitli kavram ve tekniklerle kendi disiplinini oluşturmaya çalışmaktadır.⁸⁴

Halkla ilişkilerin hemen hemen herkes tarafından anlaşıldığı düşünülmekte ancak açıklaması ve tanımlaması aşamasında birçok sorunla karşılaşmaktadır. Literatür taraması yapıldığı zaman hem halkla ilişkiler görevi yürüten bölümlerin hem de uygulayıcıların unvanlarının çeşitli isimler altında yer aldığı, bunun yanı sıra halkla ilişkilerle ilgili çok sayıda ve farklı boyutlarda tanıma rastlandığı görülmektedir.⁸⁵

San Diego Üniversitesinden Sullivan Dozier ve Helweg, halkla ilişkiler görevini üstlenen bölümlerin, kamu işleri (public affairs), kurumsal iletişim (corporate communication), bilgi servisleri (information service), halkı bilgilendirme (ion), tanıtım (publicity), iletişim ilişkileri (communication relations), kurumsal işler (corporate affairs), basınla ilişkiler (pres relations), kurumsal gelişme (institutional

⁸⁴ Fatma GEÇİKLİ, “Halkla İlişkiler ve İletişim”, Beta Yayınları, Ocak 2008 İstanbul, s. 1

⁸⁵GEÇİKLİ, A.g.e., s. 1

advancement) gibi isimlerle yer bulduğunu açıklamaktadır.⁸⁶

Halkla ilişkilerin 400'den fazla tanımı yapılmış olmasına rağmen, son derece kapsamlı bir kavram olması, farklı disiplinlerle iç içe olması nedeniyle uzmanların üzerinde uzlaşmaya vardıkları bir tanım bulunmamaktadır. Bu çerçevede halkla ilişkiler çok farklı şekillerde ele alınan, tanımlanan bir kavram olma özelliğine sahiptir. Biz tezimizin konusu olan halk eğitim merkezlerinin bir kamu kuruluşu olması nedeniyle halkla ilişkilerin tanımlarında kar amaçlı kuruluşlara yönelik tanımlarına değinmeyeceğiz. Bu noktada, halkla ilişkilerle ilgili yapılmış olan tanımlara bakmanın yararlı olacaktır.

İngiltere Halkla İlişkiler Enstitüsü (IPR) halkla ilişkileri “Halkla organizasyon arasında karşılıklı anlayış ve iyi niyeti sağlamak, planlanmış ve desteklenmiş çabaları sürdürmek amacıyla yapılan faaliyetler”⁸⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Halkla ilişkiler denilince akla ilk gelen ve alanında önemli çalışmalar yapmış olan Cutlip, Center ve Brom, ise halka ilişkileri; karşılıklı yarar getiren, iki yönlü nitelik taşıyan dürüst uygulamalarla, kamuoyunu etkileme amacı güden planlı çabalar⁸⁸ olarak tanımlarken, bir başka tanımlarında ise halkla ilişkileri; karşılıklı anlayışı ve iyi niyeti geliştiren bir bilim ve (ya) sanat olarak ifade etmektedirler.⁸⁹

Rex Harlow 1970'li yıllarda 65 uzman ve 472 değişik halkla ilişkiler tanımından yola çıkarak halkla ilişkileri şöyle tanımlamıştır: “Halkla ilişkiler organizasyonla hedef kitleleri arasında karşılıklı anlayış, kabul görme, işbirliği ve iletişimin sağlanıp, sürdürülmesine yardım eden, sorunların ve konuların yönetimiyle ilgili, yönetimi kamuoyu konusunda sürekli bilgilendirerek ona karşı duyarlı olmasına yardımcı olan yönetimin kamu yararına hizmet etme sorumluluğunu tanımlayıp, vurgulayan; eFilimlerin önceden saptanmasına yardımcı olmak için bir erken uyarı sistemi görevi yaparak, yönetimin değişikliğe ayak uydurmasına yardım eden, araştırma yöntemleri ile sağlıklı ve etik ilkelere uygun iletişim

⁸⁶ Alaeddin ASNA, “Public Relations”, 2. Baskı, İstanbul, Der Yayınları 1998, s. 10'dan akt. Fatma GEÇİKLİ, A.g.e., ss. 1-2

⁸⁷ Frank JEFKİNS, “Public Relations”, 4th Edition, Pitman Publishing, London, 1992, ss. 7-8'den aktaran Ayla Okay, “Kurum Kimliği”, 2.Baskı, Mediacat Kitapları, Ankara, 2000, s.183.

⁸⁸ Scott M. CUTLİP, Ellen H. CENTER, Glen M. BROOM, “Effective Public Relations”, 6th Edition, Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1985, s.3

⁸⁹ Scott M. Cutlip, Allen H. Center, Glen M. Broom, “Effective Public Relations”, 7th Edition, New ersey, Prentice-Hall, Inc., 1994, s. 2

tekniklerinden birincil araçlar olarak yararlanan özgün bir yönetim fonksiyonudur”⁹⁰.

Asna ise halkla ilişkileri, “Özel ya da tüzel kişilerin belirtilmiş kitleler ile dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek, onları olumlu inanç ve eylemlere yöneltmesi, tepkileri değerlendirerek tutumuna yön vermesi, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler sürdürme yolundaki planlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatı”⁹¹ olarak tanımlamaktadır.

İngiliz Halkla İlişkiler Enstitüsü, resmi internet sitesinde halkla ilişkilerin tanımını “Halkla ilişkiler ününüzle ilgilidir; yaptıklarınız, söyledikleriniz ve başkalarının sizin hakkınızda söylediklerinin sonucudur. Halkla ilişkiler itibar üzerine kuruludur ve kazanmayı, anlaşılmayı, desteklenmeyi, tavır ve davranışları etkilemeyi amaçlar. Halkla ilişkiler, bir örgüt ile kitlesi arasında iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayış oluşturmak için geliştirilen planlı ve sürekli çabalar.” şeklinde yapmaktadır.⁹²

Çift yönlü ve ikna edici iletişimi içeren halkla ilişkiler, hedef kitlede istenilen amaç doğrultusunda davranış değişikliğini amaçlayan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte hedef kitleye gerçeklerin yansıtılması, ikna stratejilerinin oluşturulması noktasında dürüstlüğün temel ilke olarak kabul edilmesi son derece önemlidir.

Özünde iletişimin yattığı ve kurum –halk etkileşimine ortam yaratma ve kurumun faaliyetlerini kamuoyunun gönüllü olarak onaylamasını⁹³ içeren Kazancı’ya göre ise halkla ilişkiler; sadece yönetilene bilgi vermek için yürütülen çabalar değildir. Devlet mekanizmasını meydana getiren kuruluşlarla toplum arasında karşılıklı güvene dayalı ilişkiler geliştirme, modern demokrasilerin vazgeçilmez yöntemi haline gelmiştir. Kamu yönetimi ve işletmeler de halkla ilişkilerin bir başka anlamı, yönetimin bilme ve tanıma eksikliğini gidermek, halkla sorumluluğu bölüşmek ve yapılan işleri kamuoylarına anlatmaktır. Toplumun değişik kesimlerinin istek ve taleplerinin yönetimce öğrenilmesi ve bunların değerlendirilerek yönetsel işlemlerle dönüştürülmesi, halkla ilişkilerin yönetsel bir faaliyet olarak algılanması sonucunu doğurmuştur Böylece halkla ilişkiler, aynı zamanda yönetsel etkinliği artırmak için

⁹⁰ Göran SJÖBERG, “Mesleki Uygulama İçin Bir Halkla İlişkiler Eğitim Modeli”, Çeviren: Nur Nirven, Altın Kitap, Sayı:4, Rota Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 53-54.

⁹¹ Alaeddin ASNA, “Halkla İlişkiler (Public Relations)”, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997, s. 214’

⁹² <http://www.cipr.co.uk/looking/index.htm>

⁹³ GEÇİKLİ, A.g.e., s. 3

kullanılan bir teknik olmuştur.⁹⁴

Bu açıdan bakıldığında halkla ilişkilerde iletişimi tek yönlü bir olgu olarak düşünmemek gerekir. Toplumun tepkisinin ölçülmesi, verilen mesajları düzelterek soruna neden olan politika ve uygulamaları gizlemek biçiminde değil, vatandaşların gerçek beklentilerini ve kurumun amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik düzenlemeleri belirlemeye ve uygulamaya yönelik olmalıdır.

Halkla ilişkiler kavramı hakkında yapılan tanımlara toplu olarak göz atıldığında aşağıdaki ortak özelliklerin ön plana çıktığını görebiliriz.⁹⁵

- Genel anlayış, güven ve genel sempati yaratmak, oluşturmak ve bunu geliştirmek,
- Belli bir kurum için anlayış, güven ve sempati geliştirirken, çevrelerinde aynı anlamda bir sistem oluşturmak, kurmak, yapısal olarak değiştirmek, kurumsallaştırmak, sağlamlaştırmak,
- Aynı anlamda güven ve sempatiyi sürekli olarak muhafaza etmek, sürdürmek, iyileştirmek, güçlendirmek, çoğaltmak,
- Başka kurumlar, sistemler, gruplar ile iletişim sağlamak, kurmak, sürekli olarak muhafaza etmek,
- Başka kurumlar, sistemler, gruplarla ilişkiler oluşturmak, yaratmak, sürdürmek, sürekli hale getirmek,
- Kurumun, sistemin kendi ilgilerini dışarıya doğru kamuda geçerli kılmak, temsil etmek, ortaya koymak,
- Kurumun, sistem, grup içerisinde kendi ilgilerini açıkça ifade etmek, bunu devamlı olarak sürdürmek,
- Kamuoyunu kurumun kendi ilgisi yönünde etkilemek,
- Diğer ilgililerle, üretim ve işbirliği amaçlı anlaşma sağlamayı, karşılıklı ilişki kurmayı, birlikte hareket etmeyi hedeflemek,
- Anlaşma ve karşılıklı ilişki ile kendi organizasyonun varlığını ve gelişimini desteklemek.

Yapılan açıklamalar ve tanımlardan çıkarak halkla ilişkilerle ilgili bazı sonuçlar

⁹⁴Metin KAZANCI, “Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler”, Ankara, 1995, s. 33

⁹⁵Aylin PİRA, Füsün KOCABAŞ, Mine YENİÇERİ, “Küresel Pazarda Marka Yönetimi ve Halkla İlişkiler”, Dönence, İstanbul, 2005, s. 137.

elde edilebilir. Bu sonuçlar şu şekilde özetlemek mümkündür:⁹⁶

- **Baştan sona planlanmış:** Halkla ilişkiler faaliyetleri isteyerek yapılan bir faaliyettir. Etkilemek, anlayış kazanmak, bilgi sağlamak ve faaliyetlerden etkilenenlerden gelen tepkileri almak için dizayn edilir.
- **Planlı:** Halkla İlişkiler faaliyeti organize bir faaliyettir. Çeşitli problemlerin çözümü bulunur, belirli bir zamanda yapılan faaliyet ile ilgili olan lojistik unsurlar da düşünülür. Araştırma ve analizi içeren düzenli bir çalışmadır.
- **Performans:** Etkili halkla ilişkiler, bir birey veya kuruluşun performansına ve gerçek politikalarına dayandırılmaktadır. Eğer bir kuruluş iyi bir işveren değilse veya toplumun ilgisine, çıkarına duyarlı değilse, halkla ilişkilerin oluşturabileceği iyi niyet ve desteğin miktarı artırılmaz.
- **Kamu yararı:** Bir halkla ilişkiler faaliyetinin yapılmasının nedeni kamu yararına hizmet etmektir. İdeal olarak halkla ilişkiler faaliyeti, kuruluş ile hedef kitlesi arasında karşılıklı yarar sağlamaktır.
- **İki yönlü iletişim:** Tanımlarda halkla ilişkiler enformasyon materyallerinin yayılması ve hedef kitleden gelen tepkileri de toplamak aynı derecede önem taşımaktadır.
- **Yönetim fonksiyonu:** Halkla ilişkiler üst yönetimin karar vermesinde bir unsur olduğunda çok etkilidir. Halkla ilişkiler bir karar alındıktan sonra sadece bilgi vermeyi değil, aynı zamanda danışmanlık yapmayı ve problemleri çözümlemeyi de kapsamaktadır.

2.1.2. Halkla İlişkilerin Tarihsel Gelişimi

Halkla ilişkiler her ne kadar bu adla anılmasa da, yöneten ve yönetilen ilişkisinin var olduğu günden itibaren var olan bir olgu olarak kabul edilmektedir. Sümerlerin 1800 yılında çivi yazısını bulmaları ve çiftçiler için bülten yayınlamaya başlamaları, Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul sokaklarındaki tükürüklerin üzerine kireç dökülmesi emrini vermesi gibi olaylar halkla ilişkilerin tarihin kayıtlı dönemlerinden günümüze kadar süregelen bir olgu olduğunun birer göstergesidir.

Ancak kavram olarak halkla ilişkiler ilk olarak 1882'de Yale Üniversitesi'nde "Halkla İlişkiler ve Hukukçuların Yükümlülükleri" adlı bir konferansta geçmiştir. Halkla ilişkiler ve mesleğin görevleri ifadesiyle halkın yararını gözetmek amacıyla kullanılmıştır. Bu kavram daha sonra 1897 yılında Amerikan demiryolları ile ilgili çıkarılan "Demiryolu Yıllığı'nda" da kullanılmıştır. Thomas Jefferson ise, 1807'de

⁹⁶ OKAY-OKAY, A.g.e., ss. 6-7

Birleşik Devletlerin dış ilişkileri ile ilgili olarak, halkla ilişkiler kavramını 10. Kongre'ye gönderdiği mesajda kullanmıştır.⁹⁷

Halkla ilişkiler kavramının ilk defa 1807'de ABD'de kullanıldığını söylemenin doğru olacağı düşünülmektedir. Fakat 1641'de Harvard Üniversitesi'nin kuruluşu amacıyla başlatılan bağış kampanyası ile 1770'lerde Samuel Adams'ın liderliğinde, İngilizlere karşı gerçekleştirilen savaş sırasındaki kampanyalar, halkla ilişkiler çalışmalarının ilk örnekleri arasında sayılabilmektedir. 1807 yılında Jefferson kongreye gönderdiği mesaj çerçevesinde halkla ilişkiler kavramından söz etmiştir. 1892 yılında halkla ilişkiler ifadesinin Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirenlere yapılan bir konuşmada aktarılması ayrıca dikkatleri çekmektedir. Halkla ilişkiler alanında yapılan çalışmalar, 20.yy da Ivy Lee ile birlikte daha da yaygınlaşmıştır. Ivy Lee, 1906'da basınla ilişkiler işlevlerini sürdüren bürosunu genişleterek halkla ilişkiler alanında dönüm noktası yaratacak çalışmalara yönelmiştir.⁹⁸

Lee halkla ilişkiler alanında yaptığı çalışmalarla, halkla ilişkilerin yaygınlaşmasını ve gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. 1916 yılında ABD'de Rockefeller Jr.'ın danışmanı olarak göreve başlayan Lee'nin Declaration of Principle adı ile kamuoyuna duyurduğu başlıca ilkeler şunlardır⁹⁹:

“Kamuoyunu görmezlikten gelmek mümkün değildir. Kamuoyu toplumdaki olaylardan mutlaka haberi kılınmalı, bunun için de basın ile ilişkiler sağlıklı bir biçimde yürütülmelidir. Bu tür ilişkiler nitelikli bir hizmet ile desteklenmeli böylece hizmetin geliştirilmesi de sağlanmalıdır”.

Bu gelişmelerden sonra ABD'de ve diğer ülkelerde halkla ilişkiler çalışmalarına daha fazla önem verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda pek çok siyaset adamı ve örgüt yöneticisinin, belli düşüncelerin halka benimsetilmesini sağlamak amacıyla çeşitli halkla ilişkiler kampanyaları düzenleme yoluna gittikleri görülmektedir. Bu faaliyetler içerisinde, İngiltere Başkanı George'un ulusal sigorta sistemi ile ilgili kampanyası, Amerikan telefon, telgraf Şirketinin halkla ilişkiler faaliyetleri ve Metropolitan sigorta Şirketinin kampanyaları

⁹⁷Yücel ERTEKİN, “Halkla İlişkiler” 4. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara 2000, s. 1'den akt. GEÇİKLİ, A.g.e., s. 7

⁹⁸Demet GÜRÜZ, “Halkla İlişkiler, Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi”, Ege Üniversitesi Yayın No:7, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1995, s.s. 5-6

⁹⁹Yücel ERTEKİN, “Halkla İlişkiler”, TODAİE Yayını, No:215, Ankara, 1986, s.6'dan aktaran Gönül Budak, Gülay Budak “Halkla İlişkiler Davranışsal Bir Yaklaşım”, 4. Baskı, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2004., s. 58.

bulunmaktadır.¹⁰⁰

I. Dünya Savaşı döneminde ABD halkına neden savaşa girildiğini, halkla ilişkiler programları ile anlatmıştır. 1920-1941 yılları arası halkla ilişkilerin yükselişe geçtiği dönemdir. II: Dünya Savaşı'nın işaretleri ve borsanın çöküşü ile birlikte, daha fazla halkla ilişkiler danışmanı ile çalışılmaya ve halkla ilişkiler bölümleri oluşturulmaya başlanmıştır.¹⁰¹

Türkiye’de halkla ilişkiler çalışmaları ilk kez devlet kuruluşlarında görülmüştür. Dışişleri Bakanlığı “Enformasyon Genel Müdürlüğü” ve Milli Savunma Bakanlığı “Basın ve Halkla Münasebetler Daire Başkanlığı” bugün bilinen anlamıyla olmasa da, Türkiye’deki halkla ilişkiler çalışmalarının ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Devlet Planlama Teşkilatı “Yayın ve Temsil Şubesi” ve 1964 yılında kurulan Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü Tanıtma Şubesi Türkiye’de halkla ilişkiler çalışmaları yapan ilk kamu kuruluşları olarak kabul edilmektedir.

1962 yılında gerçekleştirilen Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi, kısaca MEHTAP projesinde halkla ilişkiler konusuna geniş yer verildi. MEHTAP projesinde, “devlet kuruluşlarının her kademesindeki çalışmalarda ve kararların alınmasında halkla yakın ilişki sağlamak zorunludur” denilmektedir. Sözü geçen projede gelişmiş ülkelerdeki idarelerin bu ilişkileri bakımından çeşitli mekanizmalarla ortaya konulduğu, onların istek ve görüşlerini anlamak ve değerlendirmek için bulunan usulle olduğu belirtilmektedir. MEHTAP projesinde halkla ilişkilerle ilgili olarak şu satırlarda yer almaktadır; “Türk idaresinde de çeşitli kademelerde, her kurumun bünyesine uygun olarak halkla temas ve dinleme usulleri kurmak gerekmektedir.”¹⁰²

Türkiye’de halkla ilişkiler eğitiminin başlangıcı ise 1960’lı yılların ortalarına rastlar. İlk kez 1966 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Gazetecilik Yüksek Okulu’nda halkla ilişkiler eğitimi vermeye başlanmıştır. Daha sonra halkla ilişkiler dersleri İzmir, İstanbul ve Ankara’daki Gazetecilik yüksek Okulları’nın eğitim programlarında yerini almış ve radyo-televizyon, gazetecilik yanında halkla ilişkiler bölümleri de oluşturulmuştur. Bu gün halkla ilişkiler bölümü, iletişim fakültelerinin Radyo-Televizyon ve Sinema ve Gazetecilik

¹⁰⁰ Ahmet Bülend GÖKSEL, “Halkla İlişkiler”, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayın No: 4, 3. Basım, İzmir, 1994, s. 7

¹⁰¹ GEÇİKLİ, A.g.e., s. 12

¹⁰² Nuri TORTOP, “Halkla İlişkiler”, 7. Baskı, Yargı Yayınları, Ankara, 1998, s.21’den akt. GEÇİKLİ, A.g.e., s.

bölümlerinin yanında üçüncü bir bölüm olarak yer almaktadır.

Geçikli, Halkla İlişkiler ve İletişim adlı kitabında Türkiye’deki halkla ilişkilerin gelişim aşamalarını şu şekilde sıralamaktadır:¹⁰³

- 1919: İrade-i Milliye gazetesi yayımlandı.
- 1920: Atatürk’ün öncülüğünde Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1920: Anadolu Ajansı kuruldu.
- 1935: I. Basın Kurultayı toplandı.
- 1946: Celal Bayar Hükümeti’nin programında Polis-Halkla İlişkileri ile ilgili hüküm yer aldı.
- 1947: Hasan Saka Hükümeti’nin programında “bütün idare ve emniyet teşkilatının halka iyi davranması” ile ilgili ifadeler yer verildi.
- 1950’lerde: Türk silahlı Kuvvetlerinde “Halkla Münasebetler” deyimine yer verildi.
- 1951: II. Adnan Menderes hükümetinin programında “bütün yönetim halkın hizmetindedir” ifadesine yer verildi.
- 1961: Devlet Planlama Teşkilatı içinde “Yayın ve Temsil Şubesi” kuruldu.
- 1961 sonrasında, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi, çeşitli bakanlıklarda, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlıkları oluşturulmaya başlandı.
- 1962: DPT ve TODAİE’nin Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesinde (MEHTAP) halkla ilişkiler konusuna yer verildi.
- 1964: İlk halkla ilişkiler kampanyası hazırlandı ve yürütüldü (Nüfus planlamasını topluma benimsetmeye çalışan kampanya).
- 1966: Ankara Üniversitesi siyasal bilgiler Fakültesi, Basın Yayın Yüksekokulu’nda halkla ilişkiler bölümü kuruldu.
- 1967: Halkın kamu kuruluşları ile ilgili sorunlarını cevaplandırmak ve idari işlemlerde formalitelerin basitleştirilmesini amaçlayan İdari Danışma Merkezi kuruldu (26.01.1966 ve 6/5875 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile).
- 1972: İstanbul’da ilk Halkla İlişkiler Derneği Kuruldu.
- 1973: ‘Gazetecilik Enstitüsü’ dört yıllık yüksekokula dönüştürüldü. ‘Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu’ olarak ismi değiştirildi.
- 1974: İlk halkla ilişkiler şirketi (A&B) Alaeddin Asna tarafından kuruldu.

¹⁰³GEÇİKLİ, A.g.e., ss. 13-14

- 1984: Çıkarılan kanun hükmünde kararname ile çeşitli bakanlıklarda hizmet veren halkla ilişkiler birimleri Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği haline getirildi (2002 sayılı KHK, RG, 18 Haziran 1984: 203 ve 204 sayılı KHK).
- 1996: Halkla İlişkiler Derneğinin disiplin yönetmeliği ve meslek ilkeleri yönetmeliği kabul edildi.

Halkla ilişkilerin gerek dünya’da gerekse Türkiye’deki tarihi gelişimini dikkatli bir şekilde incelediğimizde, halkla ilişkilerin kurum ve kuruluşlar açısından her geçen gün daha da önem kazanarak günümüze kadar geldiği görülmektedir.

Fraser, halkla ilişkilerin kurum ve kuruluşlar açısından önemini arttıran nedenleri şöyle özetlemiştir:¹⁰⁴

- Tüm dünyada halkın etkisinin büyümesi, halkla ilişkilerin yerini eleyici, kavratıcı veiletici olarak öne çıkarır.
- Halkın ve gereksinmelerin artan farklılaşması, istemlerin karşılanmasını daha karmaşıktırmış ve beceri isteyen bir noktaya getirmiştir.
- Tüm alanlarda artan uzmanlaşma, daha geniş bir anlayışı ve profesyonel bir iletişim becerisini gerektirmektedir.
- Toplumdaki yazma becerisindeki düşüş, bu beceriye sahip olanlara karşı gereksinmeyi artırmıştır.
- Teknoloji ve bilginin yaygınlaşması, dünyayı artan ölçüde bir halkla ilişkiler alanına dönüştürmüştür.
- Örgüt önderlerinin işletme içine yönelme eğilimleri, dışa bakabilen ve örgütü için örgüt dışı kümelerin desteğini sağlayabilen kişilere yönelik gereksinmeyi artırmıştır.

2.2. Halkla İlişkilerin Temel İlkeleri

Herhangi bir hedefe ulaşmada olduğu gibi halkla ilişkilerde de başarıyı yakalayabilmek, halkla ilişkiler faaliyetinin başarıya ulaşması için belli ilkeler doğrultusunda yapılması gerekmektedir.

Halkla ilişkilerde uyulması gereken temel ilkeler şunlardır:¹⁰⁵

¹⁰⁴ Fraser P.STEİL, “The Practice of Public Relations”, Columbus, Ohio, s.17’den akt. Rıdvan Karalar, “Halkla İlişkiler”, Ant yayıncılık, Eskişehir 1996 , s. 7

¹⁰⁵ Güngör ONAL, “Halkla İlişkiler”, Der Yayınları, İstanbul, 2001, ss.32-33, Sabuncuoğlu ZEYYAT, “Örgütsel Psikoloji”, Alfa Yayınları, Bursa 1998, ss. 53-57, Alaeddin ASNA, a.g.e., ss. 87-98’den akt. Fatma GEÇİKLİ, a.g.e., ss. 18-21

● **İki Yönlü iletişim kurmak:** Bir taraftan bilinçli bir halkla ilişkiler kampanyası ile kamuoyuna yeterli ve gerekli bilgiler sunarak onun ilgi ve desteği kazanılırken, diğer taraftan halkın kurumdan beklentileri, istek ve tepkileri anlaşılmalı çalışılmalıdır. Toplum ve kurum arasında oluşturulan sağlıklı iletişim kanallarıyla iki tarafın birbirini tanıması ve etkileşimin sağlanması gerekir. Kurumun tek taraflı belirli politika ve uygulamalarını kamuoyuna yansıtması halkla ilişkiler değildir.

● **Doğru bilgi vermek:** Dürüstlük ilkesi halkla ilişkilerin olmazsa olmaz koşuludur. Halkla ilişkiler görevlileri, uygulamalarının dürüstlüğüne ve yararına herkesten önce kendileri inanmak zorundadır. İşlerine gelse de gelmese de gerçekleri bütün açıklığıyla kamuoyuna açıklamaları gerekir. İşine gelenleri açıklayıp, gelmeyenleri saklamak hiçbir zaman düşünülmemelidir. Unutulmaması gereken, gerçeklerin nasıl olsa ortaya çıkacağıdır. Saklanan şeyler ortaya çıktığında kamuoyunun güvenini kaybetmek kaçınılmazdır. Bir kere güven yitirildi mi, açıklanan doğrulara şüpheyle bakılır. Gizlenecek şeyin hiç yapılmaması, yani kurumun gizlisi kapaklısı olmayan bir “cam ev” niteliğinde olması halkla ilişkilerin en temel ilkelerinden birisidir.

Center ve Cutlip, kurum ve hedef kitlesinin ilişkisi hakkında dört görüş olduğunu ileri sürerler. Bunlardan birincisi, incelikle hazırlanmış süslü mesajların, kurum tarafından yapılan çalışma ister yararlı ister zararlı olsun, kamuoyunu etkileyeceği yolundaki görüştür ve yanlışlığı açıktır. İkincisi, yapılan çalışma iyi olursa halkla ilişki kurma çabasına girişilmeden de halkın beğenisinin kazanılacağı görüşüdür ve her zaman geçerli değildir. Üçüncüsü “kamuoyundan bana ne” görüşüdür ve bu düşünceye sahip kurumun başarılı olması olanaksızdır. Dördüncü görüş ise, faydalı çalışmaların başarılı bir halkla ilişkiler programı ile kamuoyunun güven ve desteğinin kesin olarak kazanılacağıdır. Üzerinde, halkla ilişkiler uzmanlarının tamamının birleştiği bu son görüşün taşıdığı anlam kamuoyunun kazanılması için ne kurumun faydalı çalışmaları ne de eksiksiz bir halkla ilişkiler programının tek başına yeterli olduğudur. Kamuoyunun inanç ve desteğinin sağlanması, her ikisinin birlikte hareket etmesine bağlıdır. Ayrıca, kurumun faaliyetlerinin kamu yararı ile çatışmaması gerekir.

Ivy Lee, “halkla ilişki kurmanın en iyi yolu bunu hak etmektir” der, hak etmek için ise, doğru bilgi, dürüst uygulama gerekir.

● **İnandırıcılık:** halkla ilişkilerin temel ilkelerinden birisi de mesajların aktarılmasında inandırıcı olabilmektir. Kamuoyunu inandırabilmek için önce kendimizin inanması gerekir. Kişinin kendisinin inanmadığı bir konu ile ilgili

başkalarını inandırması zordur. Mesaj hazırlarken, açık, anlaşılır, gerçekçi olmasına ve doğruluğuna dikkat edilmesi gerekir. Ayrıca hedef kitlenin özellikleri (yaş, eğitim seviyesi, sosyo-kültürel yapısı, inanç ve değer yargıları) önem arz eder. Mesajın hazırlanmasında (gazete haberi, radyo-televizyon program metni, dergi metni, bülten, film senaryosu vs.) kullanılacak sözcükler titizlikle seçilmelidir. Mevlana der ki, “ağızdan çıkan söz bil ki yayından çıkan ok gibidir. O ok gittiği yerden geri dönmez.”

Sosyologlar topluma iş yaptırmak için üç yol olduğundan söz ederler. Zor kullanmak, para harcamak ve inandırmak. Zor kullanmak kullanılan zorun ağırlığına göre, zamanla her türlü direnci kırabilecek bir yoldur. Ancak kullanılan baskı ortadan kalktıktan sonra her şey eski haline dönüşeceğinden zora baş vurmanın uzun vadede faydalı olacağını düşünmek mümkün değildir. Üstelik, devamı boyunca biriken kin ve nefretin, baskıdan sonra intikama dönüşeceği kesin gibidir. Fayda bir tarafa zarar görecektir. Aynı şey para için de geçerlidir.. “Para her kapıyı açar”, “Paran varsa her şeyin var” görüşü ancak para yettiği sürece geçerli olabilir. Para bittiği zaman yaptırılan işler durabileceği gibi, morallerde bozulacaktır. Uzun vadede en etkili çalışma inandırma ve ikna etmektir.

- **Sabırlı çalışmak:** halkla ilişkiler devamlı olan ve sabırla yürütülmesi gereken bir eylemdir. Bir günde veya birkaç günde sevgi, saygı, nüfuz kazanılamaz. Güven oluşturmak ve dostluk kurmak zaman ister. Dostluk, karşılıklı tanışma, yardımlaşma ve uzun süren arkadaşlık sonunda kazanılır. Etkili bir halkla ilişkiler sağlam bir dostluğa benzetilebilir. Sağlam bir dostluğun kazanılması nasıl zamana bağlı ise, etkili bir halkla ilişkilerin kurulması da zaman ve sabırlı çalışmaya bağlıdır.

- **Halkla ilişkiler planlı ve programlı bir çalışmadır:** Kamuoyunda etkinlik yaratmak kolay iş değildir. Önce kapsamlı bir araştırma yapmak gerekir. Kamuoyunun tutum ve davranışları, alışkanlık ve gelenekleri, nelerden hoşlandığı ya da hoşlanmadığı öncelikle araştırılmalı ve daha sonra uygulamaya geçilmelidir. Uygulamadan sonra çıkan aksaklıklar tekrar gözden geçirilmelidir. Bütün bu çalışmalar uzun bir zaman alır. Halkla ilişkiler sonuçları uzun dönemde alınan bir çabadır. Sabırla devam etmek gerekir.

- **Yineleme ve süreklilik:** Halkla ilişkilerde etkili ilkelerden biri, önemli mesajların bir çok kez yinelenmesidir. Böylece mesajla sık sık karşılaşan hedefin verileni bir daha unutmayacak biçimde belleğine yerleştirmesi sağlanabilir. İngilizce’de ağızdan konuşma, ağırlıklı konuşma diye ifade edilen “redundancy” kavramıyla belirtilen

tekrarlama, hem mesajın daha iyi anlaşılabilmesi, hem de akılda tutulabilmesi bakımından faydalıdır. Mesajın bir çok kez duyulması, mesajın anlamında duyulacak kuşkuları ortadan kaldırır. Mesaj, çeşitli kanallarda benzer kalıplarla yayınlanacağı gibi, bir kanal da sık sık tekrarlanabilir. Bu tekrar sonucu, hedefe aktarılan konunun çeşitli görüş sahiplerince tartışılması, anlaşılmayan noktaların aydınlanması ve bunun sonucu olarak konunun akıllarda yer alması sağlanabilir.

Yineleme yapılmazsa, konu ne kadar ilginç olursa olsun, dikkati çekmeyebilir ve kolayca unutulabilir. Mesajın tekrarlanması önce insanları bıktırır ve eleştirilir, sonradan fark edilmeden akıllarda yer alır.

- **Yaygın sorumluluk:** Halkla ilişkiler çalışması sadece halkla ilişkiler bölümünün ya da uzmanlarının yapacağı bir çalışma değildir. Halkla ilişkiler sorumluluğu, en üst yöneticiden, kapıdaki güvenlik görevlisine kadar herkesin üstündedir. Kurum çalışanlarını tamamı halkla ilişkiler konusunda kendini sorumlu hissetmelidir.

- **Açıklık:** Kuruma ilişkin bilgiler hedef kitleye çekinmeden ve gerçekleri gizlemeden iletilmeli, işletmenin amaçları, örgütsel yapısı, finansal ve ekonomik gücü, Pazar alanları, ürünleri, kurumun sosyal içerikli tartışmaları ile ilgili bilgiler gizliliğe yer vermeden halka açıkça duyurulmalıdır. Bu davranış kuruma duyulan güven ve desteği daha çok artıracaktır.

- **Kurum imajı:** Kurum hakkında insanların kafalarında oluşan düşünsel resimlerdir. Bu resimler dolaylı veya dolaysız algılar ve deneyimler sonucunda oluşmaktadır. Kişilerin kurum ile ilgili duydukları, gördükleri veya kurum ile direkt ilişki kurdukları zaman edindikleri bilgiler, kurum imajını oluşturur. Kurum kamuoyunda güvenilir, inanılır, dürüst ve topluma yararlı hizmetler yaptığı izlenimi yaratmışsa, kriz anında toplumu yanında bulma şansı büyüktür. Halkla ilişkilerin en önemli ilkelerinden biri, toplumda olumlu kurum imajı oluşturmaktır.

2.3. Halkla İlişkilerin Amaçları

Halkla ilişkilerin amacı halkı bilgilendirmek, kurumu ve görevlerini halk'a tanıtmak, halkın istek ve beklentileri doğrultusunda kurumu ve yöntemlerini gerekirse değiştirmek suretiyle kamu hizmetini vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik olumlu katkıda bulunmaktır.

Budak, halkla ilişkilerin amaçlarını şu şekilde özetlemektedir.¹⁰⁶

- Halka, örgüt ve yönetimi hakkında bilgi vererek, örgütün politika ve çalışmalarını benimsetmek, yönetime karşı halkta olumlu tutum ve davranışlar geliştirmek.
- İlgili kişi ve kurumlarla etkileşime girerek onların desteğini almak.
- Hedef kitlelerden bilgi alarak daha sağlıklı ve sürekli ilişkiler kurmak ve dolayısıyla çevreyle ilgili kararların etkinlik ve verimliliğini arttırmak.
- Topladığı verilerle mal ve hizmetlerini geliştirerek topluma faydalı hale gelmek. Halkın işbirliğini sağlayarak daha uygun hizmetlerin daha kolay ve çabuk götürülmesini gerçekleştirmek.
- Örgütün genel çevresine karşı sosyal sorumluluk duygusunu arttırmak, toplumun ve yönetimin ahlaki değerlerini korumaktır.

Yukarıda Budak'ın özetlediği halkla ilişkilerin genel amaçlarının yanında birde kamu yönetiminde halkla ilişkilerin amaçları bulunmaktadır. Tezimizin konusuna binaen Halk Eğitim Merkezleri de birer kamu kuruluşu olması nedeniyle kamu kuruluşlarında halkla ilişkilerin amaçlarına değinmek konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Kamu yönetiminde halkla ilişkilerin amaçları ise şöyle sıralanmaktadır:

- Kamuoyunu aydınlatmak, örgütü, onun izlediği hizmet politikasını benimsetmek,
 - Halkta yönetime karşı daha olumlu tutumlar oluşturmak,
- Yönetimle olan ilişkilerde halkın işini kolaylaştırmak,
- Alınacak kararların daha yerinde olmasını sağlayacak bilgileri halktan elde etmek,
- Yasaklar üzerinde aydınlatıcı bilgiler vererek, yurttaşların yasaklara uymasını sağlamak,
- Hizmetlerin görülmesinde halkın işbirliğini sağlamak,
- Yasalardaki, yönetsel yöntemlerdeki aksaklıkların saptanmasında, giderilmesinde halkın dileklerinden, örgütlenmelerinden, yakınmalarından yararlanmak.¹⁰⁷

2.4. Halkla İlişkiler Modelleri

Grunig ve Hunt halkla ilişkileri tanımlarken; “halkla ilişkiler, bir organizasyon (kurum) ile onun hedef kitleleri arasındaki iletişim yönetimidir”¹⁰⁸ ifadesini kullanmışlardır.

¹⁰⁶Ömer DİNÇER ve Yahya FİDAN, “İletme Yönetimine Giriş”, İş Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 344’ten akt. Gönül BUDAK ve Gülay BUDAK, “Halkla İlişkiler, Davranışsal Bir Yaklaşım” Barış Yayınları, İzmir 2000, ss. 9-10

¹⁰⁷<http://cevdetkizil.brinkster.net>

Grunig'in tasnif ettiği halkla ilişkiler faaliyetleri bugüne kadar pek çok kez incelenmiştir. Modellerden biri olan Kamuyu Bilgilendirme ilk olarak ortaya çıktığından beri hâlâ en sık tercih edilen halkla ilişkiler modelidir. Kamuoyu ve gündem oluşturma halkla ilişkiler faaliyetlerinin temel hedefidir. Günümüzde özellikle hükümetler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve iş dünyası tarafından “*Kamuyu Bilgilendirme*” modeli yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu tür uygulamalarda amaç, kuruluşla ya da genel olarak herkesi ilgilendiren bir durumla ilgili bilgi yaymak ve istenilen yönde tutum ve davranış sergilenmesini sağlamaktır.

Grunig, halkla ilişkiler faaliyetlerini çeşitli açılardan değerlendirerek birbirlerinden farklılıklarını ortaya koymuş ve bunları dört başlık altında toplamıştır. Kronolojik sırasıyla modeller:

1. Basın Ajansı/Duyuru Modeli
2. Kamuyu Bilgilendirme Modeli
3. İki Yönlü Asimetrik Model
4. İki Yönlü Simetrik Model'dir.

2.4.1.Basın Ajansı/Duyuru Modeli

Basın ajansı modeli, dört halkla ilişkiler modeli arasında en basit olanıdır. Göndericiden alıcıya doğru tek yönlü bir iletişimdir. Bu model aracılığıyla amaçlanan, en kısa zamanda bir satın alma veya seçim davranışı şeklinde olumlu bir tepki elde etmektir. Bu duruma kısa, sorunu ortaya koymayan mesajlarla ulaşılabileceği için, tüm doğrular ne gönderici için, ne de alıcı için önemli olarak görülmemektedir. Tek taraflılıklar ve “yarı gerçekler” yani aslında “polemikler” basın ajansı modelinde kullanılmaktadır.¹⁰⁹

Bu modelde halkla ilişkiler faaliyetleri tamamen kamuoyunun belli bir tutum veya davranışı göstermesini sağlamaya yöneliktir. Basın Ajansı/tanıtım modeline göre “Tanıtım, yayın araçları ile önceden saptanmış veya planlanmış reklamlarla, kişiler ve nesneler, görüşler ve olaylar hakkında kamunun ilgisini çekmektir.”¹¹⁰ Günümüzde kabul görmüş halkla ilişkiler anlayışından farklı olarak, basın ajansı/duyuru modelinde halkla ilişkiler faaliyetinin amacı ikna etmektir. Bu

¹⁰⁸OKAY- OKAY, A.g.e., s. 97

¹⁰⁹Horst AVENARIUS, “Public Relations Die grundform der Gesellschaftlichen Kommunikation” Darmstad: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995, s. 84’ten akt. Aydemir OKAY- Ayla OKAY, A.g.e. s. 105

¹¹⁰OKAY- OKAY, A.g.e. ss. 104-105

modelde halkla ilişkiler ‘propaganda’ yapmak olarak algılanır. Propaganda ise “kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümü” şeklinde tanımlanabilir.¹¹¹

Basın ajansı modeli, medyada (gazete, dergi, televizyon veya radyoda) haber olarak belirtilmiş olan ve sözcüklerle bir fikir, yer, ürün veya bazı kimselerin tanıtılması için yapılan organize çalışmalardır. Bir başka deyişle tanıtım, objektif olmayan faaliyetlere çağrışımları olan, abartılmış duygusallık ve gösteri efektleri ve ucuz esprilerle, kamuoyunda, kısa bir süre için yer işgal etmeyi amaçlar.¹¹²

Bu modelin doğası gereği iletişim kaynaktan hedefe doğru tek yönlüdür. Çünkü model, kısa, sorunu ortaya koymayan mesajlarla kamuda arzu edilen davranışı yaratmaya yönelik, tek yönlü bir süreçtir.¹¹³

Uygulamacılar asla karşı tarafı dinlemez, kendilerini tamamen konuşmaya ve neşretmeye adanlar. Hedeften gelen tepkilerin hiçbir önemi yoktur. Bu modele ait halkla ilişkiler uygulamaları, propagandaya benzerlik göstermektedir. Hatta propaganda için tespit edilen iletişim tarzının, Basın Ajansı/Duyuru modeliyle paralellik gösterdiği belirtilmektedir.

2.4.2. Kamuyu Bilgilendirme Modeli

Kamunun desteğini kazanmak amacıyla kurum hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi temeline dayanan kamuyu bilgilendirme modelinde basın ajansı/duyuru modelinde olduğu gibi kaynaktan alıcıya doğru tek yönlü bir iletişim süreci vardır.

Bu modelde amaç bilginin yayılmasıdır. Basın Ajansı/Duyuru modelinden ve bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz İki Yönlü Asimetrik Modelden farklı olarak ikna amacı gütmaz. Halkla ilişkiler uygulamacısının görevi bir gazeteci gibi kurum hakkındaki olayları objektif bir biçimde bildirmekten ibarettir. Uygulama, genellikle olumlu gelişmelerden haberdar etmek şeklinde olmaktadır.

Bu modelde ilk amaçlanan iknadan ziyade bilginin yayılmasıdır. Bir anlamda tohum atarak ikna, dolaylı yollarla gerçekleştirilir. Bu uygulamada basın ajansından farklı olarak muhabir kurumun içinde yerleşiktir ve görevi düzenli olarak kurumla ilgili

¹¹¹Arsev BEKTAŞ, “Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi”, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 153

¹¹²OKAY- OKAY, A.g.e. ss. 104-105Ten akt. GEÇİKLİ, A.g.e. ss. 26-27

¹¹³OKAY, A.g.e. s. 201

gerçekleri halka rapor etmektir.¹¹⁴

Kamuyu bilgilendirme modelinin en önemli temsilcisi Ivy Ledbetter Lee'dir. Halkla ilişkiler mesleğinin ilk uygulayıcılarından olan Lee 1904'te kendi ajansını kurdu. "Principles of Declaration" olarak adlandırdığı ilkelerin temellerini şöyle açıklamaktadır:¹¹⁵

"Burası gizli bir basın bürosu değildir. Yaptığımız her iş paylaşıma açık olacaktır. Amacımız haber yapmaktır. Burası bir reklam ajansı değildir; gazetemizde konu edilen haberlerin tarafınızdan incelenebileceğini sanıyorsanız boşuna zaman harcamayın, çünkü haberlerimiz doğru olacaktır, editörlerimiz istenilen haberi sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyacaktır. Gizliliğe yer yoktur. Halka gerçek bilgiler aktarılmalıdır."

Günümüzde hâlen en sık olarak kullanılan model kamuyu bilgilendirme modelidir. Kamu kurumlarında, kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda ve eğitim organizasyonlarında en yaygın olarak kullanılan modeldir. Özel sektörde de oldukça yaygın olduğu gözlenmiştir. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin yaklaşık %50'sinin kamuyu bilgilendirme modeli esaslarına göre yapıldığı tahmin edilmektedir.¹¹⁶

2.4.3. İki Yönlü Asimetrik Model

Bu modele göre halkla ilişkiler uygulayıcıları hem kamuoyundan bilgi almaya çalışmakta, hem de onlara bilgi aktarmaktadırlar. Örgütü hedef kitlesinde istediği şekilde tutum ve davranış değişikliğini sağlamak için araştırmalarla desteklenmiş bilimsel ikna yöntemini kullanmaktadır. Ancak, çift yönlü bir iletişim süreci olmasına rağmen, hedef kitleden gelen bilgiler değerlendirilmediği için asimetrik bir özellik taşımaktadır.¹¹⁷ Kamuyu bilgilendirme modelinden farklı olarak amaç iknadır. Ancak basın ajansı/duyuru modelinden farklı olarak bu ikna, bilimsel unsurlar yardımıyla iknadır. Amaçlanan ikna yolu ile hedef kitlenin davranışlarında kuruluşu desteklemek yönünde değişiklik yaratabilmektir.

Pira'ya göre geri-beslemeyi ilk kez dikkate alan asimetrik halkla ilişkiler programlarında hedef kitlenin görüşleri kuruluş lehine hedef kitleyi daha başarılı bir biçimde etkileyebilmek ve alıcıda halkla ilişkiler aracılığıyla bir davranış değişikliği gerçekleştirilmek amacıyla değerlendirilir. Hedef kitle, kurum lehine ikna edilmeli, davranış değişikliği gerçekleştirilmelidir. İletilen bilgilere alınan tepkinin kullanım

¹¹⁴ GRUNIG, James E; T. HUNT. "Managing Public Relations." ABD: CBS College Pub. 1984, s. 31

¹¹⁵ GRUNIG, James E; T. HUNT. A.g.e.'den akt. Fatma GEÇİKLİ, A.g.e. s. 29

¹¹⁶ GRUNIG, James E; T. HUNT. "Managing Public Relations." ABD: CBS College Pub. 1984, s. 26

¹¹⁷ GEÇİKLİ, A.g.e., s. 30

amacı, modeli asimetrik yapmaktadır.¹¹⁸

Bernays, bütün uygulamalarında bilimsel çalışmalara başvurmuştur. Örneğin, savaş yıllarında kadınların kısa saçı tercih etmesiyle bone satışları düşmüş ve firma Bernays'den yardım istemiştir. Bernays, makinelere saç kaptırılması, yani iş güvenliği ve gıda sektöründe hijyen konularından hareketle düzenlediği konferanslar ve yazdırdığı yazılarla halkın ve yerel yönetimlerin ilgisini konuya çekmiş, hatta iş kanunlarında değişiklikler yapılmasını sağlayarak bone takılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Temizlik malzemeleri üreten Procter & Gamble için çalışırken de yine hijyen üzerine hazırlanmış bilimsel çalışmalardan yararlanmıştır. United Fruit Company ile çalışırken muzun sindirim sorunlarına olumlu etkilerini içeren Dr. Haas'a ait kitabı dönemine göre çok büyük bir sayı olan 100.000 adet bastırarak editörlere, yayıncılara ve halk kütüphanelerine göndermiştir. Görüldüğü gibi, hijyen, gıda güvenliği, anatomi gibi bir çok bilimsel disiplinin bulgularından faydalanma bu modelde sıklıkla kullanılmıştır.¹¹⁹

¹¹⁸PİRA, A.g.e., s. 25

¹¹⁹ Filiz Balta PELTEKOĞLU, "Halkla İlişkiler Nedir?", Beta Basım Yay. İstanbul 2001, s. 89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFET YÖNETİMİ VE BİLİNÇLENDİRME

3.1 Afet Tanımı ve Türleri

3.1.1. Afet Tanımı

Köken itibariyle Arapça bir kelime olan afet, büyük felaket, bela, yıkım olarak tanımlanmaktadır¹²⁰ afetlerin disiplinler tarafından farklı tanımları yapılmıştır. Ancak afetler birer sosyal olay oldukları için tanım olarak sosyal disiplinler açısından ele alınacaktır.

Afetleri, insan ve/veya tüm canlılar üzerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğa olayları olarak¹²¹ tanımlayabiliriz.

Afet, insanlığın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkinliklerini kesintiye uğratarak büyük can ve mal kayıplarına neden olan, ekosistemlerde onarılması uzun yıllar gerektiren çok büyük yıkımlara ve hatta yok oluşlara neden olan genellikle hızlı gelişen bir doğa olayıdır.¹²²

Afet, insanlar ve ülkeler için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak, toplulukları olumsuz etkileyen doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardır.¹²³

Bir olayın afet olarak adlandırılabilmesi için, insan toplulukları ve yerleşim yerleri üzerinde kayıplar meydana getirmesi ve insan faaliyetlerini durdurarak ya da kesintiye uğratarak bir ya da daha fazla yerleşim birimini etkilemesi gerekmektedir. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi afet, olayın kendisinden çok doğurduğu sonuçlar olarak görülmektedir. Bir afetin büyüklüğü ise insanlar açısından neden olduğu can ve ekonomik kayıplarla ölçülmektedir.

3.1.2. Afet Türleri

Afetin türlerinin açıklanmasında farklı yaklaşımlar vardır. Afet bazen ikili, bazen üçlü tasnife tabi tutulmaktadır. Afet türlerinin algılanması

¹²⁰ A. YILMAZ, ‘‘Afet Yönetimi’’, *Sivil Savunma*, sayı 177, 2004, s. 17

¹²¹ Oktay ERGÜNAY, ‘‘Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?’’, TUBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, 1996,

¹²² T. KOÇ, M. TÜRKEŞ ve V. ÇALIŞKAN, ‘‘ Çanakkale Kar Fırtınası Afetinin Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi’’, *Sivil Savunma* 2005, sayı 181, s. 5

¹²³ S. E. AKDAĞ. ‘‘Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi’’, Sayıştay Başkanlığı, Ankara 2002, s.5

toplumların gelişmişlik düzeylerine göre değişim göstermektedir. Gelişmiş toplumların afet olarak kabul ettiği bazı olayları, daha az gelişmiş toplumlar afet olarak kabul etmemektedirler. Ayrıca, önceleri afet olarak algılanmayan olayların daha sonraları afet olarak kabul edildikleri de görülmektedir. Afet, beklenmeyen ve önceden oluş zamanı bilinmeyen bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Doğa olayı insanı ilgilendirdiği ölçüde afet olarak nitelendirilmektedir. Afetler genelde , doğal afet ve doğal olmayan afet olarak iki türe ayrılmaktadır. Yazında afet olarak tanımlanan olayların bir kısmı Türkiye’de henüz afet olarak değerlendirilmemektedir.¹²⁴

Kadioğlu’na göre, avrupa atlantik afet müdahale merkezi yönergesi ekinde, afet türleri olarak doğal afetler ve teknolojik afetler benimsenerek ikili bir tasnifde bulunmaktadır. Doğal afetler kapsamında deprem, dev dalgalar, volkanik patlamalar, toprak kaymaları, tropikal siklonlar, sel, kuraklık, çevre kirlenmesi, ormanların yok edilmesi, çölleşme, veba salgını gibi afetler bulunmaktadır. Teknolojik afetler kapsamında, nükleer kazaları, kimyasal ve endüstriyel kazalar, uçak kazaları, demiryolu ve gemi kazaları, terörizm ile ilgili eylemler yer almaktadır. Teknolojik afetler kendi başına tetiklenebileceği gibi tabii bir afet tarafından da tetiklenebilmektedir.¹²⁵

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle biz de afetleri, doğal afetler ve insan kaynaklı(teknolojik) afetler başlıkları altında iki gruba ayıracağız.

3.1.2.1. Doğal Afetler

İnsan yaşamını olumsuz etkileyebilecek birçok doğal afet türünden bahsedilebilir. Deprem, sel, yangın, toprak kayması, çığ, hortum, kasırga, fırtına, tipi, yanardağ patlaması ve bunlara benzer birtakım olaylar doğal afet olarak saymak mümkündür. Bu doğal afetlerin tümü bir bölgeyi tehdit eder nitelikte olmayabilir. Dolayısıyla yönetimlerin gerek ulusal ve gerekse yerel anlamda risk niteliği taşıyan doğal afet türlerini belirlemeleri ve olası afet anındaki davranışlarını bu duruma uygun olarak düzenlemeleri gerekmektedir. Ülkemizde en çok görülen doğal afetler başta depremler olmak

¹²⁴ A. YILDIRIM, “Acil Durumda Basın ve Halkla İlişkiler”, İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı

Afet Yönetimi 55. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri, Ders Notu, Ankara, 2004, s. 4

¹²⁵ Mikdat KADIOĞLU ve E. ÖZDAMAR, “Afet Yönetiminin Temel İlkeleri”, JİCA Türkiye Ofisi Yayını, Ankara, 2005, s. 21

üzere, orman yangınları, sel, heyelan, çığ ve fırtına dır.

Türkiye'deki meydana gelen afetlerle ilgili istatistiksel bilgilere göre, 1999 Marmara depremi hariç, son 60 yılda Türkiye'de afetlerden kaynaklanan can ve mal kaybının yüzde altmış beşine depremler neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de afet denilince akla genelde deprem gelmekte ve alınan önlemler bu kapsamda olmaktadır. 1999 Marmara depremi, Türkiye'nin 20nci yüzyılda yaşadığı en büyük tabii afet olarak kabul görmektedir.¹²⁶ Biz de tez konumuz gereği afet'i deprem odaklı değerlendirmeye çalışacağız.

Son yüz yılda ülkemizde Marmara ve Düzce Depremi de dahil olmak üzere- yüzden fazla büyük deprem olmuş ve bu depremler sonucunda 83.906 kişi ölmüş, 72.127 kişi yaralanmış ve 504.472 bina yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Buna göre Ülkemizde her yıl ortalama 840 kişi depremler sonucu hayatını kaybetmekte ve 5.050 bina yıkılmaktadır. Yaşanan afetlerin yol açtığı ekonomik kayıpların yanında ortaya çıkan sosyo-psikolojik hasar ise rakamlarla ifade edilemeyecek kadar büyük olmaktadır.

Yeraltındaki çatlama ve kırılmalar nedeniyle oluşan hareketlerin yer yüzeyini sarsması sonucu oluşan deprem, çok kısa süreli yerden gelen uğultu ve gürültüyle birlikte azdan çoğa doğru yükselen bir sarsıntı ile kendisini hissettirir. Büyük depremlerin öncesi ve sonrasında da depremler olur. Büyük depremlerden önce gerçekleşen, şiddetli olmayan depremlere “öncü depremler” denir. Şiddetli depremin ardından olan depremlere de “artçı depremler” denir. Bu depremler uzun süre devam eder ve büyük depremle kırılmış yeraltı tabakalarının iyice yerleşmesini sağlar. Yeryüzünde depreme daha hassas bölgeler vardır. Şiddetli bir deprem can ve mal kaybına sebep olabilir. Deprem zararları yer sarsıntısından ziyade, evlerin doğru yerlere ve doğru biçimde inşaa edilmemesiyle ve ev içindeki ağır eşyaların sabitlenmemesi suretiyle ortaya çıkar.¹²⁷

Deprem Bölgeleri haritasına göre, Batı Anadolu'nun büyük kısmı, Karadeniz Bölgesi'nin orta ve batısı kesiminin çoğunluğu, Doğu Anadolu Bölgesi'nin orta bölümleri ile İç Anadolu Bölgesi'nin merkezi 1. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Yalnız Karaman ili ve çevresi 5. derece deprem

¹²⁶ JİCA, “Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu”, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı Türkiye Bürosu, Ankara, 2004, s. 22

¹²⁷ ODTÜ, “Depremlere Karşı Hazırlıklı Olalım”, ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara. 1999, s. 1

bölgesinde görünmektedir. Deprem bölgelerinin yüzölçüm dağılımına bakıldığında, ülke topraklarının yüzde 42'si 1. derece, yüzde 24'ü 2. derece, yüzde 18'i 3. derece, yüzde 12'si 4. ve yüzde 4'ü 5. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Bu çerçevede ülke nüfusunun yüzde 70'i 1. ve 2. derece deprem bölgesinde yaşamaktadır. Endüstri alanlarının yüzde 76'sı bu alanda yer almaktadır.¹²⁸

Gerek Cumhuriyetten önceki Türk Devletleri gerekse Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en çok karşı karşıya kaldığı doğal afet türü depremlerdir. Ülkemizin çok önemli bir deprem kuşağı üzerinde bulunuyor olması, deprem gerçeği ile yaşamaya alışmamızı gerektirmektedir. Deprem gerçeğinin varlığının kabul edilmesi, bu gerçekle zarar görmeden ya da en az zararlar nasıl birlikte yaşanılacağına öğrenilmesi bir eğitim işidir ve bu görev ülke yöneticilerine düşmektedir. Oluşturulacak gerçekçi ve çağdaş yönetim politikalarıyla, büyük bir eğitim seferberliği başlatılabilir ve örgün öğretimin yanında halk eğitimi yoluyla bu doğal afetle nasıl başa çıkılacağı halka benimsetilebilir. Bu güne kadar ülkemizde meydana gelen depremlerde on binlerce insan hayatını kaybetmiş ve büyük ekonomik kayıplar yaşanmıştır. Can ve mal kayıplarının temelinde ise halkımızın deprem konusunda yeterince bilinç sahibi olmaması yatmaktadır. Halk eğitimi sayesinde yaşanan bu can ve mal kayıplarının önüne geçmek veya en aza indirmek mümkün olabilir.

3.1.2.2. İnsan Kaynaklı (Teknolojik) Afetler

İnsan kaynaklı afetler, kimi kaynaklarda doğal olmayan afetler, kimi kaynaklarda insan yapısı afetler şeklinde adlandırılmaktadır. İnsan kaynaklı afetler, doğa ile aralarında bir neden-sonuç ilişkisi kurulamayan ve doğrudan insan faktöründen kaynaklanan afetlerdir. Bu afetler, sosyal ve doğal yapıyı tahrip eden, toplumda büyük çapta yaralanmalara ve ölümlere neden olan afetlerdir. Doğal olmayan afetler kapsamında, savaşlar ve onların yol açtığı göçler ile kıtlık olayları değerlendirilmektedir. İnsan kaynaklı afetler kapsamında uçak kazaları, bireysel saldırılar, büyük çaptaki motorlu araç kazaları, savaş, terörizm, yangınlar, kimyasal kazalar, sabotajlar, bina yıkılmaları ele alınmaktadır¹²⁹

¹²⁸ www.deprem.gov.tr/haber.htm

¹²⁹ YILMAZ, A. "Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi", Pegem Yayıncılık, Ankara. 2003, s. 29

Teknolojik kökenli afetler genelde nükleer, kimyasal ve büyük endüstriyel kazalar ile savaş sırasındaki nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların etkileri sonucu oluşmaktadır. Büyük terör olayları da insan kaynaklı afetler olarak değerlendirilebilir.

3.2. Afet Yönetimi

Akdağ'a göre afetlerin toplumları yıkıcı, can ve mal kaybına yol açıcı tahripkâr sonuçları karşısında toplumlar tedbir alma ve mücadele etme gerekliliğini hissetmişlerdir. Afetin sürekli devam ettiğini, afetten kaçışın mümkün olmadığını fark eden toplumlar afete karşı koyma yöntemlerini geliştirmişlerdir. Japonya gibi yıkıcı ve öldürücü afetlerin her türü ile sık sık karşılaşan toplumlar afetle beraber yaşamayı nerdeyse bir yaşam tarzı haline getirmişlerdir. Bu durum tehlikelerin ve afetlerin yönetilmesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Tehlikelerle ve afetlerle mücadele hususunda sivil savunma, kriz yönetimi ve afet yönetimi anlayışları afet yönetimi sistemlerini oluşturmuştur. Toplumlarda afet iyi ve etkin yönetilirse, afet zararları azaltılabilir yaklaşımının gelişmesi, afet yönetim sistemlerinin doğmasını ve bu konudaki çalışmaları hızlandırmıştır. Afete maruz çoğu gelişmiş ülkelerin uygulamalarının ve çalışmalarının afet yönetim sistemlerinin gelişiminde payı büyük olmuştur. Afet yönetim sistemleri denilince, modern afet yönetimi sistemi, bütünleşik afet yönetim sistemi ve toplum tabanlı afet yönetim sistemi anlaşılmaktadır. Afet yönetim modelleri incelenen Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İtalya, Yeni Zelanda, Rusya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin sahip oldukları çağdaş afet yönetimlerinin ortaya çıkan bariz özelliklerinin çoğunlukla afet yönetim sistemleri ile örtüşükleri fark edilmektedir.¹³⁰

3.2.1. Afet Yönetim Sistemleri

Literatürde afet yönetim sistemleri olarak modern afet yönetim sistemi, bütünleşik afet yönetim sistemi ve toplum tabanlı afet yönetim sistemi olmak üzere üç çeşit afet yönetim sistemi göze çarpmaktadır.

¹³⁰ AKDAĞ, S. E. , “Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi”, Sayıştay Başkanlığı, Ankara, 2002, ss. 23-25

3.2.1.1. Modern Afet Yönetim Sistemi

Dünya tecrübesinde doğal afetlere ilişkin güncel politika ve faaliyetin yönetimi ve bunların kurumsal bir yapıda düzenlenmesinde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan geleneksel olanı, bu etkinlikleri afetin gerçekleşmesine dayalı olarak tanımlamaktadır. Buna göre, afet öncesinde ve sonrasında yapılması gereken işler vardır. Doğal afetler, gerçekleştikleri coğrafya içinde tekrarlandıkları için, bu işleri birbirini izleyen bir döngüsel model içinde görmek mümkündür. Hazırlıklı Olma – Acil Müdahale - İyileştirme - Zarar Azaltma çalışmaları ayrı uzmanlıklar gerektiren ve birbirini zaman içinde tamamlayan dört temel kademedir. Ancak dairesel model, afetlere ilişkin başlıca evrelerde yürütülen çalışma türlerini tanımlamada, bu evrelere ilişkin yöntemler geliştirmede ve iletişimde kolaylıklar sunmakta ise de, bu modele özgü bir yönetim ve örgütlenme biçiminin öngörüldüğü söylenemez. Bu model yalnızca, toplumda en az dört ayrı kümede çabaların yer almak zorunda olduğuna işaret etmektedir. Dünya örneklerinde de, bu çalışmaların yürütülmesinde çeşitli yönetim biçimleri bulunduğu, ancak her ülkede bu evrelerin benzer çalışmalar içerdiği anlaşılmaktadır.¹³¹

Afet Yönetimini, en başta afet öncesi döneme ait yönetim ile afet oluşundan itibaren sonraki döneme ait yönetim olarak iki ana evreye ayırmak mümkündür. Afet öncesi yönetim, afet meydana gelmeden önceki yapılan faaliyetleri içerir. Bu süreçte yapılan çalışmalara risk yönetimi denir. Risk yönetimi afet riskini azaltma önlemlerini içerir. Afet sonrası yönetim, afet anında ve afet sonrasında yapılan faaliyetleri içerir. Bu süreçte yapılan çalışmalara kriz yönetimi denir. Kriz yönetimi, afet anındaki kurtarma çalışmalarını içerir. Afet öncesi yönetim aşamasında, zarar azaltma, önceden hazırlıklı olma, evreleri yer almaktadır. Önceden hazırlıklı olma evresinde, tahmin, erken uyarı ve afet etki analizi gibi alt evreler yer almaktadır. Afet öncesi yönetim aşamasında, risk azaltma önlemleri yer almaktadır. Toplam afet risk yönetimi anlayışı afet azaltımı için stratejileri içerir.¹³²

¹³¹GÜLKAN, P., M. BALAMİR ve A. YAKUT , “Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri: Türkiye ve Dünyadaki Politikalar Genel Bakış”, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara2003, ss.7-10’dan akt. Recai AKYEL, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana 2007, s. 33

¹³²AKYEL, A.g.e. s. 34

Muhtemel bir afette ortaya çıkabilecek kayıpların ve tehlikelerin giderilmesi, öncelikle tehlike ve tehdit altındaki canlıların kurtarılması, kayıpların bulunması ve acil yardım gereksinmelerinin karşılanması amacıyla, arama-kurtarma kabiliyeti'nin geliştirilmesi ve zinde tutulması için gerekenlerin yapılmasıdır. Ayrıca, afet sonrasında hemen başvurulacak sağlık, barınma ve günlük tüketim konularındaki gereksinimler için stok oluşturma ve dağıtım hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin ilkelerin belirlenmesi ve uygulamaların yapılması zorunluluğu vardır.¹³³

Hazırlıklı olma, bu amaçlarla hazır tutulacak eğitimli kadroların, malzemenin ve araç gerecin doğru noktalarda konumlandırılması işlerini kapsar. Çok sayıda resmi, özel birim ve toplum kuruluşlarının eşgüdümünü, ortaklaştırılmış eğitim ve donanımını gerektirir. Hazırlıklı olmanın, arama ve kurtarma faaliyetini yürütecek personelin işinin toplumun diğer alanlarında alınacak tedbirlerle (planlama, teknik hizmetler, denetim, v.b.) belli seviyede tutulması gerekir.¹³⁴ Yaşanabilecek olası afetlere karşı hazır olmak, can ve mal kaybını en aza indirmek için yoğun bir çaba göstermektedir.

Afetler ile ortaya çıkan acil duruma ilişkin görevlerin yerine getirilmesinden sonra, sıra yerel toplulukların ve bireylerin elden geldiğince ivedilikle afet öncesi yaşam koşullarına kavuşturulmasına gelmektedir. Bu normale dönüş süresinin mümkün olduğunca kısaltılması iyileştirme çalışmalarının başlıca çabasıdır. İyileştirme görevi, Türkiye'deki gibi merkezi yönetime ait olabildiği gibi, pek çok ülkede kademeli bir sorumluluklar zinciri ile de tanımlanmaktadır. Sigorta, afet öncesinden 'riskin paylaşılması'nı, buna karşılık, bu sistem yerine başvuru geleneksel afet sonrası bağışlar ve yardımlar ise zararın paylaşılmasını sağlamaktadır. İyileştirme çalışmalarında, öncelikli olan hedef afetin hışmına uğramış birey ve toplulukların zararlarının paylaşarak desteklenmesidir. Ayrıca, iyileştirmenin, yerel ekonomik canlılığın yeniden kazanılması, altyapının geliştirilmesi, sanayinin ve ticaretin desteklenmesi, toplumun eğitimi ve iş gücünün katma değerinin yükseltilmesi, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin sağlanarak toplumun olası bir yeni afet karşısında daha dirençli kılınması olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁵

¹³³ GÜLER, H., "Hazırlıklı Olma", İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Afet Yönetimi 55. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri, Ders Notu, Ankara. 2004, s. 8

¹³⁴ AKYEL, A.g.e. s. 35

¹³⁵ GÜLKAN, P. Ve Diğerleri, A.g.e. s. 51

3.2.1.2. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi

Bütünleşik afet yönetim sistemi, ABD’nde afet yönetimi ile ilgili yaklaşımdır. Her bir acil durum için ayrı planlar yapmak yerine, Amerika birleşik devletleri işlevsel bir yaklaşım kullanarak afetlerin ortak bir noktası olduğunu kabul etmektedir. Kasırga durumunda da deprem durumunda da, insanların beslenme ve barınma ihtiyaçları bulunmaktadır. Arama ve kurtarma çalışmalarının yapılması ve kamu hizmetlerinin tekrar işleve konması gerekmektedir. Bu sistem, mevcut tüm kaynakları bir araya getirmektedir. Yerel, eyalet ve federal kaynakların yanı sıra, gönüllü kuruluşlar ile ticari kaynaklar da kullanılmaktadır. Bütünleşik afet yönetim sistemi , tüm afetleri ele alan bir yaklaşımla geniş yelpazede yer alan tüm afetleri değerlendirir. Bütünleşik afet yönetim sistemi, afet yönetiminin dört aşamasına da hitap etmektedir. Bütünleşik afet yönetim sistemi, yerel belediyelerden ulusal hükümete kadar bütün hükümet düzeylerini bir araya getirmekte ve özel sektörü de işin içine katmaktadır.¹³⁶

Kadıoğlu ve Özdemir’e göre bütünleşik afet yönetimi sistemi, afetle mücadelede tüm kaynakların birlikte ve koordineli kullanılması, yani tüm kaynakların tek yumruk olması demektir. Afeti komple düşünen, resmin tamamını görmeyi hedefleyen bir bakış açısıdır. Bu yüzden bütünleşik afet yönetim sistemine entegre afet yönetim sistemi de denilmektedir. Bütünleşik afet yönetimi sistemi, afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla bir afet olayının zarar azaltma, önceden hazırlık, kurtarma ve ilk yardım, iyileştirme ve yeniden inşa safhalarında yapılması gereken çalışmaların yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla kaynaklarının bu ortak amaç doğrultusunda yönetilmesini gerektiren geniş bir kavramdır¹³⁷. Bu sistem, tüm birey ve kurumların afet ile ilgili çalışmalara katılımını sağlar. Bu kurumlar arasında yerel yönetimler, hükümet ve organları ile özel sektörde yer almaktadır.

Bu sistemde zarar azaltma çalışmaları, afet tehlikesinin önlenmesi veya büyük kayıplar doğurmaması için alınması gereken tüm önlemler ve faaliyetleri içerir.

Kadıoğlu ve Özdemir’e göre bu faaliyetler bir çok kurum ve kuruluşla, çok

¹³⁶GÜLKAN, P. Ve Diğerleri, A.g.e. s. 39

¹³⁷Mikdat KADIOĞLU, ve E. Özdemir ,”Afet Yönetiminin Temel İlkeleri”, JİCA Türkiye Ofisi Yayını, Ankara, 2005, ss. 1-2

çeşitli disiplinlerin belirli bir hedef doğrultusunda çalışmasını gerektiren uzun vadeli çalışmalardır. Bu nedenle toplumun her kesimini ilgilendirmekte ve bu kesimlerin katkı ve gayretleri gerekmektedir. Zarar azaltma çalışmalarıyla ilgili olarak aşağıdaki uygulamalara yer verilmelidir. Yapı ve deprem yönetmelikleri, alan kullanım yönetmeliklerinin gözden geçirilmesi ve gerekiyorsa yeniden düzenlenmesi. Afet tehlikesi ve riskinin makro ve mikro ölçekte yeniden belirlenmesi, geliştirilmesi ve tehlike haritalarının hazırlanması. İhtiyaç duyulan bilimsel ve teknik araştırma- geliştirme faaliyetlerinin planlanması ve uygulanması. Afet zararlarının azaltılması kavramının kalkınmanın her aşamasında dahil edilmesi ve uygulanmasının sağlanması. Afetlere karşı önleyici ve zarar azaltıcı mühendislik tedbirlerinin geliştirilmesi ve uygulanması.¹³⁸

Merkezi düzeyde afet yönetimi ile ilgili planların hazırlanması ve geliştirilmesi, il düzeyinde kurtarma ve acil yardım planlarının hazırlanması ve geliştirilmesi, bu planlarda görev ve sorumluluk verilen personelin eğitim ve tatbikatlarla bilgi düzeylerinin geliştirilmesi, arama- kurtarma faaliyetlerinin örgütlenmesi, geliştirilmesi, eğitilmesi ve yaygınlaştırılması, gerektiğinde bölge teçhizat merkezleri kurulması ve kritik malzemelerin stoklanması, tahmin, erken uyarı ve alarm sistemlerinin kurulması, işletilmesi ve geliştirilmesi¹³⁹ bu sistemin hazırlıklı olma aşamasını oluşturmaktadır.

Bir afetin oluşumunu takip eden ve afetin oluşundan hemen sonra başlayarak, afetin büyüklüğüne göre belli süre içinde yapılan faaliyetlerdir. Müdahale faaliyetlerinin ana hedefi, mümkün olan en kısa süre içinde en büyük sayıdaki insan hayatını kurtarmak, yaralıların tedavisini sağlamak ve açıkta kalanları su, yiyecek, giyecek, ısınma, barınma, korunma gibi hayati ihtiyaçların en kısa süre içinde en uygun yöntemlerle karşılamaktır. Müdahale safhasında aşağıdaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Haber alma ve ulaşım, ihtiyaçların belirlenmesi, arama ve kurtarma, ilk yardım, tedavi, tahliye , geçici iskan , yiyecek, içecek, giyecek, yakacak temini, güvenlik, çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik, hasar tespiti, tehlikeli yıkıntıların kaldırılması.¹⁴⁰

¹³⁸ KADIOĞLU, ve . ÖZDEMİR, A.g.e., s. 3

¹³⁹ KADIOĞLU, ve . ÖZDEMİR, A.g.e., s. 2

¹⁴⁰ KADIOĞLU, ve . ÖZDEMİR, A.g.e., ss. 3-4

3.2.1.3. Toplum Tabanlı Afet Yönetim Sistemi

Afet yönetim sistemleri içerisinde tezimizle ilgili en önemli sistem toplum tabanlı afet yönetim sistemidir. Bu sistem daha çok toplumun bir afetten zarar görmeden ya da en az zararla çıkmasını esas alan ve toplumu afet yönetim sisteminin bir parçası kabul etmektedir.

Toplum tabanlı afet yönetim sistemi toplumun afet yönetim sistemi içerisinde yer almasını benimser. Afet yönetiminin dört evresinde de toplumun bulunması gerekmektedir. Afet ile ilgili çalışmalar sadece kamu kurumları ile sınırlı kalmamalıdır, vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun afet ile ilgili çalışmalarda etkin rolü olmalıdır. Kişiler afetlerden zarar göreceklerinden ve afet riskini yönetmekten sorumlu olduklarından; afet durumunda ilk müdahaleyi yapacaklarından ve daha güvenli bir toplumu yeniden kurmada onların sırtında olacağından toplum tabanlı afet yönetimi gerçekleştirilmelidir.¹⁴¹ Kişilerin afetlerden nasıl korunacakları ile ilgili olarak kişisel korunma yöntemlerini bilmeleri ve halka afet öncesinde, sırasında ve sonrasında afetlerden kişisel olarak nasıl korunacaklarını öğretmek son derece önemlidir.

Koçel, tehlikeli doğa olaylarının toplum genelinde göz ardı edilmesi, yaşanan acı deneyimlerin çok kısa sürelerde unutulup bellekten silinmesi eğilimleri egemen bir özellik olduğunu belirtmektedir. Koçel'e göre yaşanan afetler sonrasında, toplumda afet zararlarını azaltma ve hazırlıklı olma konularına büyük ilgi oluşmakta, ancak bu ilgi zaman içerisinde hızla kaybedilmektedir. Afet zararlarını azaltabilmek için bu tutumun değiştirilmesi, hazırlıklı olmaya ağırlık veren farklı bir kültürün yaygınlaştırılması, eğitim ve örgütlenme çalışmalarının sürdürülebilir olması, bir toplumsal proje olarak kabul edilmelidir. Toplum genelinde afet kültürünün yaygınlaştırılması başarılmalıdır.¹⁴² Bu çerçevede toplum genelinde afet konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlemek, tüm ilk ve orta dereceli eğitim programlarında ve özellikle de halk eğitim merkezlerinde etkili bilgilendirme ve

¹⁴¹ OKAZAKİ, K., "For Safer Construction Practices, Disaster Management Planning" Hyogo Office Kobe, Japan 2004, s. 7'den akt. AKYEL, A.g.e. s. 42

¹⁴² Tamer KOÇEL,, "İşletme Yöneticiliği", Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2003, s. 30

bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi, bunun için gerekli görevlerin tanımlanması, önemli çözüm yolları olarak değerlendirilebilir.

Yerel ve merkezi yönetimlerde karar veren ve yetkiler üstlenen birim ve kişilerin, afet yönetimi konularında, afet risklerinin belirlenmesi ve yönetimi konularında yeterli bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. Yerleşme birimlerinin planlanmasında ve yapılaşmanın proje ve uygulama aşamalarında rol ve sorumluluklar üstlenen meslek adamlarının, bilgi ve yetkinlik düzeyleri geliştirilmelidir. Tüm bu kesimlerin zarar azaltıcı önlemlerin önemini anlaması, bu konularda eğitilmesi ve konuyu sahiplenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirliği sağlamak için yerel düzeyde mevcut olan kurumların güçlendirilmesi, yerel farklılıkların göz önünde bulundurulması, yapılan çalışmaların etkin biçimlerde halka duyurulması, tüm bu eğitim ve çok sektörlü yerel örgütlenmeler için yasal düzenlemelerin yapılması gerekir.¹⁴³

3.3. Afet Bilinçlendirmesi

Dünyada afetlerle ilgili tecrübeler ve çalışmalar; afet yönetimi ve afete duyarlı toplulukların oluşmasının, kuvvetli kurumsal yapılanma, bilgi paylaşımı, eğitim ve duyarlılık kapasitesinin geliştirilmesi, risk azaltma çalışmaları ve daha fazla araştırma yoluyla başarılabilirliğini göstermektedir. Afetlere karşı bilinçli toplumların oluşturulması sürdürülebilir kalkınma için de anahtar rol üstlenmektedir. Bu yüzden afet önleme ve hazırlık çalışmaları afete dayanıklı ve duyarlı toplumların oluşturulmasında çok büyük öneme sahiptir.

Dünyada Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir çok ülke malesef afet gerçeği ile yüz yüze kalmaktadır. Her ülkenin yaşadığı tecrübelerden kaynaklanan bilgi birikimleri vardır. Afet riskinin azaltılmasında, yaşanan olaylardan öğrenilen derslerle ilgili bilgilerin paylaşımını içeren işbirliği ve diyalog önem kazanmaktadır. Yerel ve bölgesel yetkililer ve diğer ilgili uzmanlar tecrübelerin paylaşılması için etkin rol üstlenmelidirler. Bu nedenle doğa olaylarının afete dönüşmemesi için, idarecilere, kurumlara, sivil toplum kuruluşlarına ve üniversitelere görevler düşmektedir. Ayrıca deneyimler, geleneksel olarak uygulanmakta olan afetlerle ilgili bilginin çok değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle bilginin paylaşımı ve eğitim, hatta bu eğitimin okul seviyesinde çocuklardan başlayarak verilmesi ve bu eğitimlerin

¹⁴³ AKYEL, A.g.e. s. 43

sürdürülebilir olması birçok afetle yüz yüze kalmak zorunda olan ülkemiz için kaçınılmaz olmaktadır. Eğitim ve toplumun bilinçlendirilmesi afetten korunma ve afete hazırlık açısından vazgeçilmez bir unsurdur.¹⁴⁴

Gerek afete acil müdahale ortamında yapılması gerekenler, gerekse zarar azaltıcı önlemleri alarak afetlere hazırlıklı olma ve risk yönetiminde deneyim kazanma konuları, her konumdaki yurttaşların bilgisi ve dikkati içine çekilebilmelidir. Bu nedenle topluluk ve bireylere, toplumun her kesitinden ulaşılabilmesi gerekir. Bu amaçla genel medya, çalışma ortamı ve iş çevreleri, bireysel ilgi alanları ve spor, her türlü iletişim ortamları, halk eğitim merkezleri, ibadet merkezleri gibi insanların bir araya geldiği yerler, hatta kahvehaneler vb. yerler aracılığıyla, her kanaldan yurttaş erişilmesi önemsenmesi gereken bir temel ilkedir. Bakanlıklar ya da acil durum yönetimi gibi merkezi yönetim birimlerince eşgüdümü sağlanacak görsel-işitsel kampanyalarda üniversiteler, meslek kuruluşları, medya kuruluşları, özel kuruluşlar gibi pek çok ilgilinin rol alması sağlanmalıdır. Bu tür kampanyaların düzenli aralıklarla sürdürülmesi, toplumun farklı kesimlerini ayrı ayrı hedeflenmesi düşünülmelidir. Afetlerde görevlendirilen yükümlü ve personelin, görevlerini başarıyla yapabilecek yararlı ve etkin güç haline gelmesini sağlamak için eğitim ve tatbikatlara önem verilmelidir. Halkın bu eğitim ve tatbikatlara katılımı programları yapılmalıdır¹⁴⁵.

1999 Marmara Depremlerinde olduğu gibi, afetler hızla ve hiç bir uyarı olmaksızın oluşabilir. Son afetler bireysel güvenliğimiz, ailemizin ve arkadaşlarımızın güvenliğini, şimdiye kadar yanlış ve doğru olduğuna inandığımız davranışlarımızı da sorgulamamıza neden oldu. Yerel yöneticiler ve yardım kuruluşları hemen afet sonrası afet alanında olacaktır, fakat anında her afetzedeye ulaşamayacaklardır. Bu nedenle, ailenizin ve toplumun afet olmadan afetlere hazırlanması onların güvenliklerini sağlamanın en iyi yoludur. Bir çok kurum ve kuruluş yerel yöneticilere kendilerinin ve yönetici oldukları toplumların afetlere hazırlanmasına yardımcı olmak için eğitim materyalleri sağlamaktadır. Yerel yöneticiler, bireylere ve ailelere hazırlanmak, güvende kalmak ve afetlerden sonra normale dönebilmek için yapılan çalışmalara ve yardımlara katılmalıdır. Halk ne kadar korunmayı öğrenirse,

¹⁴⁴ Nehir VAROL, “Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi” Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi, TMMOB afet sempozyumu, s. 127

¹⁴⁵ ZAFER, H. “Eğitimin Önemi ve Yaşam Boyu Eğitim”, Sivil Savunma, Sayı 186, 2006, ss. 16-19.

yerel yöneticiler olası afetlere karşı o kadar iyi hazırlıklı olur ve afetler ile başa çıkabilir. Bilinçlendirmeye yönelik kampanyalar, toplumu tehdit eden her tip afet için genel bilgiler sağlamalıdır. Mesajlar insanların afetlere hazırlanması ve afetleri güvenli bir şekilde atlatmak için yapılması gereken eylemleri ve davranışları da içermelidir. Hazırlığa yönelik mesajlar 5 seviyeden biri olabilir; plan yapmak, afet malzemelerini temin etmek, eğitimler almak, gönüllülük ve kan bağışında bulunmak. Kamuoyunu bilinçlendirme kampanyaları afet yöneticileri, meteoroloji mühendisleri, öğretmenler, güvenlik güçleri, itfaiye memurları, medya mensupları vb. kişilerden yararlanmalıdır. Kampanyada verilen mesajlar ve öğretilen bilgiler, eğitsel sunumlar, bilbordlar, elektronik medya, radyo ve televizyon gibi ortamlar kullanılarak hedef kitleler ulaştırılabilir. Bu tür bilgiler ve mesajlar toplu yemek yenilen yerlerde, okullarda, okul sonrası programlarda, panayır vb. sergilerde, diğer bir deyişle toplumun gündelik yaşamında nasıl güvende olacağını öğrenmek için bilgi topladığı her yerde halka sunulmalıdır.¹⁴⁶

3.3.1. Afet Konusunda Bilinçlendirmenin Amacı

Afet zararlarının önlenmesi ve azaltılmasına yönelik çeşitli hedef gruplarına uygulanacak eğitim program ve materyallerinin hazırlanması, basımı ve dağıtımı konularında “Halkın Eğitimi Kampanyası” oluşturma çalışmalarında bulunmak amacıyla Afet İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan AFEM (Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi) tarafından hazırlanan raporda Afet bilinçlendirmesinin amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Halkın doğal afetler, afetten korunma ve afete dayanıklı yapılaşma konularında bilinçlendirilmesi,
- Halkın, yaşadığı yerleşim çevrelerindeki yapılaşmada, kentleşmede ve konut seçimlerinde afete duyarlı yapı ve yerleşim kalitesi konularında tüketici olarak bilgisinin arttırılması,
- İmar, afet ve kentleşme bilincinin oluşturulması ile, hedef kitlenin yaşadıkları çevreye sahip çıkmasının sağlanarak kent ve yaşam kültürünün yaratılması ve yaygınlaştırılması,
- Olası afetlerin yol açabileceği can ve mal kayıp ve zararlarının asgariye

¹⁴⁶Mikdat KADIOĞLU, “Afetler Konusunda Kamuoyunun Bilinçlendirilmesi ve Eğitim” İ.T.Ü, Afet Yönetim Merkezi

indirilmesi,

- Güvenli kentsel çevreler oluşturulması amacıyla toplumun bilgi birikiminin artırılması,
- Kamu bilinçlendirilmesi ile doğal afetlerin bir doğa olayı olduğunun ve kentleri halkın kendisinin şekillendirdiğinin topluma aktarılması,
- Özellikle çocukların psikolojilerini bozmadan bilinçli, bütünleşik bir afet ve yapılaşma eğitimi verilmesi ve
- Söz konusu amaçlar doğrultusunda, ilgili aktörlerin katılımında sürdürülebilir ve yaşanabilir kentler yaratılması ve afet zararlarının azaltılması.¹⁴⁷

Halkın afet konusunda eğitilerek afet bilincinin oluşturulması ve afete hazır bir toplum oluşturulması bütün kurum ve kuruluşların amaçları arasında yer almalıdır. Ancak temel hedefi halk eğitimi olan halk eğitim merkezlerinin diğer kurum ve kuruluşlardan daha fazla bu konuya eğilmesi ve gerekli çalışmaları yapması ülkemiz açısından son derece faydalı olacaktır.

¹⁴⁷ Nehir VAROL, “Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi” Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi, TMMOB afet sempozyumu, s. 130

IV. BÖLÜM

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada “Dokümantasyon Metodunun Belgelerin İncelenmesi” yöntemi kullanılmıştır. Dokümantasyon metodunun belgelerin incelenmesi yönteminde “araştırma konusu ile ilgili olmuş, bitmiş olaylara ilişkin belge ve bilgilerin belirli kriterler açısından lüzumlu olanlarının toplanması ve değerlendirilmesi¹⁴⁸” dir.

4.2. Evren ve Örneklem

4.2.1. Evren

Bu araştırmanın evrenini, Erzurum Şehir merkezinde hizmet veren Erzurum Halk Eğitim Merkezinin yapmış olduğu Mesleki, Sosyal ve Kültürel kurs, seminer, panel ve konferanslar oluşturmaktadır.

4.2.2. Örneklem

Bu araştırmanın örneklem'ini, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2008 yılları arasında yapmış olduğu faaliyetler (mesleki, sosyal ve kültürel kurslar, seminerler, paneller, konferanslar) oluşturmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırma için gerekli olan veriler (Erzurum Şehir merkezinde hizmet veren Erzurum Halk Eğitim Merkezinin yapmış olduğu Mesleki, Sosyal ve Kültürel kurs, seminer, panel ve konferanslar) Erzurum Halk Eğitim Müdürlüğü ile yapılan yazışmalar sonucunda tarafımıza yazılı olarak sunulan metinlerdir. Elde edilen bu veriler, düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

4.4. Bulgular ve Yorumlar

Elimizde Erzurum Halk Eğitim Merkezi tarafından 2003-2008 Eğitim-Öğretim yıllarında yapmış olduğu Mesleki, Sosyal ve Kültürel kurs, seminer, panel ve konferansların türleri ve sayıları bulunmaktadır. Elimizdeki bu verileri yıllara ve mesleki-sosyal-kültürel olarak çeşitlerine ayırarak birer tablo oluşturup, yapılan bu

¹⁴⁸Zeki ARSLANTÜRK, “Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1997, s. 80

faaliyetler içerisinde Erzurum Halk Eğitim Merkezinin afet bilinçlendirmesine yönelik çalışma yapıp yapmadığını tespit etmeye çalışacağız.

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2004 eğitim Öğretim yılında gerçekleştirdiği faaliyetler:

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Makine Nakış Kursu	59	965
Giyim Kursu	19	250
El Sanatları Kursu	23	357
Trikotaj Kursu	4	59
Halıcılık Kursu	6	173
Kaloriferci Kursu	23	670
Bağcılık Kursu	1	96
Aşçılık Kursu	3	45
Oto Lastik Tamiri Kursu	1	12
Sıhhi Tesisatçılık Kursu	1	15
Fırıncılık Kursu	1	15
Arıcılık Kursu	4	110
Süs Bitkisi Yetiştirme Kursu	1	10
Bahçivanlık Kursu	1	10
Alabalık Yetiştirme Kursu	1	10
Ağaç İşleri Kursu	1	14
Metal İşleri Kursu	1	11
Berberlik Kursu	2	25
Garson Yetiştirme Kursu	1	10
Kuaförcülük Kursu	1	12
Besicilik Kursu	1	13
Kilim Dokuma Kursu	1	15
El Tezgâhı Kursu	1	56

Tablo 1. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Anne Eğitimi	5	87
Okuma-Yazma (I. Kademe) Kursu	23	270
Okuma-Yazma (II. Kademe) Kursu	7	154
Bilgisayar Kursu	20	537
İngilizce Kursu	12	356
Üniversiteye Hazırlık Kursu	6	243
LGS Kursu	24	1925
Halk Oyunları Kursu	54	918
Bağlama Kursu	7	135
İşitme Engelliler İletişim Kursu	1	29

Tablo2. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003-2004 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2003- 2004 Eğitim Öğretim yılı içerisinde yapmış olduğu faaliyetlerine bakıldığında toplam 7607 kişiye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Bu kurslar, sosyal-kültürel ve meslek edindirmeye yöneliktir. Bu kursların 159'u sosyal-kültürel, 157'si meslek edindirmeye yöneliktir. 2003-2004 Eğitim Öğretim yılı içerisinde panel, seminer, konferans türü faaliyetler yapılmamıştır. Dolayısıyla, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin halk'a afet bilinçlendirmesine yönelik her hangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004-2005 Eğitim Öğretim yılında gerçekleştirdiği faaliyetler:

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
ÖSS Kursu	7	368
Okuma-Yazma (I. Kademe) Kursu	42	460
Okuma-Yazma (II. Kademe) Kursu	22	491
Bilgisayar Kursu	21	420
İngilizce Kursu	10	215
DPY	12	707
LGS Kursu	24	1925
Halk Oyunları Kursu	46	623
Bağlama Kursu	9	180
Türk Halk Müziği	1	16

Tablo3. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Makine Nakış Kursu	60	900
Giyim Kursu	19	290
El Sanatları Kursu	21	300
Trikotaj Kursu	2	40
Halıcılık Kursu	16	520
Kalorifer Ateşçiliği Kursu	13	678
Elektrik Tesisatçılığı Kursu	1	15
Aşçılık Kursu	3	120
Oto ElektrikçiliğiKursu	2	28
Sıhhi Tesisatçılık Kursu	1	15
Hayvan Besiciliği Kursu	1	15
Arıcılık Kursu	6	180
Doğalgaz Tesisatçılığı	2	60
Karo Fayans döşeme Kursu	1	13
Berbercilik Kursu	2	23
Doğalgaz Ateşçiliği Kursu	5	197

Tablo 4. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2004- 2005 Eğitim Öğretim yılı içerisinde yapmış olduğu faaliyetlerine bakıldığında toplam 9622 kişiye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Bu kurslar, sosyal-kültürel ve meslek edindirmeye yöneliktir. Bu kursların 194'ü sosyal-kültürel, 155'i ise meslek edindirmeye yöneliktir. 2004-2005 Eğitim Öğretim yılı içerisinde panel, seminer, konferans türü faaliyetler yapmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin halk'a afet bilinçlendirmesine yönelik her hangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005-2006 Eğitim Öğretim yılında gerçekleştirdiği faaliyetler:

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
ÖSS Kursu	3	160
Okuma-Yazma (I. Kademe) Kursu	81	1337
Okuma-Yazma (II. Kademe) Kursu	17	250
Bilgisayar Kursu	31	1440
İngilizce Kursu	4	95
DPY	1	33
OKS Kursu	24	450
Anne Çocuk Eğitimi Kursu	5	110
Halk Oyunları Kursu	54	800
Türk Halk Müziği	1	18

Tablo5. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005-2006 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Makine Nakış Kursu	45	800
Giyim Kursu	20	300
El Sanatları Kursu	19	304
Trikotaj Kursu	2	60
Halicilik Kursu	17	445
Kalorifer Ateşçiliği Kursu	14	715
Elektrik Tesisatçılığı Kursu	1	13
Aşçılık Kursu	5	134
Oto Elektrikçiliği Kursu	1	18
Sıhhi Tesisatçılık Kursu	1	20
Ciltcilik Kursu	1	12
Arıcılık Kursu	2	35
Doğalgaz Tesisatçılığı	3	78
Karo Fayans döşeme Kursu	1	15
Berbercilik Kursu	1	18
Doğalgaz Ateşçiliği Kursu	10	320

Tablo 6. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005-2006 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2005- 2006 Eğitim Öğretim yılı içerisinde yapmış olduğu faaliyetlerine bakıldığında toplam 8256 kişiye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Bu kurslar, sosyal-kültürel ve meslek edindirmeye yöneliktir. Bu kursların 221'i sosyal-kültürel, 143'ü ise meslek edindirmeye yöneliktir. 2005-2006 Eğitim Öğretim yılı içerisinde de panel, seminer, konferans türü faaliyetler yapmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla yine, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin halk'a afet bilinçlendirmesine yönelik her hangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006-2007 Eğitim Öğretim yılında gerçekleştirdiği faaliyetler:

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Makine Nakış Kursu	77	1155
Giyim Kursu	16	272
El Sanatları Kursu (Boyama)	20	338
Trikotaj Kursu	2	40
İpek Halıcılık Kursu	2	42
Kalorifer Ateşçiliği Kursu	15	287
El Sanatları Kursu (Doğal Boya)	2	30
Aşçılık Kursu	2	23
El Sanatları Kursu (Oltu Taşı İşlemeciliği)	3	45
El Sanatları Kursu (Granit İşleme)	1	17
El Sanatları Kursu (Çini Desinatörü)	2	28
Arıcılık Kursu	2	122
Doğalgaz Tesisatçılığı	4	80
El Sanatları Kursu (Seramik)	2	26
El Sanatları Kursu (Takı Tasarımı)	1	17
El Sanatları Kursu (Makrome)	2	22
El Sanatları Kursu (Ebru)	2	19
Kilimcilik Kursu	3	75
Halıcılık	23	460
Resim Kursu	1	21
Doğalgaz Ateşçiliği Kursu	10	320

Tablo 7. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006-2007 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
ÖKS Kursu	110	1641
Bağlama Kursu	6	131
Nefesli Saz Kursu (Ney)	1	40
Bilgisayar Kursu	332	582
İngilizce Kursu	4	141
Boks Kursu	1	17
Güreş Kursu	1	16
Anne Çocuk Eğitimi Kursu	5	75
Halk Oyunları Kursu	94	1196
Osmanlıca Kursu	1	23
İntel Öğrenici Kursu	4	100
Arapça Kursu	1	32
Türk Halk Müziği	1	26

Tablo8. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006-2007 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2006- 2007 Eğitim Öğretim yılı içerisinde yapmış olduğu faaliyetlerine bakıldığında toplam 11268 kişiye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Bu kurslar, sosyal-kültürel ve meslek edindirmeye yönelik kurslar olduğu dikkati çekmektedir. Bu kursların 561'i sosyal-kültürel, 92'si ise meslek edindirmeye yönelik düzenlenmiştir. 2006-2007 Eğitim Öğretim yılı içerisinde de panel, seminer, konferans türü faaliyetler yapılmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla yine, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin halk'a afet bilinçlendirmesine yönelik her hangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007-2008 Eğitim Öğretim yılında gerçekleştirdiği faaliyetler:

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
Makine Nakış Kursu	24	360
Giyim Kursu	14	210
El Sanatları Kursu	23	345
Trikotaj Kursu	1	25
Kalorifer Ateşçi Kursu	6	120
El Sanatları Kursu (Doğal Boya)	2	40
Aşçılık Kursu	4	80
Taş İşleme	2	40
Çini İşleme	1	15
Hat Sanatı	1	15
Seramik	1	35
Kilimcilik Kursu	3	75
Halicilik	13	260
Çağrı Merkezi Yetiştirme Kursu	3	620
Doğalgaz Ateşçi Kursu	6	120

Tablo 9. . Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007-2008 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Meslek Edindirme Faaliyetleri Tablosu(Haziran 2008'e kadar)

FAALİYET TÜRÜ	FAALİYET SAYISI	KATILIMCI SAYISI
ÖKS Kursu	40	600
Bağlama Kursu	5	100
Nefesli Saz Kursu (Ney)	1	30
Bilgisayar Kursu	22	440
İngilizce Kursu	3	60
Boks Kursu	2	40
Güreş Kursu	3	60
Anne Çocuk Eğitimi Kursu	6	120
Halk Oyunları Kursu	88	1320
Resim Kursu	4	80
İntel Öğrenici Kursu	8	160
Hat Sanatı Kursu	1	15
Tiyatro Kursu	2	50
El Sanatları Kursu (Doğal Boya)	2	40
El Sanatları Kursu(Ebru)	3	60
Türk Halk Müziği	2	60

Tablo10. Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007-2008 Eğitim Öğretim Yılında Yaptığı Sosyal-Kültürel Faaliyetler Tablosu (Haziran 2008'e kadar)

Erzurum Halk Eğitim Merkezinin 2007- 2008 Eğitim Öğretim yılı içerisinde Haziran 2008 tarihine kadar yapmış olduğu faaliyetlerine bakıldığında toplam 5600 kişiye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Bu kurslar, sosyal-kültürel ve meslek edindirmeye yönelik kurslar olduğu dikkati çekmektedir. Bu kursların 104'ü sosyal-kültürel, 182'si ise meslek edindirmeye yönelik düzenlenmiştir. 2007-2008 Eğitim Öğretim yılı içerisinde de panel, seminer, konferans türü faaliyetler yapılmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla yine, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin halk'a afet bilinçlendirmesine yönelik her hangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Afet denilince ilk akla gelen deprem, ülkemizde birlikte yaşamayı öğrenmemiz gereken bir gerçektir. Bu birlikteliği öğrenmek için ülkemizdeki bütün kurum ve kuruluşlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu kurum ve kuruluşların başında ise, asıl görevleri arasında halkın sosyal, kültürel, ekonomik anlamda kendini geliştirmesi ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlayabilmesi için gerekli çalışmaları yapmak olan Halk Eğitim Merkezleri gelmektedir.

Yapılan araştırmalarda görüldü ki, Halk Eğitim Merkezleri, sosyal, kültürel anlamda halka hizmetten sadece biçki, dikiş, nakış, bağlama vb. kursları anlamakta ve uygulamaktadır. Toplumu ilgilendiren önemli konularda seminer, panel, konferans gibi etkinliklere yer verilmediği ya da çok az olduğu görülmektedir.

Ülkemizde deprem gibi çok önemli bir doğal afet konusunda halkın örgün öğretimden itibaren bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki örgün öğretimde gerekli bilinçlendirmeye alamayan ve örgün öğretime devam edemeyen bir çok vatandaşımız bulunmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği, kendi evini bile yaparken vatandaşların, çimento, demir gibi malzemelerden tasarruf etme (çalma) girişimleridir. Bu insanların deprem gibi can ve mal kaybına neden olan çok tehlikeli doğal afet konusunda ne kadar bilinçsiz olduklarının çarpıcı bir göstergesidir.

Afet konusunda halkı aydınlatmanın gerekliliği tartışılmaz bir olgu iken, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin örnek olarak seçildiği bu çalışmada, elde edilen veriler sonucunda, Erzurum Halk Eğitim Merkezinin de deprem konusunda halkı aydınlatmaya, bilinçlendirmeye yönelik her hangi bir çalışmasının olmadığı, bunun yerine diğer Halk Eğitim Merkezlerinde olduğu gibi, sosyal, kültürel ve meslek edindirmeye yönelik kurslar düzenlediği görülmektedir. Oysaki Erzurum, ülkemizdeki önemli deprem fay hatlarından biri olan, Doğu Anadolu Fay hattı üzerinde bulunmakta ve tarihinde bu güne kadar can ve mal kaybına neden olan bir çok deprem yaşanmış bir ildir. Bunların en sonuncusu 25-28 Mart 2004 tarihinde meydana gelen Aşkale depremidir. Bu depremde can ve mal kaybı yaşanmıştır.

Araştırma kapsamının başlangıcı, 25-28 Mart 2004 tarihinde meydana gelen Aşkale depreminden bir yıl öncesi 2003 yılı alınmıştır. Ülkemizde son yüzyılın en büyük depremlerinden biri olan 1999 Marmara depreminden, ülkedeki bütün kurum, kuruluş ve insanların önemli dersler çıkarması beklenirken Erzurum Halk Eğitim Merkezi açısından bu durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Marmara depreminden sonra plan ve programlarında halkı deprem konusunda bilinçlendirme

faaliyetlerinin bulunması gereken ve görev alanı olan Erzurum'un bir deprem kuşağı üzerinde bulunduğunun farkında olan Erzurum Halk Eğitim Merkezi yöneticileri, bu konuda gereken faaliyetlerde bulunmamış ve Aşkale depremiyle de bir kez daha hazırlıksız ve asli görevlerini yapamamış bir halde yakalanmıştır. Ancak daha da vahim bir durum, Erzurum Halk Eğitim Merkezi, Aşkale depreminden sonraki dört yıllık süre içerisinde de deprem konusunda halkı bilinçlendirmeye yönelik her hangi bir faaliyette bulunmamıştır.

Bütün bu bilgilerden tezimizin temel varsayımı olan, "Erzurum Halk Eğitim Merkezi, asli görevleri arasında olan halkı afet konusunda bilinçlendirmeye yönelik faaliyette/lerde bulunmamıştır" görüşümüzün doğru olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Halk eğitimi örgün eğitimin dolduramadığı boşluğu doldurmada önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin teknolojik gelişmelere, yeni ortamlara uyumlarını sağlama, işlerini kolaylaştırma, meslek edinmelerine ya da mesleklerinde yeni bilgi ve tecrübeler edinmelerine yardımcı olma, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı sağlama, kültürel mirası yeni kuşaklara taşıma kısacası bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılama açısından halk eğitimi önemli bir rol oynamakta ve örgün eğitimin dolduramadığı boşluğu doldurmada önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Yetişkin, ihtiyaç duyduğu eğitim ihtiyacının o an karşılanmasını ve bu kazandığı bilgi ve beceriyi hemen hayatına kullanmayı ve probleminin çözümünü ister. Örgün eğitim 15-20 yıl sonra ihtiyaç duyulacağı düşünülen bilgi ve becerileri kazandırmaya çalışır. Oysa halk eğitimi halkı yaşamında hemen kullanmaya ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceri kazandırıcı eğitim verir. Halkın güncel eğitim ihtiyacını karşılar.

Ülkemizde afetle mücadele konusunda 1999 Marmara Depremine kadar sağlıklı ve işlerliği olan bir afet yönetim sistemi bulunmamaktaydı. Herhangi bir afet olduktan sonra devlet yetkilileri vatandaşın yaralarını sarmak için seferber olur, elinden geleni yapmaya çalışırdı. Bu ülkemizde adeta bir devlet politikası haline gelmiştir. İlgili ve yetkili kurumlarca oluşturulan afet yönetim sistemleri sayesinde bu durum az da olsa değişmiştir. Bir afet olmadan önce afete karşı hazırlıklı olmak için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Dünyada uygulanan modern afet yönetim sistemlerinin hepsinde afete karşı önceden hazırlıklı olma vardır. Hazırlık aşamasının en önemli basamağında ise bilinçli bir toplum oluşturmak bulunmaktadır. Halkı afetlere karşı (ülkemizde afet denilince akla il gelen depremlerdir) hazır hale getirmek için eğitim konusunda çeşitli yöntemler uygulanmalıdır.

Halkı deprem konusunda eğitmenin, bilinçlendirmenin örgün eğitimden başlayıp, köydeki yetişkin vatandaşa kadar uzanması gerekmektedir. Örgün eğitim müfredatında afet bilincine yönelik gerekli bilgiler verilmektedir. Ancak yetişkinlere yönelik bilinçlendirme çalışmalarının bu güne kadar eksik kaldığı bir gerçektir. Bu eksikliğin giderilmesi için Türkiye’de bir çok kurum ve kuruluş aktif rol oynamaktadır. Bu kurum ve kuruluşların arasında en önemli rol Halk Eğitim Merkezlerine düşmektedir.

Asli görevi, yetişkinleri sosyal, kültürel, ekonomik anlamda eğiterek daha sağlıklı, üretken ve bilinçli bir toplum oluşmasını sağlamak olan Halk Eğitim Merkezleri yetişkinlere ulaşmada en avantajlı kurum durumundadır. Bu avantajını kullanarak, toplumu depremlere karşı bilinçlendirmek için çeşitli çalışmalar yapabilir. Ne var ki Halk Eğitim Merkezlerinde yoğunluklu olarak sosyo-kültürel nitelikli kursların açıldığını, daha sonra el sanatları kurslarına yer verildiğini, az sayıda da mesleki yeterlik kurslarının açıldığını görmekteyiz.

Halk Eğitim Merkezi yöneticileri, maddi ve fiziki yetersizliklerin olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak buna rağmen eldeki imkanlar değerlendirilerek istenen her türlü kurs açmaya çalışılmaktadır.

Ancak, açılan kursların daha çok, el sanatları, mesleki yeterlik alanında olduğu görülmekte, hayati önem taşıyan doğal afetler konusunda bilinçlendirmeye yönelik kurs veya konferans, seminer, panel v.b. etkinliklerin yapılmadığı görülmektedir. Halk Eğitim Merkezi yöneticileri bu konularda etkinliklerinin olmamasının ana nedeni olarak; halk eğitim merkezlerinin temel görevlerinin halkı eğitmek olduğunun bilincinde olduklarını ancak, temel esasın vatandaşın istekleri doğrultusunda kurs v.b etkinliklerin yapıldığını söylemektedirler. Bu durumda halk eğitim merkezi yöneticileri, sadece halktan gelen talebe göre etkinlik düzenlemekle eksik bir çalışma yapmış bulunmaktadırlar. Temel görevleri arasında halkın belli konulardaki farkındalık düzeylerini belirlemek üzere halkla ilişkiler faaliyetlerinden yararlanmakta vardır.

Sadece Genel Müdürlükten gelen eğitim programlarını uygulamak yeterli olmamaktadır. Bunun yanında halkın istek ve ihtiyaçlarına göre, güncelliğini ve önemini koruyan konularda da halkın farkındalık seviyelerini belirlemek suretiyle kurs, seminer, panel, konferanslar düzenlemeleri gerekmektedir. Halk Eğitim Merkezi Yöneticileri, halkı afetler konusunda bilinçlendirme çalışmalarını bir halkla ilişkiler faaliyeti kapsamında asli görevleri arasında olduğunu bilerek, bu konuda gerekli adımları atmalıdırlar. Unutulmamalıdır ki, doğal afetlerle baş etmenin en önemli şartı, bilinçli bir toplum oluşturmaktır. Ancak bu sayede afetler zararsız veya en az zararla atlatılabilir.

ÖNERİLER

Bir Halk Eğitim Merkezi, depremler konusunda halkı bilinçlendirmek amacıyla şu eğitim programını uygulayabilir:

Halkın deprem konusundaki farkındalık düzeylerinin belirlenmesi; bu aşama deprem bilinçlendirmesi ile ilgili halk eğitim programının ilk aşamasıdır. Öncelikle, halk'a yönelik düzenlenecek anket veya yüzyüze görüşme yöntemiyle, halkın deprem konusundaki farkındalıkları belirlenmelidir. “Halk, yaşadığı yerin deprem bölgesi olup olmadığını biliyor mu, bir deprem öncesinde, anında ve sonrasında yapması gerekenler hakkında bilgi sahibimi, bilgi sahibi ise bu bilgi ne kadardır, bu bilgileri uygulayabilecek beceriye sahip mi?” gibi sorulara yanıtlar aranmalıdır. Ayrıca hedef kitlenin yaş, eğitim seviyesi, ekonomik durumu da belirlenmelidir.

Elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi; anket uygulayarak, yüzyüze görüşmeler yaparak ve geçmişte yaşanan olaylar değerlendirilerek elde edilen bu bilgiler kendi arasında önem sırasına göre düzenlenmeli, yanlışlar düzeltilmeli ve temel sorunlar belirlenmeli, belirlenen bu sorunların çözümünün mümkün olup olmadığı araştırılmalıdır.

Plan yapılması; yapılacak planda hedef kitlenin özellikleri de göz önüne alınarak, hangi konularda, hangi etkinlik türünün (seminer, kurs, panel, konferans vb.) uygulanacağı belirlenmelidir. Belirlenen etkinlik türünün hedef kitlenin demografik özelliklerine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Bu etkinliklerin uygulanabilmesi için gerekli fiziki şartların imkânlar doğrultusunda oluşturulması gerekir. Hedef kitleye uygulanacak bu etkinlik için uzman eğitici kadrosunun belirlenmesi, gerekiyorsa bu eğiticilerin de hizmet içi eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Bilinçlendirme çalışmasında kullanılacak dokümanlar, araç ve gereçler planlanmalıdır. Bilinçlendirmeye yönelik uygulanacak etkinliğin hedef kitleye duyurulması için gerekli planlamalar da yapılmalıdır. Hedef kitleyi haberdar etmek için kullanılacak iletişim araçları (el ilanları, broşürler, yerel televizyonlar, yerel gazeteler, toplum önderleri vb.) belirlenmeli en uygun iletişim aracı seçilmelidir. Bu halk eğitimi programının ne kadar süreceği yer ve zaman belirtmek suretiyle belirlenmelidir. Etkinlik için uygun zaman gözetilmelidir.

Hazırlık; yapılan plan doğrultusunda hazırlıklar yapılmalı ve uygulama aşamasına geçilmelidir.

Uygulama aşaması; bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra hazırlanan plan uygulamaya konulmalıdır. Hedef kitlenin bu etkinliğe katılması özendirilmeli,

uygulamada ortaya çıkacak sorunlar zaman kaybetmeden giderilmelidir.

Değerlendirme; hedef kitleye yönelik yapılan deprem konusundaki bilinçlendirme faaliyetinin amacına uygun olarak yapılıp yapılmadığı, amaca ulaşıp ulaşılmadığı hedef kitleden gelecek geri dönüşümle anlaşılabilir. Bu amaçla hedef kitleye yönelik yeni anketler uygulanmalı, elde edilen veriler doğrultusunda eksik noktalar belirlenmeli ve gerekiyorsa bu etkinlik tekrar edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, S. E., “Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi”, Sayıştay Başkanlığı, Ankara, 2002
- ARSLANTÜRK, Zeki, “Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri”Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1997
- ASNA Alaeddin. “Halkla İlişkiler (Public Relations)”, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997
-, “Public Relations”, 2. Baskı, İstanbul, Der Yayınları 1998
- BEKTAŞ, Arsev. “Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi”, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996
- BUDAK, Gönül ve Gülay BUDAK. “Halkla İlişkiler, Davranışsal Bir Yaklaşım” Barış Yayınları, İzmir 2000
- “Halkla İlişkiler Davranışsal Bir Yaklaşım”, 4. Baskı, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2004
- BÜLBÜL, Sudi. “Halk Eğitime Giriş” Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 1991
- CELEP, Cevat. “Halk Eğitimi” Anı Yayıncılık, Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara, 2003
- CRAMER, J.F. G.S. BROWNE. “Çağdaş Eğitim”, Çev. Ferhan OĞUZKAN, İstanbul, 1974
- DUMAN, Ahmet. “Yetişkinler Eğitimi” Ütopya Yayınevi, Ankara 1999
- EKİNCİ, Yusuf. “Tarih İçinde Türklerde Meslek Eğitimi”, MEB, Ankara, 1990
- ERGÜNAY Oktay. “Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?”, TUBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara,1996
- ERTEKİN, Yücel. “Halkla İlişkiler”, TODAİE Yayını, No:215, Ankara, 1986
- “Halkla İlişkiler” 4. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara 2000
- GEÇİKLİ, Fatma. “Halkla İlişkiler ve İletişim”, Beta Yayınları, İstanbul Ocak 2008
- GEDİKOĞLU Şevket. “Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitime” Ankara, 1991
- GERAY, Cevat “Halk Eğitime Giriş”, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970

- “Halk Eğitimi” İmaj Yayınevi, Ankara, Mayıs 2002
- GÖKSEL, Ahmet Bülend. “Halkla İlişkiler”, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayın No: 4, 3. Basım, İzmir, 1994
- GÜLER, H. “”Hazırlıklı Olma””, İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Afet Yönetimi 55. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri, Ders Notu, Ankara, 2004
- GÜLKAN, P., M. BALAMİR ve A. YAKUT , “Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri: Türkiye ve Dünyadaki Politikalara Genel Bakış”, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, 2003
- GÜRÜZ, Demet. “Halkla İlişkiler, Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi”, Ege Üniversitesi Yayın No:7, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1995
- JEFFKINS, Frank. “ Public Relations”, 4th Edition, Pitman Publishing, London, 1992
- JICA, “Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu”, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı Türkiye Bürosu, Ankara, 2004
- JULLIEN, Marc-Antoine. “Mukayeseli Eğitim Üzerine Bir Eserin İlk Taslağı” Çev: Kemal AYTAÇ, Ankara, 1971
- KADIOĞLU Mikdat, ve E. Özdemir ,”Afet Yönetiminin Temel İlkeleri”, JICA Türkiye Ofisi Yayını, Ankara, 2005
- KARALAR, Rıdvan. “Halkla İlişkiler”, Ant yayıncılık, Eskişehir, 1996
- KAZANCI, Metin. “Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler”, Ankara, 1995
- KILIÇ, Eşref. “Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama” Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 190, Ankara,1981
- KOÇEL,Tamer, “İşletme Yöneticiliği”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2003
- KURT, İhsan. “Yetişkin Eğitimi” Nobel Yayıncılık, Ankara, 2000
- LOWE, John. “Dünya Yetişkin Eğitimine Toplu Bakış” Çev: Turhan Oğuzkan, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1985
- MEB “Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği” 14-02-2006 Tarih ve 26080 Sayılı Madde
- MEGM “Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Çalışmaları” Ankara, 1984
- METİNEL, Enver. “Diğer Ülkelerde Halk Eğitimi Çalışmaları”, Çoğaltma, Ankara, 1974

- MİSER, Rıfat. “Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması” Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999
- NEFF ve Lauwerys. “Mukayeseli Eğitim” Çev. Fatma VARİŞ, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1972
- ODTÜ, “Depremlere Karşı Hazırlıklı Olalım”, ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, 1999
- OĞUZKAN, Ferhan. ”Mukayeseli Eğitim Dersi Notları”, Çoğaltma, Ankara, 1976
- OKÇABOL, Rıfat. “Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi) Der Yayınları, İstanbul, 1994
- ONAL, Güngör. “Halkla İlişkiler”, Der Yayınları, İstanbul, 2001
- OKAZAKİ, K., “For Safer Construction Practices, Disaster Management Planning” Hyogo Office Kobe, Japan, 2004
- OKAY, Ayla. “ Kurum Kimliği”, 2.Baskı, Mediacat Kitapları, Ankara, 2000
- ÖZTÜRK, Hüseyin. “Eğitim Sosyolojisi” Ankara, 1993
- Filiz Balta PELTEKOĞLU, “Halkla İlişkiler Nedir?”, Beta Basım Yay. İstanbul, 2001
- PİRA Aylin , Füsun KOCABAŞ, Mine YENİÇERİ. “Küresel Pazarda Marka Yönetimi ve Halkla İlişkiler”, Dönence, İstanbul, 2005
- RESMÎ GAZETE “Milli Eğitim Temel Kanunu” 1739 Sayılı Kanun
- SCOTT M. Cutlip, Ellen H. Center, Glen M. Broom, “Effective Public Relations”, 6th Edition, Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1985
- “Effective Public Relations”, 7th Edition, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1994
- SJÖBERG, Göran. “Mesleki Uygulama İçin Bir Halkla İlişkiler Eğitim Modeli”, Çeviren: Nur Nirven, Altın Kitap, Sayı:4, Rota Yayınları, İstanbul, 1998
- TORTOP, Nuri. “Halkla İlişkiler”, 7. Baskı, Yargı Yayınları, Ankara, 1998
- TURAL, Necla. “ Eğitim ve Verimlilik İlişkisi” VD. XX, 3 (1991)
- TÜRK, Süleyman. Hikmet Sami TÜRK “Aydınlık Türkiye İçin Halk Eğitimi” TESAV, Ankara, 2007
- UNESCO, “Tokyo Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansı – Amaç, genel Rapor, Tavsiye Kararları- Çev: Sudi Bülbül, Ankara, 1972
- VAROL, Nehir. “Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi” Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi, TMMOB afet sempozyumu

- Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu, Ankara, 1984
- Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl
- YILMAZ, A.“Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi”, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003

- www.apk.meb.gov.tr/
- <http://www.cipr.co.uk/looking/index.htm>
- <http://www.turkocagi.org.tr/toek.php>

ÖZGEÇMİŞ

1971 Yılında Erzurum'un Oltu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Oltu'da tamamladı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi Erzurum Meslek Yüksekokulu İnşaat bölümünden, 1998 yılında yine aynı üniversitenin İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi, İşletme bölümünden mezun oldu. 1999 yılında Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen bu görevini sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.